MÜÜRILEHT

NÜÜDISKULTUURI HÄÄLEKANDJA

10 AASTAT

SEITSMEKÜMNE SEITSMES NUMBER : SEPTEMBER 2018

HIND 2€

9 772346 662013

#77 : AKADEEMILISUS

JUHTKIRI

MIS ON TUDENGI TÖÖ?

Väheneva rahvastikuga riigis on selge, et nii nagu kõigis muudes eluvaldkondades, tuleb ka kõrgharidussüsteemis uute oludega kohaneda. Aga selleks on vaja visiooni, kuidas optimeerimise käigus kõrghariduse konkurentsivõimet ja kvaliteeti säilitada, unustamata, et just need on esmased väärtused kokkuhoiupoliitika väljatöötamisel. Mõtlematu kulude kärpimine ilma läbimõeldud ja kompleksse kõrgharidussüsteemi ümberkorralduseta päädib paratamatult hariduse väärtuse devalveerumisega, mis juba kohati ongi juhtunud.

„Tudengi töö on õppimine!", kuulutati 2013. aastal, kui **Jaak Aaviksoo** asus „tasuta kõrghariduse" egiidi all reformi läbi viima. Ühtede sõnul oli reform möödapääsmatu, teised ei anna tollasele haridusministrile vist eales andeks nn teerullipoliitikat, mida ta koalitsioonileppe elluviimiseks rakendas. Olgu mis oli, aga Poliitikauuringute Keskuse Praxis läbi viidud EUROSTUDENT uuringu tulemused näitavad, et 2016. kevade seisuga töötas tervelt 66% Eesti üliõpilastest.[1] See number ei lähe kuidagi kokku nimetatud loosungiga, mis lubas õppuritel edaspidi sajaprotsendiliselt oma õpingutele keskenduda. Kui kõrvale jätta täiskasvanud – enamasti magistri- või doktorikraadi omandavad – üliõpilased, kelle jaoks on töö, pere ja õpingute vahel žongleerimine mõneti paratamatu (ja elukestvat õpet silmas pidades isegi tervitatav), siis otse keskkoolist ülikooli astunute esimeseks prioriteediks võiks ju tõepoolest olla hariduse omandamine.

Levinud põhjus, miks üliõpilased ei saa täielikult õpingutele keskenduda, on elamisraha nappus. Vajaduspõhised toetused on naeruväärsed (st nendest ei ole võimalik mitte mingil moel ära elada) ning eriti keeruline on olukord kehvema sotsiaalmajandusliku taustaga õppurite jaoks, kellel tuleb endale võõrasse linna elamine üürida. Õpingute ajal on küll võimalik õppelaenu taotleda, ent selle summa on väike, protsent kõrge ja tagasimakse periood lühike ning laenu saamiseks on vaja käendajaid või hüpoteeki. TTÜ IT teaduskonna dekaani **Gert Jervani** sõnul on praegune õppelaenude süsteem ajale jalgu jäänud ja tudengid ei käsitle seda reaalse alternatiivina oma õpingute rahastamiseks.[2] Nii et kui üliõpilase vanematel ei ole võimalik oma last piisavalt toetada, ongi sellistel noortel hetkel sisuliselt ainus variant kõrghariduse omandamise kõrvalt tööl käia. Selle probleemi võiks lahendada riikliku õppelaenusüsteemi ümberkorraldamisega, et tudengeil, kes seda muidu sooviksid, ei jääks bakalaureusetasemel täielikult haridusele keskendumine materiaalsete võimaluste taha.

Samal ajal leidub üsna palju ka selliseid üliõpilasi, kes töötavad ennekõike kogemuse saamise nimel ning kellel otsest majanduslikku põhjust täiskohaga töötamiseks ei pruugigi olla. Tuleb tõdeda, et õppekavad ei olegi pahatihti tööellu astumiseks piisavalt nõudlikud ja tänapäeval on nii mõnelgi erialal võimalik diplom kätte saada ka üsna kerge vaevaga. Kõrghariduse akadeemilise taseme languse taga on lektorite lubamatult madalad palgad ning raskete ainete, kohustusliku kirjanduse ja kodutööde vähendamine bakalaureuseastme õppekavades. Esimese probleemi lahendamiseks on vaja kõrgharidussektorisse palgaraha juurde tuua – see on miski, millest ei saa paraku üle ega ümber –, aga üliõpilaste iseseisva töö osakaalu suurendamine ja õppetöös arvestamine on põhimõtteline küsimus sellest, kas kõik ülikooli sisseastunud ikka tuleb ilmtingimata üle finišijoone lohistada.

Kui ülikool ning õppejõud ei suuda juba ülikoolides kõrgeid standardeid kehtestada, suunavad nad tööturule küll diplomeeritud, aga kesiste teadmiste ja oskustega inimesi, keda tööandjatel tuleb hakata sisuliselt algusest peale välja koolitama. Julgen arvata, et kõrghariduse madal kvaliteet paljudel erialadel on ka peamine põhjus, miks üliõpilased peavad töötamist õppimisest olulisemaks. Ei ole ilmselt vaja rõhutada, et selline ebaefektiivne kõrgharidus ei teeni pikemas perspektiivis riigi huve. Piltlikult öeldes saavad tõejärgsuse ja esoteerika vohamise ajastu väljakutsed olema seda suuremad, mida madalam on üleüldine akadeemilise mõtlemisvõime tase ühiskonnas.

Helen Tammemäe, peatoimetaja

Foto: Renee Altrov

[1] *Haaristo, H-S., Kirss, L., Leppik, C., Mägi, E., Haugas, S. 2017. Eesti üliõpilaste eluolu 2016: rahvusvahelise üliõpilaste uuringu EUROSTUDENT VI Eesti analüüs. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis*

[2] *Jervan, G. 2018. Praegune õppelaenude süsteem on ajale jalgu jäänud. – Postimees, 21.08.*

Esikaanel Jüri Allik. Foto: Gabriela Liivamägi

TOIMETUS

Helen Tammemäe	peatoimetaja	helen@muurileht.ee
Henri Kõiv	tegev- ja sotsiaaliatoimetaja	henri@muurileht.ee
Mariliis Mõttus	elustiili- ja muusikatoimetaja	mariliis@muurileht.ee
Maia Tammjärv	kirjandus- ja uudistetoimetaja	maia@muurileht.ee
Aleksander Tsapov	kultuuritoimetaja	aleksander@muurileht.ee
Pille Sepp	keeletoimetaja	pille@muurileht.ee
Kertu Viira	müügi- ja reklaamijuht	kertu@muurileht.ee

Makett/kujundus Madis Katz
Illustraatorid Andrei Kedrin, Ann Pajuväli, Lilian Hiob, Vahram Muradyan
Fotograafid Aleksander Kelpman, Priit Mürk, Renee Altrov, Tõnu Tunnel, Janis Kokk

KOLLEEGIUM: GUSTAV KALM, PIRET KARRO, MARGUS KIIS, KEITI KLJAVIN, AHTO KÜLVET, ELLEN MACKAY, SILLE PIHLAK, BERK VAHER, KEIU VIRRO

VÄLJAANDJA: SA KULTUURILEHT

TOETAJAD: KULTUURIMINISTEERIUM, TARTU LINN

TRÜKK: PRINTALL · TIRAAŽ: 4500

SAADA MEILE

Uudiseid ja pressiteateid: *uudised@muurileht.ee*

Kirju, heliplaate, raamatuid ja muid väljaandeid Müürilehe aadressile Voorimehe 9, 10146 Tallinn

Müürilehele pakke saates palume märkida adressaadiks kindlasti „Müürileht".

KAASAUTORLUSEST

Müürileht ootab kaastöid, milles on ajakohased ideed ja nende veenvad põhjendused; mis on kirjutatud loetavas eesti, vene või inglise keeles; milles ei leidu arutut idiootsust, vaid troonib silmapaistev mõtteselgus. Palavalt oodatud on artiklid ühiskonna, kultuuri, teaduse ja laiemalt elu kohta. Toimetus jätab endale – iseenesest mõista – õiguse valida, millised tekstid avaldatakse. Aga kuna määrav ei ole ainult tekst, on tervitatud ka illustratsioonid, fotod, koomiksid, plakatid ja muud ajaleheformaati sobivad väljendusvormid! Kaastööga seoses võta ühendust mõne meie toimetajaga.

TOETA MÜÜRILEHE VÄLJAANDMIST

Telli Müürileht püsilepinguga 1.80 € eest kuus: *tellimine.ee/myyrileht*

Reklaami Müürilehes: *muurileht.ee/reklaam*

JÄLGI MEID

· · · @Muurileht

SISUKORD

AKADEEMILISUS

ARVAMUS

Kõrgharidusreformi järelkajad – *Kaspar Kruup* [6]

Optimeerimine teadmiste arvelt – *Henrik Herranen* [12]

Kui akadeemia jääb ette autokraatiale – *Piret Karro* [18]

25 aastat eestikeelset filmiõpet – *Elen Lotman* [30–31]

PERSOON

Intervjuu Jüri Allikuga – *Maia Tammjärv* [8–11]

Jordan Petersoni portree – *Henri Kõiv* [14–18]

Intervjuu Mindvalley juhi Vishen Lakhianiga – *Kerttu Sarapuu* [26–28]

TUDENGIELU

Õppejõudude välimääraja – *Ave Taavet* [20–21]

Akadeemilised pisarad [22–23]

Tudengielu keelud ja käsud 19. sajandil – *Kristiina Tiideberg* [24–25]

Doktorandi pihtimused – *Brigitta Davidjants* [39]

ARVUSTUSED

Kalju Kruusa „Kümme kükki: oma luulet ja tuttavat" – *Kaisa Maria Ling* [32]

Michael Pollan „How to Change Your Mind: The New Science of Psychedelics" – *Mikk Pärnits* [33]

Uued plaadid [34–35]

SKEENE

DJ-ankeet: Susanna Raiend [34]

Uus eesti biit: Jasperino [34]

Uus eesti disain: Annika Kiidron [37]

Oliver Berg

Oliver Berg on 27-aastane mustamäelane, keda on pisut Tartu Ülikoolis haritud. Kirjutanud proosat, arvustusi, aga ka luulet. Romaan „Venna arm" sai 2017. aastal Betti Alveri kirjanduspreemia nominatsiooni. Algaval sügisel on oodata esikluulekogu „Hallid toonid" ilmumist.

KAHTLUS

Jätta kulgemisele oma otsekohesus,
kui ma uskusin, et ei eelista valesid,
sest meie pidime ju need ausad olema.
Üldse pidime me palju olema,
nii üht kui teist kui kolmandat,
võimaluse korral vähemalt kõike,
sest millestki vähemast ei oleks ju piisanud.
Oma janu ulatusest olime kahtlemata teadlikud,
isegi kui sellega me teadmised piirdusid.
Järjekordsed teeotsa kaotanud subjektid.
Neid sõnu on kuuldud küll,
sõnu tõest ja valest nagu alati,
sõnu otsekohesusest ja varjamisest,
piiride kompamisest ja ületamisest,
mis viinud tuttava igapäevase ootuseni.
Oli usku, et see kõik jõuab veel kuhugi,
et selles peab midagi siiski selginema,
võimaluse korral vähemalt kõik,
sest me pidime ju nii palju olema.
Inimene on õppimisvõimeline loom.

ELEMENTAARSELT

Surutud joonte ajutine materiaalsus –
alguses on ikka vali kisa kohale jõudes,
tee läheb edasi, siin pole veel lõpp-peatus.
Selles karjes võib kuulda ka ähvardavat vastumeelsust,
võib kuulda ka vale ja kurjuse algeid –
ülespuhutud kategooriate loomist annab ikka takistada.
Ilm, kuhu tullakse hirmust karjudes;
leida selles tasakaal.
Ja siis imestada ja siis õppida,
õppida nende vormide kuju,
õppida ruumi ja õhku,
õppida korduvaid kujundeid,
mida usalduslikult ette ulatatakse.
Imestada selle ilma raame
ja orienteeruda nende kaartes,
kombata antud struktuurimahu potentsiaali
ja külgede tavapärast tulematust.
Noor elu ei jõua ära üllatuda
ning vana kadunud efemeersesse igatsusse
vastu vabanemiskohustust.

See laenatud vali aeg elusana.

ORUS

Ennegi on jutustatud poolituvaid lugusid.
Siinsete päikeste peale ei maksa pettuda,
tegu on kõigest ruumi ja põlemisega.
Ennegi on jäetud lood jutustamata,
kummi pooleldi piinlik venitamine jätkub –
ärgem sõnagem algustest ja lõppudest!
Me lihtsalt tõlgendame oma eksitusi.

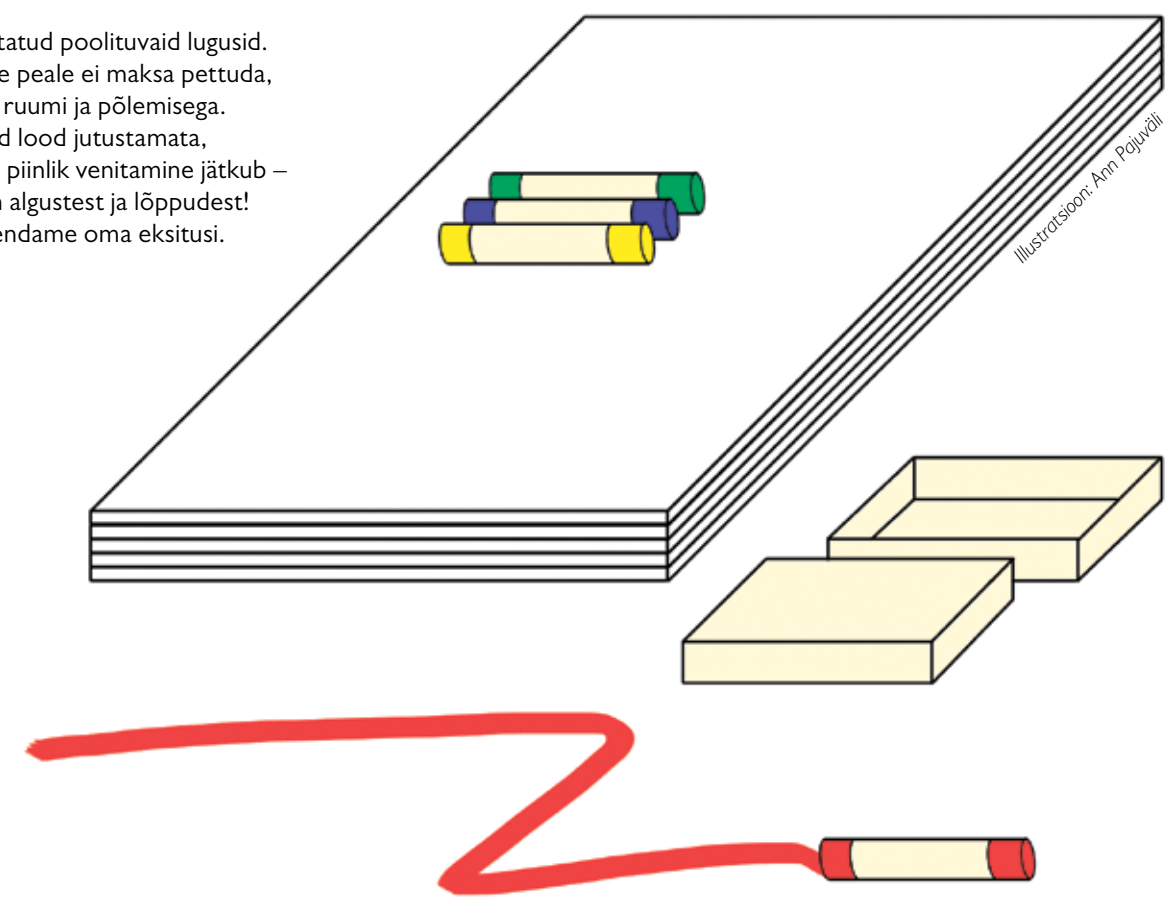

Latvija 100

Baltic Triennial

Artistic Director:
Vincent Honoré

Kim?
Contemporary
Art Center

Give Up the Ghost

21 September –
18 November

Sporta street
2 k–1, Riga

Kultūras ministrija

RĪGAS DOME

VALSTS KULTŪRKAPITĀLA FONDS

BRITISH COUNCIL

www.baltictriennial13.org

DANSK KULTUR-INSTITUT
DĀNIJAS KULTŪRAS INSTITŪTS

Estonia Latvia Lithuania a DANISH INPUT

arterritory.com

SAMSUNG

Rebe digitālā

LIVE RĪGA
www.LiveRiga.com

Valmiermuiža

Sporta 2

Kaadrid sarjadest „Troonide mäng" ja „Läänemaailm"

HBO jõudis Eestisse! Telia TV võimaldab nüüd täiesti legaalselt kuutasu eest ligipääsu enam kui 60 kvaliteetsarjale ja 100 filmile. „Troonide mäng", „Läänemaailm", „Suured väiksed valed" jne – tulgu halvad ilmad ja pimedad sügisõhtud vaid rutem!

05.09.

IGAPÄEVAELU MÜSTIKA

Alates 5. septembrist jookseb kinodes Jaan Tootseni uus dokumentaalfilm „Igapäevaelu müstika", mis räägib legendaarse katoliku vaimuliku Vello Salo elu- ja mõtteteest. See on lugu vananemise ilust – ühest igavesti targast mehest, kes teeb ettevalmistusi sellest maailmast lahkumiseks. Film küsib olulisi, kohati ka raskeid ja isiklikke küsimusi. Näiteks kuidas viimsel tunnil mitte kaotada oma usku… Vaata lähemalt: *facebook.com/Igap2evaelumystika*

08.09.

KIRJANDUSTÄNAVA FESTIVAL

8. septembril muutub Lydia Koidula tänav Kadriorus taas tõeliseks kirjandustänavaks. Festivali alateema „Kirjanduse jalajälg" kutsub mõtlema kirjanduse seostele loodusega. Kavas on kohtumisi kirjanikega, uusi raamatuid, välinäitusi, sõna- ja valgusinstallatsioone, muusikat, teatrit jm. Oma programmide ja telkidega tulevad Koidula tänavale olulisimad kirjandusega seotud organisatsioonid, vaimutoidu kõrval pakutakse maisematki tänavagurmeed. Info: *kirjanduskeskus.ee*

10.–16.09.

INIMLIK DISAIN

Disainiöö festival tuleb selgi aastal, kandes seekord alapealkirja „Inimlikud linnad". Jätkusuutlikumast ja inimsõbralikumast linnakeskkonnast unistavad siin missioonitundega disainerid, arhitektid, urbanistid ja planeerijad. Viru keskuses saab tutvuda Eesti disaini paremikuga, rahvusvahelise graafilise disaini kogukonna panuseks on näitus „Dialoog". Festivali tõmbenumbrid on endiselt moeetendus, disainerite välkloengud, Disainitänav ja Moepõik. Kogu kirev kava ja info: *disainioo.ee*

14.–15.09.

TALLINN TOLMAB

Kunsti- ja muusikafestival Tolm 18 toimub sel aastal 14.–15. septembril ning hõivab Eesti Kaasaegse Kunsti Muuseumis kõik kolme korruse saalid, katuse, hoovi, garaaži… Muusikaprogrammile annavad teiste seas tooni Väike Pede, Mick Moon, Florian Wahl ja Zahir, üle piiri tulevad kohale näiteks läti post-björkdiiva Elizabete Balčus ja Peterburi *dub techno* duo Adubtors. Kunstiprogramm on oma formaadilt kutsutud osalusega sümpoosion (osalevad Mihkel Ilus, Laura Põld, Anu Vahtra, Edith Karlson, Henri Hütt, Sigrid Viir jt). Lähem teave Facebooki sündmusest „TOLM '18".

Zahir. Foto: press

15.09.

KURIKUULUS ABSTRAKTSIOON

15. septembril avatakse Tallinna Kunstihoones Mari Laanemetsa kureeritud näitus „Abstraktsioon kui avatud eksperiment". Sirje Runge meil lähemat tutvustamist küllap ei vaja, aga lisaks temale on esindatud ungarlanna Dóra Maureri, poolatari Zofia Kuliku ning hollandlanna Falke Pisano tööd. „Abstraktsiooni…" väljaöeldud eesmärk on mõtestada ümber laialt levinud abstraktse kunsti eneseküllasusest lähtuvat arusaama. Vaata veel: *kunstihoone.ee*

15.09.

SÕNADETA KARLOVAS

Karlova Teatri sügishooaeg algab seekord sõnadeta, kui 15. septembril esietendub Kati Kivitari lavastus „Popi ja Huhuu ehk Isanda ilmutus". Fr. Tuglase novelli apokalüptilise vaimsuse, korra ja kaose igikestva vastasseisu toovad publikuni näitlejad Helen Rekkor (Teatriühendus Misanzen), Rauno Kaibiainen ja Merle Jääger (Vanemuine). Karlova Teater on Emajõe Suveteatrist väljakasvanud väike hubane Tartu teatrimaja, mis tegutseb sügisest kevadeni vanas palvelas aadressil Tähe 66. Vaata lisa: *karlovateater.ee*

Foto: Tiina Viirelaid

15.09.

AJALOO ESIMENE KOPLIFEST

Kas mäletate aegu, mil Kopli veel vaid Liinide ümbruse kriminogeensustega seostus!? Aga nüüd kui Kalamaja, Pelgulinn ja Uus-Maailm on hipstereid pilgeni täis, ongi Kopli kord! 15. septembril alates 14.00 toimub mereakadeemia hoovis (aadressil Kopli 101) esimene kogukonnapäev Koplifest! Esinevad Mick Moon, Ziggy Wild ja Dopamiin. Lisaks hea toit, noorteala, kunstinäitused ja uued teadmised popist asumist! Lisainfo Facebooki sündmusest „Kopli asumifestival Koplifest".

17.09.

TUDENGID NÄITLEMA!

Tartu Üliõpilasteater kuulutab selgi aastal välja uute näitlejate leidmiseks vastuvõtukatsed. Huvilistel tasub ilmuda 17. septembril kell 18.30 Tartu Üliõpilasmajja aadressil Kalevi 24 (siseneda tagauksest õue poolt ja liikuda otse läbi avatud uste musta saali). Esitamiseks palutakse ette valmistada üks lühike katkend proosapalast ning laul ja luuletus. Kindlasti tasub kanda mugavaid riideid ja laia naeratust. Tingimused-soovitused on lähemalt kirjas Facebooki sündmuses „Tartu Üliõpilasteatri vastuvõtukatsed 2018".

21.–23.09.

STATION NARVA

21.–23. septembril toimub Eesti idapoolseimas linnas Narvas esimest korda muusika- ja linnakultuurifestival Station Narva. Festivali peaesinejateks on 80ndate uue laine legend Echo & the Bunnymen, *trip hop*'i pioneer Tricky ja tulevikumuusika produtsent Actress Inglismaalt. Muusikaprogramm toimub kahel festivalipäeval, 21. ja 22. septembril ajaloolises Kreenholmi Manufaktuuris ja kultuuriklubis Ro-Ro. Üles astub ka kümmekond põnevat eesti artisti Mart Avist Sõpruse Puiesteeni, aga ka eestivene hiphopiskeene ühendus Eksponatika Klan ja Propazha, üks Narva räpi parimaid poegi. Toimub Comedy Estonia kolmkeelne *stand-up*, avatud on digimeedia inkubaatori DIGIX mängudekohvik, lisaks tänavatoit, koduhoovid ja kõik muu, mis ühe korraliku festivali juurde käib. Info: *stationnarva.ee*

Tricky. Foto: Sebastian Pielles

27. ja 28.09.

VIIMANE VÜRST

Septembri lõpus jõuab kinodesse Kaupo Kruusiaugu dokumentaalfilm „Viimane vürst", mis heidab pilgu värvika kultuuritegelase Peeter Volkonski argipäeva ning uurib, kuidas õnnestub leida tasakaal olme ja aristokraatia vahel. Volkonski on eesti laulja, näitleja, lavastaja ja tõlkija. Olme ja loometegevuse kõrval uurib linateos ka peategelase abikaasa Maria rolli vürsti elus ning Volkonski suhteid oma lastega. Esilinastused järjest Tallinnas (27.09.) ja Tartus (28.09.), pärast seda näeb filmi kinodes üle Eesti. Vaata ka: *facebook.com/viimanevurst*

Foto: Ken Mürk

NÄITUS

OJAVEE & ULFSAK TEMNIKOVA & KASELAS

Augusti lõpus avati Tallinnas Temnikova & Kasela galeriis (Lastekodu 1) Kärt Ojavee ja Johanna Ulfsaki teine ühisnäitus „Save As". Tegemist on installatsiooniga, mille keskmes on käsitsi kangastelgedel kootud tekstiil. Sarnaselt 2016. aasta ühisprojektiga „Live Streams" on ka selle töö aluseks katsetused ebaharilike materjalikooslustega. Näitus jääb avatuks oktoobri lõpuni. Info: *temnikova.ee*

REFORM EESTI MOODI – *POST MORTEM*

Kõrgharidusreform võiks jääda meie kultuurimällu ereda näitena päris inimesi otseselt ja negatiivselt mõjutanud teerullipoliitikast.

Kirjutas **Kaspar Kruup**, illustreeris **Vahram Muradyan**

2011. aasta märtsis sõlmisid Reformierakond ning IRL koalitsioonilepingu. Muu hulgas kanti leppesse üleüldise tasuta kõrghariduse kavatsus. Kuna tegelikkuses õppisid kõik riigieelarvelise õppekoha lävendi ületanud tudengid juba tasuta, oli kogu olukord nüansseeritum, kui loosung „tasuta kõrgharidus!" arvata lubas. Kaks kuud pärast ametisse astumist avalikustas haridusminister **Jaak Aaviksoo** kõrgharidusreformi projekti. Plaani esimene eesmärk oli varjamatult koalitsioonileppe realiseerimine. Projektile oodati kommentaare 20 päeva jooksul – ajal, mil õppeaasta lõpp ning lähenev vastuvõtt elu eriti kiireks muudavad. Kuna seadusemuudatus pidi jõustuma juba 2012. aastal, siis oli vähegi mõtlevale inimesele selge, et sisuline debatt on juba eos välistatud.

Eelnõu esitamisest seaduse vastuvõtmiseni kulus vähem kui aasta, kuigi selle aja jooksul sai reform kriitikat teiste hulgas Rektorite Nõukogult ja Riigikontrollilt, president **Ilves** jättis selle esialgu välja kuulutamata ning see tõi lisaks pahased tudengid meelt avaldama. Aaviksood ja valitsust see ei kõigutanud. Uus kord hakkas kehtima 2013. aasta sisseastujatele.

Eelnev kokkuvõte suudab edastada vaid häguselt kõrgharidusreformi ning selle eestvedajate ja võimaldajate jultumust ning hoolimatust normaalse õigusloome tavade ning huvigruppide suhtes. Üliõpilaste argumente ning küsimusi ignoreeriti või pareeriti märkimisväärse visadusega. Kirjutasin tollal TÜ üliõpilaskonna aseesimehena: „10. mail võeti vastu üks vilets seadus, aga kedagi ei huvitanud, sest Eestis on nii kombeks."[1] Nüüd on meil võimalik tagasi vaadata ning küsida, kuhu see seadus meid toonud on ning kas sarnane protsess saaks praegu tselluloosisõjajärgses Eestis korduda.

EFEKTIIVSUSTUHIN JA AAVIKSOO JONN

Mäletan selgelt neid murelikke kuid, mil üliõpilasesindajatena Aaviksoo reformiplaane läbi närisime. Kuigi seaduseelnõu juurest puudus sisuline mõjuanalüüs, jõudsid üliõpilaskonnad siiski üsna kähku järeldusele, millised on tudengite jaoks planeeritud seadusemuudatuse kõige negatiivsemad tagajärjed. Need sai ja saab endiselt grupeerida kolme kategooriasse: õppekoormus, akadeemiline puhkus ning toetussüsteem.

Seni loeti tasuta kohal õppiva tudengi puhul täiskoormuseks 75% 30 ainepunktist semestris. See võimaldas töötavatel tudengitel – ning see on juba aastaid suurem osa tudengkonnast – tööd ja õpinguid paremini kombineerida. Töötamise põhjused on üliõpilaste seas erinevad, kuid eriti oluline oli see nendele, kes endale ülikoolis õppimist muul juhul lihtsalt lubada ei oleks saanud. See võis tähendada ka kolme aasta asemel neljaga lõpetamist. Kuna kõrgharidusreformi üks eesmärk oli nominaalajaga lõpetajate hulga suurendamine, tuli see võimalus sisuliselt kõrvaldada. See omakorda tekitas potentsiaali, et juba niigi majanduslikes raskustes olev tudeng võib libastumise, väsimuse või kas või õppejõu kiusu tõttu lati alla langeda ning ülikoolilt mõnesajaeurose arve saada – marginaalne raha ülikooli jaoks, kuid tudengile näiteks kuu üür. Arvest pääsemiseks tuleks ülikoolist välja kukkuda. Loosung „tudengi töö on õppimine" ignoreeris fakti, et tudengi kui inimese esimene ülesanne on elamine. Tudeng, kes lõpetas enne kolme aasta asemel neljaga, ei pruugi enam üldse lõpetada, kui ta ei jaksa töötamise kõrvalt täiskohaga õppida.

Samas efektiivsustuhinas pühiti reformiga teelt ka ainus teine õppekoormuse optimeerimise viis. Nõnda keelati akadeemilisel puhkusel eksamite sooritamine ning ainete läbimine. „Lohutuseks" lubati tudengitele, et loengute külastamist siiski ei takistata – nagu vabakuulamine oleks senikuulmatu nähtus. Varem oli igal tudengil võimalus õppekoormuse täitmisel raskustesse jäädes akadeemiline puhkus võtta ning samal ajal näiteks töötades või muude eluliste ootamatustega tegeledes võimete piires aineid läbida. Nõnda said ka haavatavas olukorras olevad tudengid oma õpingud edukalt lõpuni viia. Õppekoormuse lävendi tõstmise valguses oli selge, et need tudengid satuvad suure löögi alla. Seda võikamad olid reformi vedajate mitteargumendid, mille kohaselt ei käida puhkuse ajal tööl ning seega ei peaks ka õppimisest puhates õppima. Milline vaimupärl! Mingis mõttes oli tegemist reformi Achilleuse kannaga, milleta kogu süsteem äärepealt inimlikult toimida võinuks. Miks seda siis läbi suruda? Asjaosalised mäletavad ametlikel kohtumistel ebamugavustundest laetud sõnu „ministri tahe". Aaviksoo püüdis juba TÜ rektorina akadeemilisel puhkusel õppimist piirata. Õppekorraldus pöördus tagasi normaalsusesse, kui **Alar Karis** rektoriks sai. Nii destilleerus akadeemilisel puhkusel õppimise piiramisele üks usutav motiiv – Aaviksoo jonn. See groteskne jonn – reform peab minema nii, nagu minister ütleb – kummitas kogu protsessi. Selle seletuse najal ei tundunudki üliõpilasesindajatele nii uskumatu, et seadusega sedavõrd kiirustati ning selle võimalikke mõjusid ei analüüsitud.

Adekvaatne õppetoetuste süsteem võinuks oodatavaid tagajärgi leevendada. Reformiplaani käivitumise hetkel puudus aga sarnane plaan toetusmudeli loomiseks. Lõpuks välja käidud ettepanek tõi tõesti lohutust, kuid mitte täielikku leevendust. Täisealine tudeng seoti tema majandusliku seisu arvestamiseks vanemate leibkonnaga, eeldades, et tudengi ülalpidamine on iga perekonna jaoks võimalik. Kõiksuguste ootamatuste kompenseerimiseks juurutatud eritoetused olid tervitatavad, kuid oma detailides kipakalt realiseeritud. Mõlemal juhul jäid toetussummad alla selle, mida kodust eemal elamiseks ja täielikult õppimisele keskendumiseks vaja oleks. Seni õppetoetuse nime kandnud ning õppeedukusega seotud stipendiumid kahanesid poti kogumahu mõttes marginaalseks. Toetuste kõrvale jäi õhku rippuma õppelaen, mida kasutasid seni peamiselt tasulisel kohal õppinud tudengid. Õppelaenude korra reformimise vajadus tõrjuti aga kõrvale ning oma kohta terviklikus toetuspaketis pole see siiani leidnud.

HÜVASTI PAINDLIKKUS

Kuidas reform praegu tudengit mõjutab? Keskmine üliõpilane on äärmiselt kohanemisvõimeline. Ülikoolis võib näha noori, kes suudavad täiskohaga headele hinnetele õppida, tööl käia ning mõnes organisatsioonis kaasa lüüa. Kuid olukord soosib selgelt neid, kelle vanemad on jõukamad või kes on füüsiliselt vastupidavamad. Mis saab teistest? Pinge, mille all tudengid elavad, on tajutavalt suurenenud. Me ei tea, mida on reform teinud tudengite vaimse tervisega; kui palju on sellest hakkamasaamisest laenatud unetundide või tervelt elatud aastate arvelt. Igas suuremas sõpruskonnas leidub inimesi, kelle jaoks on ots otsaga kokkutulek tunduvalt raskemaks muutunud; kes elavad närustes tingimustes; kes on saanud ülikoolilt arve, mille maksmiseks tuleb raha laenata või viimased säästud ära anda; kes ei julge vaidlustada ebaõiglast hinnet, sest õppejõu halba nimekirja sattumine suurendab arve saamise riski. Teravalt lõikab nuga ka siis, kui üliõpilasel ainepunktide poolest mahuka lõputöö sooritamine mingil põhjusel edasi lükkub – hinnaga 50 € ainepunkt. Kuigi ülikoolil on võimalik üliõpilasi sellest õppemaksust vabastada, on sellekohased reeglid ja erandid erinevad ning viivad mõnel juhul ikkagi tulemini, et muidu eduka ülikoolitee lõpus jääb diplom rahapuudusest saamata. See on tasuta kõrghariduse lubaduse taustal eriti irooniline tulemus.

Pilti reformi inimlikust hinnast ei pea maalima ainult pisaratega. Näiteks on üleüldine tasuta õpe välistanud tasuliste eestikeelsete õppekavade loomise. On aga hulk töötavaid ja maksejõulisi inimesi, kes sooviks elukestva õppe raames õppida ning selle eest maksta. Reformi käigus nimetati seda lati alt läbilipsamiseks või ebaõigluseks. Ülikoolid vaidlevad siiani haridusministeeriumiga selle jaburuse lahendamise üle.

Loosung „tudengi töö on õppimine" ignoreeris fakti, et tudengi kui inimese esimene ülesanne on elamine.

Efektiivsus on jäik. Populismi ja tehnokraatia abielu hinnaks sai efektiivsuse hammasrataste vahele jäänud inimeste elude ragin. Jonnist, rutust ning koalitsioonileppe täitmisest kokku rahmeldatud seadus vähendas süsteemi paindlikkust. Äärmiselt kompleksne kõrgharidussüsteem vajab seda aga inimeste hakkamasaamise tagamiseks, et tudengitel ja ülikoolidel oleks võimalik oma eesmärkide saavutamiseks ise optimeerida ja otsuseid langetada. Reformi vedajad ja võimaldajad ei pidanud inimlikke kaalutlusi aga millekski. Nõnda tingis efektiivsusmeelsus ka moraalset jäikust – jälkide tagajärgedega.

Praegu on käsil kõrgharidusseadustiku muutmine ja vigade parandus, aga juba tehtud vigade eest ei vastuta keegi. Vähem kui aasta pärast reformi jõustumist oli Jaak Aaviksoo ministrikohalt läinud. Olgu Aaviksoo kui riigimehe pärand mis tahes, aga seda plekki ei saa kunagi maha pesta. Vaenulikkuse ja jäärapäisusega läbi surutud otsust, mille puudused olid ilmsed siis ja on reaalsed nüüd, ei tohiks kellegi elulookirjelduses maha vaikida. Üliõpilaste heaolu toodi kõhklusteta populistliku lubaduse ohvriks, nagu see oleks igati *business as usual*. Kui keegi ei vastuta, siis vähemalt mäletagem.

Üliõpilaste heaolu toodi kõhklusteta populistliku lubaduse ohvriks.

Kas seesugune mittekaasamine ning teerullimine võiks korduda? Tollal oli üliõpilastel ees ülesmäge võitlus. IRLi suhtekorraldajate püstitatud retoorilise müüri peale ei hakanud ükski haamer. Vastandumine „kõrgharidus*reformile*" kõlas nagu vastandumine progressile. Võitlus „tasuta kõrghariduse" vastu kõlas ogarusena – miks peaks üliõpilane tasuta hariduse vastu olema? Võttes arvesse ka erakordset ajasurvet, oli avalikkuse toetuse leidmine hukule määratud ettevõtmine. Kuid tselluloosisõjajärgses Eestis võiks ehk loota, et kodanikuühiskond ei lase sellistel sigadustel enam lennata. „Miljarditehas" on „tasuta kõrgharidusega" võrreldav PR-võlutrikk, mille vastu kodanikuühiskond siiski edukalt tõusta suutis. Sisulise kaasamise nõudmine, huvigruppidega arvestamine ning negatiivsete mõjude mahavaikimise takistamine võiks selle ühiskondliku kogemuse järel rohkem normaalsuseks saada.

[1] *Kruup, K. 2012. Õppige nüüd, päevavargad! – Postimees, 14.05.*

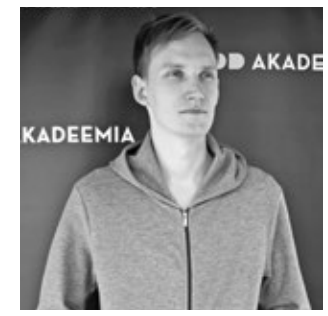

Kaspar Kruup on ühiskondlikult aktiivne element ja diletant.

ÕIGESTI MÕTLEMISE JA TEISITIMÕTLEMISE PIIRIL

Kas teadust teevad täiesti isemoodi *homo academicus*'ed või ikka inimesed nagu meiegi? Juttu tuleb ka tumedatest pilvedest teadusvabaduse kohal, tsensuurist ja kvootidest, aga ka ei rohkemast ega vähemast kui Eesti teaduse imest.

Intervjuu **Jüri Allikuga**. Küsis **Maia Tammjärv**, pildistas **Gabriela Liivamägi**

Teadlased on nagu tippsportlased, kirjutas Tartu Ülikooli eksperimentaalpsühholoogia professor akadeemik Jüri Allik oma eelmisel aastal ilmunud raamatus „Väldi igavaid inimesi ja olukordi". Ja natuke nõnda tundubki. Akadeemia on maailm, kus pea kõige tähtsamad on sinu h-indeks, sinu statistika Web of Science'is, sinu protsent Essential Science Indicatorsi järgi, grandid ja publikatsioonid ning juhendatavate arv… See on maailm, kus artiklil ja artiklil on väga suur vahe, väljaandel ja väljaandel veelgi suurem. Omavahel kemplevad indiviidid ja valdkonnad ning võistlevad riigidki. Seal peab ju olema miski veel, mingi põhjus, miks nii suur hulk inimesi otsustab oma elu teadusega siduda. Midagi peab ometi ka hästi olema.

Jüri Allik (snd 1949) ei ole kindlas tipus ainult oma alal, mis on olnud aegade jooksul seotud lisaks eksperimentaalpsühholoogiale ka isiksusepsühholoogiaga, vaid kuulub eksklusiivsesse nn 1% klubisse ehk on viidatavuselt kogu maailma teadlaste kõige kõrgema protsendi hulgas.

Teie raamatus „Väldi igavaid inimesi ja olukordi" on üks läbiv soovitus tegutseda korraga mitmel alal. See on huvitav tähelepanek, sest üldiselt pais-

Optimistina arvan, et vähemalt teadusel ei ole mingit pistmist tõejärgsusega.

tab, et liigutakse järjest põhjalikuma spetsialiseerumise suunas.
Minu vanuses – ja mitte ainult füüsilises, vaid ka akadeemilises – ongi reeglina korraga väga palju asju töös. See on edukas strateegia, kuna siis on võidu tõenäosus suurem. See on nagu loterii – kui ostad rohkem pileteid, siis võiduvõimalus kasvab. Samal ajal tuleb tegeleda umbes kümne kuni kaheteistkümne projektiga. See sõltub ka temperamendist ja natuurist. Mina olen väga püsimatu ja mulle ei meeldi pikalt ühe asja kallal nokkida, seetõttu on ühest valdkonnast teise hüppamine väga tore, eriti kui on häid kolleege, kellega saab midagi koos teha.

Praegu olete eksperimentaalpsühholoogia professor, aga olete tegutsenud põhjalikult ka isiksusepsühholoogia vallas. Mulle näib, et see põhiline ehk eksperimentaalpsühholoogia väljaspool seisjat nii väga ei huvita.
Jah, kindlasti. See oli üks põhjus, miks ma oma ampluaad laiendasin ja hakkasin tegelema asjadega, mis on väga kaugel eksperimentaalpsühholoogiast. Psühholoogia instituudis ei olnud sugugi kõik eksperimentaalpsühholoogiast huvitatud, eriti veel sedalaadi psühholoogiast, millega mina tegelesin. Aga sa ei saa olla professor, kui sul ei ole õpilasi. Nii ma hakkasin tegelema lisaks ka teistsuguste teemadega. Eks seal oli ka veidi üleolekut, sest tehniliselt – mitte lihtsalt aparatuuri kasutamise, vaid ka näiteks meetodite ja töötluste vallas – oli eksperimentaalpsühholoogia natuke elitaarne. Siis oli väga hea ülbitseda teistes valdkondades, mis ei olnud nii hästi arenenud, ning oma oskuste ja teadmistega sinna minna (*muheleb*).

Eks eksperimentaalpsühholoogiat nähakse ka n-ö kõvema teadusena.
Kindlasti, jah. **Lee Cronbach**[1], üks kuulsaimaid psühhologe, rääkis juba ammu psühholoogia puhul kahest liigist: üks on eksperimentaalne, mis on rohkem edasi jõudnud, ja teist nimetas ta korrelatiivseks ehk kui pole väga head ettekujutust, miks kaks asja peaksid seotud olema – kui ei teata selget põhjust, püütakse see kuidagi välja nuputada. Selles mõttes on n-ö korrelatiivne ja eksperimentaalne psühholoogia üsna erinevad, see erinevus on tõepoolest valdkonna sees olemas.

Kas siin tekib objektiivsuse küsimus? See vaidlus, mida ei ole veel justkui ära lahendatud, kus ühel poolel on need, kes väidavad, et teadus saab olla objektiivne, ja teisel need, kes ütlevad, et see ei saa seda kunagi olla. Kas korrelatiivne teadus võib olla objektiivne?
Ma arvan, et ikka võib. Olen selles mõttes optimist, et usun, et loomulikult võivad tulla sisse üksikud vead või pimekohad, mis on tingitud enda mingitest vaadetest. Teadus ise on aga ehitatud üles enesekorrektsioonile ja teiste parandamisele, kuna kõike, mida sa teed, võivad sinu haritud kolleegid korrata ning ümber lükata või kinnitada. Teadusel on küllalt hea enesekorrektsiooni süsteem, mille me oleme teadlastena endale pähe võtnud, seetõttu usun, et oleme ise enda kõige paremad kriitikud ja teame oma puudusi. Optimistina arvan, et vähemalt teadusel ei ole mingit pistmist tõejärgsusega. Me oleme harjunud, et tõde on võimalik välja selgitada, isegi kui see ei ole lõplik või täiuslik.

Mulle väga meeldis teie eespool nimetatud raamatus kirjeldatud juhtum, kus ühes artiklis – nimelt kultuuriuurija Geert Hofstede'i ja psühholoogi Robert McCrae 2004. aastal kahasse avaldatud tekstis „Personality and culture revisited"[2] – jõuti kahele mingis mõttes vastandlikule tulemusele, kuigi sisend – ehk andmed, mida kasutati – oli sada protsenti sama. See on suurepärane näide ühelt poolt seetõttu, et kõnetab objektiivsuse küsimust ehk pakub justkui hea argumendi n-ö objektiivsuse vastu, aga samas see näitab, et vastandlik ei pea olema tegelikult vastandlik.
See on, jah, tore artikkel. McCrae on isiksuseuurija ning Hofstede tegeleb kultuuri ja väärtustega ning on lisaks Tartu Ülikooli audoktor ja ilmselt üldse elavate seas kuulsaim sotsiaalteadlane. Ta tegi uuringu, mille tulemusel taipas, et kultuuri ei ole mõtet kirjeldada pisiasjade kaudu, vaid mõistlik oleks vaadata üldisi dimensioone. Hofstede'i järeldus nimetatud artiklis oli, et kultuur on vahend, mis programmeerib kollektiivselt inimeste mõistust – kui keegi sünnib mingisugusesse kultuuri, siis näiteks vanaema jutustuste, koolis kuuldu, vanemate matkimise jms põhjal programmeeritakse temas teatud hoiakud, väärtused, suhtumised. Teisel autoril Robert McCrae'l puudus alguses enda arvamus või hoiak, aga mitmed asjad veensid teda selles, et suur osa isiksuse omadustest, mille all peetakse silmas iseloomulikke mõtlemis-, tundmis- või tegutsemisviise, on saadud geenidega. See ei olnud miski, mida ta hirmsasti tahtis, vaid faktide seletamiseks ei olnud lihtsalt teist võimalust. Artikli põhiväide on see, et kui on kultuurid – kui läheneda Hofstede'i mõõtmetes –, mis ei talu näiteks ambivalentsusi ja kus seadused peavad olema väga täpsed (mitte et vaatame, kuidas läheb, st mõistlikud inimesed lepivad asjad kokku), siis üks võimalus on, et see tuleneb kultuurinormidest, ja teine see, et inimesed on lihtsalt neurootilisemad ega talu ebamäärasusi ning tahavad, et kõik oleks täpselt kirja pandud.

Ja seal nad siis vaidlevad selle üle. Kuna see on niivõrd keeruline probleem, mida ei saa ühe faktiga tõestada, on esitatud terve spekter erinevaid nähtusi. Hofstede loetleb väga palju asju, mis räägivad selle kasuks, et kultuur programmeerib meie mõtlemist, käitumist ja tundeid, ning McCrae pakub välja vastupidise variandi, et meie loomupärased kalduvused, näiteks tunda hirmu või negatiivseid emotsioone või mida tahes, määravad selle, milline on meie kultuur.

Äkki on mõlemad õiged?
Vot see ongi minu väide, mida ma olen korranud mitmes artiklis, kuigi nad jätavad enda tekstis mulje, et variant, kus mõlemal on õigus, ei tundu mõistlik. Ma esitasin põhimõttelise küsimuse, et kas üks välistab teise. Ja ma ei leidnud ühtegi fakti, mis kinnitaks kaljukindlalt, et kui on nii, siis teisiti ei saa olla.

Raamatus „Väldi igavaid inimesi ja olukordi" on näiteks selline koht: „Teadus on väga karm ala. Karmus tähendab seda, et teed iga päev, riigipühad kaasa arvatud, 12–14 tundi tööd, ilmutad kohati geniaalset leidlikkust, avaldad võhiklike retsensentidega võideldes suure hulga artikleid parimates ajakirjades, kuid tulemus on ikka lähedal nullile." (lk 167) Kui lisada siia veel süstemaatiline rahapuudus teadussfääris, siis miks see raske töö üldse ette võtta? Tundub ju lihtsam midagi muud teha.
Minult on küsitud, kas ma pole mõelnud näiteks ülikoolirektori või haridusministri kohast, ja mõned inimesed on arvanud, et ma võiksin sinna oma võimete, oskuste ning teadmiste poolest ka sobida. Aga ma olen alati pärast seda maha istunud ja mul on olnud kaks argumenti: esiteks ei meeldi mulle käia lipsu ja ülikonnaga ning teiseks ei ole ükski muu tegevus nii huvitav. Minu päeva kõige ilusam hetk on see, kui ma joon hommikul vara ära tassi kohvi, istun laua taha ja hakkan artiklit kirjutama. Ja kui ma suudan mõne mõtte, mille peale keegi pole varem tulnud, ilusasti ja veenvalt kirja panna, siis on hea tunne. Ma ei tea ühtegi teist asja, mis nii hea ja toreda tunde tekitaks. Sel põhjusel ma teengi teadust.

Kas teie vaatluste põhjal erinevate maailma ülikoolide ja teadusasutuste n-ö koridorides on kujunenud mingi üldistatud pilt teadlasetüübist, mingid distinktsed *homo academicus*'e omadused? Näiteks kui teha suurele hulgale erinevatele tippteadlastele NEO-PI test, mis sealt võiks välja kooruda?
Kindlasti on olemas mingid omadused, selle üle on ka väga palju spekuleeritud. Näiteks üks kuulus psühholoog **Hans Jürgen Eysenck** ei uurinud küll spetsiaalselt seda, aga ta oletas, et teadlased võiksid olla väga kindla isiksusetüübiga, ja tema üks mõõde oli psühhopaatia. Ühesõnaga, teadlased on vastikud inimesed, kes ei raiska aega teistele meeldimise ja muu säärase peale. Ma arvan, et see mõttesuund on õige. On terve rida omadusi, mis teaduses püsimajäämist soodustavad. Aga ma ise olen näinud erinevaid teadlasenatuure ja ma ei arva, et olemas on üks n-ö teadlasetüüp, vaid neid võib olla neli, viis või kuus, kusjuures need võivad olla lausa vastandlikud.

Minu päeva kõige ilusam hetk on see, kui ma joon hommikul vara ära tassi kohvi, istun laua taha ja hakkan artiklit kirjutama.

On teadlasi, kes on väga endassesulgunud, nad hoiavad eemale ega suhtle kellegagi ja see on toonud neile edu – nad ei raiska aega sotsiaalsetele suhetele ja enda kohale sootsiumis. Samas tean ma ka väga palju teadlasi, kelle edu põhineb just sellel, et nad on kohutavalt head suhtlejad, nad loovad võrgustikke, koguvad enda ümber suure hulga õpilasi, kes aitavad ja promovad neid. On erinevaid mudeleid. Elu on nii mitmepalgeline ja seetõttu ongi vaja väga erinevat tüüpi inimesi. Ei ole nii, et endassetõmbunud on alati kehvad ja ekstraverdid head. Keskkond ise valib välja need inimtüübid, kes seda tööd tegema sobivad. Teadus soosib erinevaid variante.

See kunagine romantiline kujutlus teadlasest, kes aastaid üksi tolmuste raamatuvirnade või algelise laboriatribuutika vahel istub, ei ole vist enam pädev küll. Muutunud pole ainult see ideaal, vaid põhiliselt vist just teadusmaailma ülesehitus ja nõudmised.
Jah, aga ma arvan, et see sõltub paljuski valdkonnast. Näiteks **Andrew Wiles**, kes tõestas Fermat' teoreemi tõestamatust, loobus vist neljaks-viieks aastaks *igasugustest* suhetest ja tegeles üksinda ainult selle probleemiga, mis võib-olla oligi ainus viis selle lahendamiseks. Mina ei ole muidugi äärmuslik ega isegi hea näide, aga lugesin kunagi kokku ja oskan praegu vähemalt hinnanguliselt öelda, et olen kirjutanud kuskil 200–300 teaduslikku artiklit ja mul on kindlasti üle 4000 kaasautori. Ma ei saakski seda üksinda oma laboris teha. Pean suhtlema väga paljude kolleegidega, sest need suured konsortsiumid tekitavad olukorra, kus enda asjadest ei piisa, sa pead need teiste omadega kokku panema, ja juba see nõuab sult teistlaadi oskusi – sa ei saa olla täiesti eluvõõras inimvihkaja. Niisiis ütleksin, et teadus ise on palju kollektiivsemaks läinud. Kui vaadata näiteks statistikat, kui palju on ühel teadustööl keskmiselt autoreid, siis see on viimase viiekümne aastaga kogu aeg sirge joonena tõusnud. Ma arvan, et praegu on ühel artiklil keskmiselt 4–5 autorit.

Räägime nüüd rasked teemad vahepeal ära. Olete kirjutanud erinevates artiklites teaduse suukorvistamisest erinevate ühiskondlike kokkulepete tõttu ja viidanud uurimisvabaduse piiramisele. Näiteks olete kõnelnud mitmel pool (sh artiklis „Mida vaimueliit ei taha endale tunnistada?"[3]) sellest, kuidas teadlastel on tekkinud suuri probleeme,

jätkub >

< *eelneb*

kui nende uuringutulemuste kohaselt on mustanahaliste inimeste IQ just loomupäraselt madalam kui valgetel. Kui suur see mure on? Kuidas meil teadvusvabadusega lood on?
(*Ettevaatlikult*) Noh… õnneks on Eesti väga… poliitiliselt vähekorrektne maa. Õnneks. Ja see on ka põhjus, miks siin on tore olla. Näiteks Ameerikas või Suurbritannias sellist vabadust ei ole. Mitte et mul seda väga vaja oleks, aga isegi sellist hirmu pole. Mujal maailmas on, jah, äärmiselt ebameeldiv ja minu arvates väga segav tendents, et… kuidas nüüd öelda… et on olemas tsensuur. Kuigi Eesti nagu ka paljude teiste riikide põhiseadus ütleb, et tsensuuri ei ole, siis tegelikult see eksisteerib. Ja kõige hullem on see, et tsensuur algab alati iseenda tsenseerimisest. Mina näiteks mõtlen igal juhul kümme korda, enne kui julgen avalikus loengus öelda, et musta nahavärviga inimeste vaimne võimekus on madalam, kuna see tundub väga karm väide. Ja paljudel, keda tean, on seetõttu halvasti läinud – neid on ülikoolidest vallandatud, neile on määratud õpetamiskeelde, nende raamatuid on konfiskeeritud ja on ka neid, kelle suhtes on algatatud kohtulik uurimine. See on väga tundlik ja peen teema.

Kas need on olnud just niisugused näited, kus tulemused on objektiivsed ja kindlad, kus ei ole olnud vääriti tõlgendamise võimalust?
Selles ei ole, jah, kahtlust. Kui minna professionaalsesse ringkonda, kus ei tehta mitte ajakirjanikele avaldusi, vaid kirjutatakse lihtsalt artikkel, milles on öeldud, et katseisikute rühmad olid sellised ja sellised ning nende vahe oli selline – neid artikleid ilmub kogu aeg –, siis küsimus kerkib sellest, mille järgi rühmasid on eristatud. Kohe kui seda on tehtud soo või inimeste rassilise või etnilise kuuluvuse põhjal, tekib probleem. See lihtsalt tuli välja, see tuleb igasugusest statistikast välja. Ka siis, kui me ei võta rassi mingi bioloogilise kategooria, vaid inimese enesemääratlusena – kui küsitakse, kas sa oled afroameeriklane või lihtsalt ameeriklane või Euroopa taustaga ameeriklane –, siis see erinevus tuleb ikka välja.

Olete kusagil kirjutanud, et see IQ vahe on märkimisväärne. Mida see tähendab? Kui suur see erinevus on?
See erinevus on väga suur, kui võtta näiteks koolide või piirkondade kaupa Ameerikas. See on kindlasti üle ühe standardhälbe. Võiks öelda, et alla ühe on kõik väga väike, aga üks standardhälve on juba piisav erinevus ja tegelikult on see isegi veel suurem. Ja mõne jaoks on murettekitav, et see vahe ei näi eriti kahanevat. Arvati, et sel võivad olla majanduslikud põhjused, aga selgub, et kui need võrdsustada, jääb vahe ikka alles. See ei sõltu ainult sellistest lihtsatest asjadest. Või arvati, et saadav haridus on parem, ja siis selgus, et kui võrdsustada haridus, siis vahe küll väheneb, aga mitte täies ulatuses.

Ja soopõhiselt on samuti tuntav vahe?
Jaa, ka soopõhiselt on vahe olemas, aga mitte nii suur. Uurijate kohta, kes selle löögi või kriitika alla sattusid, väideti, et nad propageerivad inimeste ebavõrdsust, kuigi tegelikult nad rääkisid lihtsalt erinevustest. Inimõiguste deklaratsioon, mille kohaselt on jumal kõik inimesed võrdsetena loonud, ei tähista füsioloogiliste, bioloogiliste või ka vaimsete erinevuste puudumist, vaid see on poliitiline kategooria, mis räägib õigustest. Mõistlik on selline ühiskond, kus kõigil, kes osalevad ühiskondlikus mängus või protsessis, on võrdsed õigused, ja me ei saa teha mingeid eelistusi seoses ühe või teisega. Kuigi me teame ka seda, et kui tahame tõesti õiglast ühiskonda, peame aitama neid, kellele loodus on midagi vähem andnud. See on n-ö positiivne diskrimineerimine, mille suhtes on enamik ühiskondi arvamusel, et seda peaks tegema, sest muidu ei saavutata õiglust. Aga kuidas on võimalik positiivselt diskrimineerida, kui neid erinevusi ei tunnistata? Nii et ühes situatsioonis on ühiskond pime ja teises näeb isegi liiga palju. Ma arvan, et see ei ole väga mõistlik.

Tegelikult on ju terve ühiskond praegu väga plahvatusohtlik, on palju vastandusi ja konflikte. Mulle tundub, et teadus on üks osa sellest kontekstist või debatist, aga ei näe ennast samas alati selle osana, vaid justkui väljaspool olevana. Tehakse uuring või kirjutatakse artikkel küll, aga järgmine küsimus on, et mida nende tulemustega teha saab. Lihtne ja lähedane näide oleks, et teadlased mõõdavad, uurivad, teevad järeldused ja avaldavad artikli, siis jõuab see info mingi tavameedia väljaandeni, misjärel tuleb EKRE ja ütleb, et me ju rääkisime kogu aeg, et neegrid on lollid. Ja sellega saab inimesi mõjutada. Probleem on kuidagi nii *suur*, et tundub, et seda ei saagi parandada enam.
(*Mõtleb pikalt*) Noh, siin on muidugi kaks asja. Esiteks… võtame erialad, millel on ka praktiline väljund, näiteks psühholoogia. Psühholoogid võivad osaleda – kuigi meil on väga vähe inimesi, kes on selle välja teeninud või omavad n-ö kvalifikatsiooni – kohtuprotsessides, kus otsustatakse inimese süüdivuse üle. On olukordi, kus inimese süüdivus või süü aste sõltub tema psühholoogilistest omadustest või seisundist. Näiteks väga paljudes kriminaalsüsteemides on kõige olulisem – ja see on mõistlik põhimõte –, et kui inimene ei ole võimeline andma aru oma tegude tagajärgedest, siis tal ei saa tekkida süüdivust. Kui keegi on vaimselt alaarenenud ega mõista, et millegi tegemine põhjustab teise inimese surma, siis me ei saa teda ka selle eest süüdi mõista, kuna tal puudub igasugune tahtlus ja teadmine seoses sellega, millised tagajärjed tema tegudel on. Sellistes protsessides on tihti psühholoogid sobivad asja üle otsustama. Aga kui psühholoog esineb eksperdina mõnes kohtuprotsessis, siis tema ei saa teha mingit väärtuselist või hinnangulist otsustust – selle teeb kohtunik või vandemeeste kogu. Psühholoog peab olema väga erapooletu – tal ei saa olla oma järeldust. Ta võib esitada faktid, aga ta ei ütle seda, mida nende faktidega teha saab.

Aga samal ajal, kui ma teen kindlaks, et ühel inimrühmal on üks omadus ja teisel seda ei ole või neil on seda tunduvalt vähem, siis minu jaoks on see teaduslik fakt. Aga mida teha siis, kui mingi poliitiline rühm ütleb, et näed, teadlased on nii öelnud?

Mul on hakanud tekkima tunne, et see on pigem kommunikatsiooniprobleem. Näiteks tihti süüdistatakse ka ajakirjandust, mis ei ole piisavalt kompetentne, või õpetajaid, kes ei ole piisavalt kompetentsed. Ei ole ilmselt eriti produktiivne väita, et inimesed on lollid ega saa aru. Siis ongi siin need erinevad vahefiltrid. Või on asi ikkagi teaduse enda suutmatuses asju edasi anda?
Üks, mida ajakirjandus kindlasti teeb, on negatiivsete faktide kohutav võimendamine. Mulle hirmsasti meeldib **Steven Pinkeri** uus raamat „Enlightenment Now", milles ta väidab, et kui võtame *ükskõik mis* asja, näiteks liiklusõnnetustes või terrorismirünnakutes surma saanud või haigustesse surnud inimeste arvu, siis see läheb *kogu aeg* paremaks! Maailm ei ole *mitte kunagi* olnud *nii heas* seisus! Hästi tore raamat. Ma soovitaks kõigil pessimistidel seda lugeda, see on parim depressioonirohi. Aga siis võtad kätte The New York Timesi või Postimehe ja seal seisab, et kogu aeg läheb kõik hullemaks, kõik on halb… Ajakirjandus kuulab väga hoolikalt seda, mida lugeja teada tahab. Kui sa kirjutad, et kellelgi oli sünnipäev ja tort oli väga hea, siis keegi ei osta ju lehte enam, aga kui sõidad autoga Tallinna-Tartu maanteel vastu puud ja surma saad, siis see on esikaanelugu. Ajakirjandus teeb seda, mida rahvas tahab. Kahjuks. Ja pilt ei ole isegi mitte moonutatud, vaid lausa vastupidine sellele, mis tegelikult toimub.

Ma ise loen praegu Hans Roslingu raamatut „Faktitäius", mis ilmus just Tänapäeva kirjastuselt eesti keeles. Seal räägitakse täpselt samast asjast ja see on tõepoolest valgustuslik. Seal on toodud kohe alguses test, milles lugejatele esitatakse vastusevariantidega küsimused, näiteks kui pikk on oodatav eluiga maailmas, kui paljud inimesed elavad äärmises vaesuses jne, ja selgub, et peaaegu 100% vastatakse drastiliselt valesti ehk valitakse alati kõige pessimistlikum variant. Peab tunnistama, et vastasin ka ise peaaegu kõik valesti.
Ma arvan, et Pinkeri raamat tsiteerib seda, see test tuleb väga tuttav ette, ta teeb sama asja. Need raamatud on väga hea diagnoos, et meil on tõsine probleem. Meil on ehk enesesäilimise huvides kalduvus näha negatiivseid asju rohkem. Tegelesin kunagi eesti keele emotsioonide sõnavaraga ja selgus, et meil on väga palju sõnu negatiivsete ja peaaegu kümme korda vähem positiivsete emotsioonide kohta.

Kas see on muudes keeltes võrreldav?
(*Kindlalt*) Sama. See on kogu maailmas nii. Ja ma ütleksin, et keel võimendab seda negatiivsust samuti. Selles mõttes ei olegi see ajakirjanduse süü, vaid meie loomupärane keel on selline, et kõik negatiivne on kohutavalt hästi ära kaardistatud, aga rõõm on lihtsalt rõõm. Lõppude lõpuks on ju see kuulus lause, et kõik õnnelikud perekonnad on ühtmoodi, aga kõik õnnetud on erimoodi õnnetud.

Mulle väga meeldis, et adresseerisite viimases raamatus ka naiste küsimust teaduses, tuues näiteks selle, et teie abikaasa on pidanud vähemalt kaks korda rohkem vaeva nägema, et jõuda nii kaugele. Tahaks mõelda, et see on üks neid kohti, kus me mõtleme palju pessimistlikumalt, kui asjad on, aga vist ei ole nii.
Ei-ei, kahjuks mitte, jah. Ma arvan, et muidugi ei ole avalikku poliitikat, et kui on naine, siis maksame talle vähem palka ja… aga kõik kuhjub seal! Ma tean, et Soomes on küll väga sage, et kui akadeemikutest vanematel sünnib laps, jääb professorist mees koju. See on loomulik. Ma pean ütlema, et mu enda pikas eluloos on niimoodi, et naine on rohkem lastega kodus olnud, ja endale tundus ka, et kui ma nüüd aasta aega istuksin kodus… See ei tulnud pähegi.

Osaliselt on see muidugi kultuur, et väikesed pisiasjad, mis ei ole otseselt teadusega seotud, kuhjuvad.

Mõistlik on selline ühiskond, kus kõigil, kes osalevad ühiskondlikus mängus või protsessis, on võrdsed õigused.

Ja nii kujunebki välja see, et naistel on palju raskem. Parim näide, mida ma kahjuks tean, on see, et 78 liikmega Eesti Teaduste Akadeemias oli mingil perioodil **Ene Ergma** ainus naine. Nüüd me oleme neid sinna kolm tükki juurde saanud, aga no kuulge, see ei ole tõsiseltvõetav suhe.

Kas see on miski, mida saaks kvootidega lahendada?
Ei, ma arvan, et ametlikud kvoodid seda ei lahenda. See, et meil nii vähe naisi oli, tuli Teaduste Akadeemias selgelt päevakorda ja mulle väga meeldis, kuidas **Richard Villems**, kes oli tol ajal president, ei rääkinud kunagi, et vaja on kvoodid määrata, vaid lihtsalt ütles, et kuulge, mehed, tulge nüüd ikka mõistusele (*naerab*), vaadake, siin on viis või kuus naist, kellest enamik on paremad, kui oleme meie, teeme nüüd niimoodi, et järgmine kord valime nad kõik ära. Noh, natuke see isegi aitas, aga mitte alati. Ma arvan, et ainus viis on see, et inimesed peavad ikka ise aru saama. Ma ütleksin, et kvootide rakendamine on viimane hädaabinõu. Kui mehed ei tule mõistusele ega vali nendele kohtadele naisi, siis võib seda teha, aga loodame, et enne tuleb mõistus koju ja inimesed saavad aru, et see on meile kõigile parem.

Ehk on kvootide rakendamine või tõrksus nende suhtes samuti seotud selle ambivalentsuse talumatuse ehk ebamäärasuse vältimise kategooriaga.
Absoluutselt, täpselt!

Ma arvan, et üldiselt inimesed tulevadki mõistusele – iseasi, kui kaua selleks aega läheb –, aga küllap kvoot kui eba-ebamäärane meede ongi sellepärast üleüldse olemas, et „aga kui ei tule". Ja selle võimaluse eest peaks ennast kaitsma. Nii et see on usalduse küsimus, aga alati seda usaldust ei ole ega saagi olla.
Jah, ma arvan, et seda võiks võtta ähvardusena – kui te ei tee, siis paneme kvoodid. Ma usun, et kõige parem – nii teaduses kui ka poliitikas – on valida targad otsustajad, lootes, et nad ei lähtu mingisugustest paberile kirjutatud reeglitest, vaid südametunnistusest ja tervest mõistusest. Ja kui on näiteks selgelt olemas kaks kandidaati, kes on näitajatelt akadeemiliselt täiesti võrdsed, aga üks on naine ja teine mees, siis *igaüks* saab aru, et naine pidi palju rohkem vaeva nägema, et sellele tasemele jõuda, ja meil on *kõik* põhjused tema eelistamiseks. Nii et mina ütleksin seda, et need peaksid olema mõttekvoodid.

Tahaks nüüd rääkida millestki positiivsest! Räägime Eesti teaduse imest[4].
Räägime!

Alustan muidugi tüüpiliselt jälle negatiivsest ehk küsin, et kui vaatame n-ö külmalt numbreid ja näeme, et teaduse rahastus on vähenenud, aga tulemused on järsult paranenud, siis kas sellest saab näiteks järeldada, et rahastust võiks veelgi vähendada ja tulemused läheksid üha paremaks?
No seda on mulle korduvalt öeldud. See on sama nagu geenidegagi, et geenide ja lõpptulemuse vahel ei ole väga selget otsest seost ja inimene võib haigestuda diabeeti, ilma et tal oleks selleks soodumust olnud, aga see on ikkagi protsentuaalne tõenäosus. Nii võib olla ka rahaga – rahastus väheneb, aga vähemalt mõnda aega ei lähe teadustulemused sugugi halvemaks, vaid isegi paremaks. Selles mõttes ei ole see seos nii üksühene, et võtame ühe euro ära ja siis avaldatakse kohe heas ajakirjas üks artikkel vähem.

Aga me kirjutasime **Kalmer Lauguga**, kes on ilmselt Eestis kõige parem teadusstatistik ja -analüütik, sama pealkirjaga – „Eesti teaduse ime" – publikatsiooni, mida püüame avaldada. Meie põhieesmärk oli muidugi tõestada, et on ime, ja püüame esitada fakte, näitamaks, et Eesti teaduse kasv on olnud tõesti väga *imeline*, uskumatult hea. See on olnud tagasihoidmatu, *pidurdamatu*.

Kas see on mõõdetav selle järgi, kui palju Eesti teadlasi on maailma 3500 parima teadlase hulgas või 1% klubis?
Ka need asjad tõestavad seda, jah, aga kõige lihtsam on statistikat lugeda nii, et kui tahame iseloomustada ühe riigi majandust, siis arvestame sisemajanduse kogutoodangut ühe inimese kohta – kui palju väärtust toodeti. Täpselt samuti on teaduses – kui palju avaldatakse *heades* teadusajakirjades artikleid, ja veel parem indikaator on see, kui palju teiste maade teadlased meie töid tsiteerivad. Ja see on väga tore stabiilne näitaja, kuna neid artikleid on palju, tsiteeringuid on palju, aga aasta aastalt läheb asi kogu aeg paremaks.

Kirjeldate raamatus „Väldi igavaid inimesi ja olukordi" ka seda, kuidas „kurjuse impeeriumi" ehk Nõukogude Liidu teaduses oli kogu aeg millestki puudu, aga see tuli kompenseerida leidlikkusega ja seda tehtigi. Äkki nüüd on samamoodi?
Ma tunnen üsna paljusid teadlasi – olgu selleks siis **Martin Zobel** bioloogias või **Andres Metspalu** geneetikas – ja kui vaadata nende elulugusid, siis mind on alati hämmastanud, kui *leidlikud* nad on. Hea näide on ka seeneuurijad. Meie seeneuurijad ei ole mitte lihtsalt tipus, vaid absoluutses maailma tipus. Aga meil oli ju kunagi **Erast Parmasto**, kes tekitas sellise toreda koolkonna, ja need noored inimesed taipasid omal ajal, mida tuleb teha, mida teised ei osanud. Näiteks, kuna seentel on raske vahet teha – ma ei räägi siin puravikust ja kärbseseenest, vaid kui sul on n-ö madalamad seened, mida on võimatu väliselt eristada –, hakati kasutama geneetilisi vahendeid, seentele tehti triipkoodid. See on minu meelest väga hea näide leidlikkusest. Ja kõikides teistes valdkondades samamoodi!

Väga tore on näha, et Eestis on paljudes valdkondades mõni indiviid või tihtipeale ka terve suur hulk inimesi, kes mõtlevad ja leiutavad *teravmeelselt* ning teevad suurepäraseid asju. Eesti on ikka uskumatult rikas *väga* heade teadlaste poolest. Kui bioloogid räägivad liigirikkusest ja bioloogilisest mitmekesisusest, siis mina arvan, et Eesti teaduse mitmekesisus on üks meie kõige suuremaid kultuurivarasid.

See oli raamatus samuti sümpaatne, et teravmeelsus on teie jaoks nii suur kvaliteet.
Absoluutselt, seda hindavad kõik. Loomulikult on neid, kes on oma doktoritöö kiiresti ära teinud või saanud mingeid grante, aga põhiline kriteerium, mida me väärtustame, on ikkagi originaalsus. Eestlased oskavad väga hästi matkida, teha järgi seda, mida teised on teinud – selles me oleme osavad. Aga teaduses sellest ei piisa. Kui tahad millegi uueni jõuda, olla tõesti esimene, mitte lihtsalt esikümnes, siis pead tegema midagi väga originaalset. Ja see on väga haruldane omadus, kui inimesel on asjale omalaadi vaade, seda ei ole sugugi kõigil. See on see, mida ma teravmeelsusest rääkides mõtlen. Tihtipeale vaatad ja taipad, et pagan, ma oleks võinud *ise* selle peale tulla – enamik neid geniaalseid lahendusi ei ole väga keerukad, vaid asi on just selles, et nad olid su nina all, aga sa ei taibanud nii vaadata või ei osanud seda niimoodi esitada, et oleksid mõistnud, mis selle tähendus on. Ja kui keegi järsku taipab, mis on kõigil nina all olnud, see on, jah, eriline kvaliteet, mis on teaduses kõige rohkem hinnatud. Ja seda ei saa mõõta ei tsiteeringute ega grantidega.

Kas need inimesed mõtlevad kogu aeg kuidagi teistmoodi või taipavad äkitselt midagi olulist, mis paneb asjad n-ö viimase pusletükina paika?
Postimehes oli artikkel, mille kirjutas mu hea kolleeg ja tuttav **Agu Laisk**[5], kes ütles, et teadus on teisitimõtlemine – kui keegi räägib seda, mida kõik niikuinii teavad, siis seal ei ole midagi uut. Teadus algab sellest, kui sa ütled midagi teisiti. Mulle hirmsasti meeldib see mõte. Samas on see õpetamise seisukohalt väga keeruline. Me õpetame asju, mis on kindlaks tehtud, mitte seda, mis on oletuslik või mida ei ole kinnitatud. Noh, muidugi on hariduses koht ka hüpoteesidel, aga põhiliselt koosneb teadus hästi tuntud faktidest. Kuidas nüüd öelda, et uskuge neisse faktidesse, aga samas ärge uskuge ka – järsku on seal veel midagi, mida teised ei ole veel märganud. Väga hea õpetamine on kaval balanss õigesti mõtlemise ja teisitimõtlemise vahel, sest kui sa võtad lihtsalt omaks selle, mida kõik teised on öelnud, siis see ei ole tegelikult teadus. Kriitilisus on absoluutselt lahutamatu osa sellest.

Eesti teaduse mitmekesisus on üks meie kõige suuremaid kultuurivarasid.

[1] *Cronbach, L. 1957. The Two Disciplines of Scientific Psychology. – American Psychologist.*
[2] *Hofstede, G.; McCrae, R. R. 2004. Personality and Culture Revisited: linking traits and dimensions of culture. – Cross-Cultural Research, 38(1).*
[3] *Allik, J. 2009. Mida vaimueliit ei taha endale tunnistada? – Psühholoogia keerukusest.*
[4] *Allik, J.; Lauk, K. 2008. Eesti teaduse ime. – Postimees, 13.03.*
[5] *Laisk, A. 2017. Teadlane kui Sherlock Holmes. – Postimees, 22.09.*

PUUDULIKE TEADMISTEGA INSENER HEAD SILDA EI EHITA

Kõrghariduse optimeerimise käigus kannatada saanud haridustase kohalikes ülikoolides vähendab laias laastus Eesti konkurentsivõimet maailmaturul ning ettevõtted on hädas väärt spetsialistide leidmisega.

Henrik Herranen

Mis on hariduse eesmärk? Hariduse otsene väljund on ühiskonna areng – meie jaoks tähendab see Eesti arengut. Väikeriigina osaleme globaalses konkurentsis, kus iga riik on väljas iseenda eest. Riikide jõukuse mõõdupuu on nende ekspordivõimekus. See paneb meid, eestlasi vaatama peamiselt oma tehnoloogia- ning tööstusvaldkondade poole. Tööstustoodete ning -teenuste eksport on Eesti pea ainuvõimalik pikemaajaliselt elujõuline müügiartikkel. Praegu on Eesti ekspordi ühed paljulubavaimad valdkonnad infotehnoloogia ning masinaehitus. Mõlema sektori arendamiseks on vaja kõrgel tasemel haridusega tööjõudu. Tundub, et sellised lihtsad algtõed on siililegi selged, ent 2017. aasta detsembris pööras Rektorite Nõukogu avalikkuse tähelepanu asjaolule, et kolmandat aastat järjest võeti vastu riigieelarve, milles on kõrghariduse rahastus külmutatud. Samas on riigieelarve tulud vahemikus 2016–2018 23% kasvanud. Euroopa Liit on liigitanud Eesti kõrghariduse rahastamise alusel „surve all olevaks kahanevaks kõrgharidussüsteemiks".[1]

Hariduse tähtsuse rõhutamine ei peaks olema teadmistepõhises ühiskonnas vajalik. Hariduse rahastamise pikemaajaline pärsitus hea majandusliku seisuga riigis näitab, et pildil on midagi valesti. Siinkohal teen oma kaheksa-aastase Tallinna Tehnikaülikoolis õppejõuna töötamise kogemuse najal sissevaate ennekõike tehnoloogiaalase kõrghariduse hetkeseisu ning selle valupunktidesse.

LOGISEV SÜSTEEM

Kõrgharidust finantseerib riiklikult 80% ulatuses fikseeritud baasrahastus ning 20% tulemusrahastus. Suuremad ülikoolid on asunud koondama enda alla üldkulude kokkuhoidmiseks väiksemaid kõrgkoole. TTÜ puhul on heaks näiteks Mereakadeemia, IT Kolledži ning Audentese asutusega liitmine. Riiklikest suurimatest ülikoolidest on saanud tööjõuturu jaoks spetsialiste tootvad „tehased". Nii Tartu Ülikooli kui ka Tallinna Tehnikaülikooli üliõpilaste arv küündib kaheteistkümne tuhande kanti.

Alates 2013. aastast on haridust jõuliselt reformitud. Uus süsteem vahetas välja seni kehtinud riikliku tellimuse, millega nõuti iga eriala puhul kindlat arvu sisseastujaid ning lõpetajaid. Paraku ei pidurdanud see varasemast hariduspoliitikast tekkinud tendentsi muuta erialasid atraktiivsemaks raskete õppeainete osakaalu kahandamisega. Ja seda seetõttu, et reformi üks peaeesmärk oli õpingute katkestajate arvu vähendamine. Juba varemgi olid ülikoolid samal põhjusel raskeid aineid ära jätnud või lihtsustanud.

Kõige keerulisemateks peetakse üldjuhul matemaatikat ja füüsikat. TTÜ informaatika erialal on võrreldes 2006. aasta õppekavaga füüsika I ja II praktikumi õppeained kahandatud 12 EAP-lt 3-le. Samas ajaaknas on ülikooli mehhatroonika erialal vähendatud matemaatika osakaalu 25 EAP-lt 12-le. Mõlema näite puhul on mahtu kärbitud rohkem kui poole võrra. Raskete ainete vähendamine õppekavas ning nende edasilükkamine järgmisse haridusastmesse suurendab küll edukate lõpetajate arvu, ent vähendab lõpetajate hariduse kvaliteeti.

Galileo Galilei on öelnud, et loodusseaduste raamat on kirjutatud matemaatika keeles ning selle vahendusel mõistab inimkond omakorda loodusseaduseid. Seega, kui meie ülikoolide eesmärk on koolitada välja loodusteaduste valdkonna spetsialiste ning tulevasi tipptegijaid, ei tohiks me lihtsustada loodusteaduste tõlgendamist. Seda eriti olukorras, kus mujal maailmas areneb teadus väga kiiresti. Kui akadeemiline saab olla tehnoloogiaalane kõrgharidus, mis ei anna tudengile vahendeid, millega loodust kirjeldada ja analüüsida?

AUKLIKUD TEADMISED

Õppetöös on üks huvitav nähtus spikerdamine. Seda viljeletakse laialdaselt õppeainetes, kus õpitava info maht on suur, aine ei tundu õppijale erialases töös vajalik või soovitakse lihtsalt väikse vaevaga hea hinne saada. Eestis ollakse mahakirjutamise suhtes leebed. Õppejõud saadavad vahelejäänud tudengi reeglina korduseksamile. Tegu iseenesest peetakse süütuks vahejuhtumiks. Kui sõnastada selle mõju aga ümber erialase töö konteksti, ei ole see enam nii marginaalne. Kes sooviks näiteks saada diagnoosi aukliku haridusega arstilt või ületada rippsilda, mille on loonud puudulike teadmistega insener? Sohitegemise kohalt võiksid Eesti kõrgkoolid võtta eeskuju Rootsi KTH Kuninglikust Tehnikaülikoolist. Seal oli veel hiljuti spikerdamine karistatav koolist väljaviskamisega. Tundub küll karm meede, aga samas tõstaks see Eesti ülikoolide mainet ning välistaks hariduses praagi tootmise ja maksumaksja raha raiskamise.

Jaak Aaviksoo kritiseeris haridusministrina 2014. aastal Eesti ülikoole järgmiselt: „Me teame, et 40-tunnise õppenädala asemel on ülikoolis võimalik toime tulla vähem kui 30-tunnise tööga, kohati isegi paaripäevase pingutusega vahetult enne eksameid – see olukord peab hakkama muutuma."[2] Rahvusvahelisel tasemel ülikoolides tähendab õppeaine omandamine üpris suures mahus õppematerjale ning kodutöid. Eesti tehnoloogiaerialade õppetööst on kadunud pea täielikult kohustuslik kirjandus. Paljudes õppeainetes on kirjandus loetletud, kuid neid ei kohustata lugema. Enamasti õpib üliõpilane siiski loenguslaide lapates ning neist lihtsustatud kujul infot ammutades. Kas on reaalne, et meil suudetakse panna paarikümnesse slaidi materjal, mida antakse mujal edasi mitmesajal leheküljel ning kinnistatakse ajamahukate kodutöödega?

ÜLEKOORMATUD ÕPPEJÕUD

Tähelepanu vajavad kõrghariduse tasemest rääkides ka õppejõud, kelle päevane tegevuskava on erinevates proportsioonides pühendatud õppe- ja teadustööle ning kelle ühiseks saatuseks on pikad ja rasked tööpäevad. Teadustegevus on tugevalt konkurentsipõhine valdkond, mis võtab märkimisväärse osa õppejõu ajast. Selle kõrvalt on õppetöö kvaliteetselt korraldamine tihtipeale üliinimlikku pingutust nõudev tegevus. Lektorite töö tulemuslikkuse parendamiseks tuleks süstematiseerida esiteks nende enesetäiendamist ning teiseks õppeainete sisu.

Eestis on õppejõudude koolituse alusdokumendiks õigusakt pealkirjaga „Õpetajate koolituse raamnõuded". See kohustab ülikoolis õpetavaid inimesi vähemalt kuue ainepunkti jagu õpetajakoolituse aineid läbima ehk kogu õpetamisalase hariduse miinimumnõue ongi kuus ainepunkti. Võrdluseks saavad üldhariduskõpetajad 180 kuni 300 ainepunkti jagu aineid. Õppejõudude õpetamiskvaliteedi parendamiseks oleks vajalik individuaalne enesearendamine erinevate koolitustega. Varem mainitud suur töökoormus pärsib tugevalt enda täiendavat koolitamist. Seega oleks mõistlik kehtestada lektoritele regulaarse enesetäiendamise kohustus, mille puhul rakendatakse järelevalvet ning mis on osa nende tasustatud argipäevast. Õppejõul on siiski ülimalt tähtis roll olla tulevastele spetsialistidele teenäitajaks ning nende ettevalmistajaks.

Euroopa Liit on liigitanud Eesti kõrghariduse rahastamise alusel „surve all olevaks kahanevaks kõrgharidussüsteemiks".

Õppeainete sisu tuleb perioodiliselt üle vaadata ning täiendada. Selleks oleks vaja, et nii akadeemilised kui ka valdkonna spetsialistid arendaksid õppeaineid kovisiooni stiilis. Lisaks õppejõule endale peaksid sõna võtma ka vastavas valdkonnas töötavad eksperdid ning õppeainete koostamise ja arendamise tehnoloogid. Selliste komisjonide kokkupanek on võimalik ainult rahastatud kujul, kuna neist on kõige enam kasu, kui tegevus toimub regulaarselt. Naiivne on loota, et inimesed on nõus kohtuma järjepidevalt ilma töötasuta puhtalt erialasest hasardist. Praegu on õppejõudude palgatase sama üldhariduskoolide õpetajate omaga, samas on lektorid enamjaolt doktorikraadiga ning tegelevad lisaks õppetööle ka teadus- ja arendustegevusega, mis on vajalik nende erialaste teadmiste nüüdisajastamiseks.

JÄRJEPIDEV ALARAHASTATUS

Tundub, et kõrgharidus ei ole eriti prioriteetne ning see on koht, kus riigil on mugav eelarvega mängida. Kindlasti ei saa süüdistada ainult valitsust, kui haridusvaldkonnas tegutsevad organisatsioonid ei tee ise muutuste nõudmiseks piisavalt häält. Üks hea näide on Eesti kõrghariduse kvaliteeti hindav Eesti Kõrg- ja Kutsehariduse Kvaliteediagentuur. Kvaliteediagentuuri 2012.–2016. aasta kvaliteedi hindamise tulemustes ei ole kõrghariduse peamiste kitsaskohtade all kuskil isegi mainitud kõrghariduse alarahastatust.

Raskete ainete vähendamine õppekavas küll suurendab edukate lõpetajate arvu, ent vähendab lõpetajate hariduse kvaliteeti.

Kohalikud ülikoolid kohanduvad üha efektiivsemalt ja sealjuures liigagi leplikult riigi kehtestatud nõuetega. Tagajärjed varieeruvad õppeainete liigsest lihtsustamisest kuni õppejõudude puuduliku täiendkoolitamiseni. Praegu on kõigil haridusvaldkonna pooltel põhjust kriitilise pilguga peeglisse vaadata. Samas jõuavad enamiku loetletud kitsaskohtade juured peamiselt siiski välja alarahastatuse ning rahastuse ebastabiilsuseni.

[1] *Rektorite pöördumine: uus riigieelarve paneb kõrghariduse surve alla. – Novaator, 13.12.2017.*

[2] *Ülikoolide rahastamise kasv nõuab ülikoolidelt paremat kvaliteeti. – Haridus- ja teadusministeerium, 13.03.2014.*

Henrik Herranen töötas kuni 2017. aastani Tallinna Tehnikaülikoolis teadurina. Praegu on ta oma erialal mehaanikainsenerist eraettevõtja.

Illustratsioon: Dolly Holmes / Noun Project

MÜÜRILEHT

SEPTEMBRIKUUS
AASTATELLIMUS

10€

tellimine.ee/muurileht-10

JORDAN PETERSON –

INTELLEKTUAALNE ŠARLATAN MASSE HULLUTAMAS

Ühe professori võitlus sooneutraalsete asesõnade vastu on ootamatult mobiliseerinud meessoo, õõnestanud humanitaarteaduste mainet ja sellele vastukaaluks vähendanud jõudsalt usuleigust läänemaailmas. Kes on see uus sangar kultuurisõjas?

Kirjutas **Henri Kõiv**, illustreeris **Andrei Kedrin**

Ma alustan ühe mälukilluga. Kirjutasin paar aastat tagasi pagulaskriisi haripunktis selle väljaande veergudel nõnda: „Müürileht on nüüdiskultuuri häälekandja. Seda kultuuri teevad tihtilugu teistsuguse seksuaalse orientatsiooni, nahavärvi, usulise või rahvusliku kuuluvusega inimesed."[1] Toona tekkis mul toimetuses dispuut sõna *teistsugune* kasutamise pärast – selline sõnakasutus olevat normatiivne ja viidatud sihtgruppi alavääristav. Ma olin nõus esimese väitega, aga mitte teisega, ning kokkuvõttes sõnastust ei muutnud. Küll aga jäi mulle sellest väikesest märkusest miskipärast okas hinge. Ka hiljem olen võidelnud ajakirjanikuna kahe käega vastu, kui mulle hakatakse sõnu suhu toppima, kuigi nii mõnelgi korral on see olnud õigustatud. Keel on minu tööriist. Kui keegi ütleb, et kasutan seda valesti, siis mu automaatne kaitserefleks on võtta enda eest seismiseks veelgi jäigem hoiak.

See meenutus seletab natuke ka seda, miks ma tundsin sisimas sümpaatiat, kui esimest korda **Jordan Petersonist** kuulsin. Kes veel ei tea, siis tegu on Kanadast pärit kliinilise psühholoogi ja Toronto Ülikooli õppejõuga, kes jõudis avalikkuse huviorbiiti kaks aastat tagasi kolme YouTube'i videoga, mis kritiseerisid teravalt lühendiga „C-16" tähistatud seadusemuudatust, mis oli mõeldud täiendama nii Kanadas kehtivat inimõiguste seadust kui ka kriminaalkoodeksit. Peterson väitis nimelt, et antud seadusemuudatus teeb kohustuslikuks sooneutraalsete asesõnade (inglise keeles näiteks *they* ainsuses või *ze* ja *zir*) kasutamise ja ohustab ühes sellega sõna- ja mõttevabadust. Kui varasemad vihakõne puudutavad seadusaktid keskendusid solvavate väljendusviiside keelamisele, siis C-16 oli Petersoni käsitluses samm edasi orwelliliku düstoopia suunas, kus riik kodifitseerib seadusandlikku jõudu kasutades inimeste omavahelist suhtlust. Leidsin, et Peterson seisab õige asja eest – riiklik keelepatrull ei meeldinud ka mulle.

Aga Kanada on kauge maa ning antud diskussiooni ei hakanud ma täpsemalt süvenema. Teine moment, mil Peterson minu uudisvoogu jõudis, oli aasta alguses. Tegu on kurikuulsa intervjuuga briti telekanalil Channel 4, kus naissaatejuht **Cathy Newman** üritab portreteerida Petersoni tema vastuseid ümber sõnastades kui misogüünset valget heteromeest, kes ei saa aru naiste struktuursest diskrimineerimisest tööjõuturul, mille tulemuseks on sooline palgalõhe. See oli ühtaegu piinlik ja koomiline vaatamine, mis sümboliseerib kohaselt polariseerunud ühiskonnale omaseid mõttevahetusi. Petersoni väidetele „ABCD" reageerib Newman omapoolse täpsustusega: „Nii et te mõtlesite „ABCDXYZ"?" „XYZ" on sealjuures projektsioon eelarvamustest vastasleeri suhtes. Ratsionaalsetest printsiipidest lähtuvat arutelu ei saagi selles olukorras sündida. Ka siin läksid minu sümpaatiapunktid Petersonile.

Petersoni jaoks on isiksusena välja arenenud indiviid kõige parem kaitsevall ideoloogia ja türannia vastu.

Selleks ajaks oli Petersonist saanud juba globaalne bränd. Teda tituleeriti The New York Timesi veergudel nüüdisaja kõige olulisemaks avalikuks intellektuaaliks[2], The Guardian kleepis talle külge akadeemilise rokkstaari tiitli[3]. Tal on Twitteris praeguseks 820 000 jälgijat ja isiklikul YouTube'i kanalil üle miljoni tellija, mis on kanali sisu (kahetunnised loengud religioonist ja mütoloogiast) arvestades jalustrabav number. Petersoni värskeim raamat „12 Rules for Life: An Antidote to Chaos" oli mõnda aega Amazoni müügiedetabelis esikohal. Petersoni väitel on eneseabižanrisse liigituvat raamatut müüdud nüüdseks üle kahe miljoni eksemplari. Teose turustamiseks on autor võtnud aga ette staarile omaselt maailmaturnee, esinedes tuhandepealisele publikule väljamüüdud saalides üle maailma. Oma tuuri käigus jõuab ta sügisel ka Helsingisse. Ilmselt võib siis kuulajate sekka eksida ka eestlasi, sest siinmail on vastuolulise kanada mõtleja ideed leidnud samuti vastuvõtliku auditooriumi. **Mihkel Kunnus** on kirjutanud Petersonist Sirbis[4], Edmund Burke'i Seltsi YouTube'i kanalil on eesti keelde tõlgituna leitavad mitmed klipid Petersoni loengutest, **Hardo Pajula** on pidanud temast Vaba akadeemias loengu ning Pajula Kuku Raadios eetris olev saade „Tähenduse teejuhid" on saanud oma nime Petersoni esikteose järgi.

Kõlavate tiitlite ja kasvava populaarsuse mündi teiselt poolelt vaatab vastu sõnakas professor, kes võtab tihti suu täis feminismi, võrdõiguslikkuse, soouuringute õppetoolide, inimõiguste eest võitlevate organisatsioonide ning postmodernistlike filosoofide suhtes, nähes neis kõigis marksistliku ideoloogia väärastunud edasiarendusi, mis tavakodanike jaoks pahaaimamatult ühiskonna eri osiste ümber võrku koovad. Seda Petersoni peetakse ohtlikuks, intellektuaalselt küündimatuks, akadeemilisi vabadusi piiravaks ja rassistidele ning kõiksugu foobidele oma argumentidega teaduslikku suitsukatet pakkuvaks „rumalate inimeste targaks persooniks"[5]. Kahtlemata on tegu polariseeriva ja mitmepalgelise figuuriga, keda pole lihtne üheselt määratleda.

PETERSON KUI TEADLANE

Alustame algusest, mis Petersoni puhul tähendab ajas 56 aastat tagasi minemist kohta nimega Fairview. See on paari tuhande elanikuga linn, mis asub Riiaga samal laiuskraadil. Peterson kasvas seal üles kristlikus perekonnas, läbis linnakeses erinevad kooliastmed, leidis endale abikaasa ning lõi teismelisena kaasa ka kohaliku kommunistliku partei tegevuses. Kuna ta puutus poliitikaga lähedalt kokku üsna noores eas, ei tekita imestust, et oma esimese kraadi omandas Peterson politoloogias, teise aga kaks aastat hiljem juba psühholoogias. Teadusmaailmas on Jordan Peterson tuntud kliinilise psühholoogina, kes uuris üheksakümnendatel mainekas Harvardi Ülikoolis assistendina alkoholismi ja vägivalla seoseid neuroloogilisest vaatepunktist. 1998. aastal sai Petersonist Toronto Ülikooli professor. Tema huvid teadlasena nihkusid. Petersoni teadusartiklite fookuses on olnud seejärel isiksusejoonte mudel ehk nn Suur Viisik, mille mõjusid loomingulisusele, poliitilisele meelsusele ja intelligentsusele on ta erinevates uuringutes analüüsinud.

Google Scholari andmestiku kohaselt on Petersoni artikleid tsiteeritud rohkem kui 10 000 korda ning oma ainevaldkonnas kuulub ta tsiteeritavuselt maailmas saja olulisima teadlase hulka. Pealtnäha igati respektaabel resümee teadlase kohta, kuigi ühtegi tõeliselt mõjukat kontseptsiooni või teoreetilist uuendust Peterson enda nimele kirjutada ei saa. Samuti väärib märkimist fakt, et Petersoni viljakas periood oluliste teadusartiklite vorpijana sai läbi eelmise kümnendiga. Tema kahekümnest kõige tsiteeritumast artiklist on ainult üks kirjutatud pärast 2010. aastat. Nendestki ainult üksikud on ilmunud valdkonna mõistes tippväljaannetes, mida on püütud seletada Petersonile omase universalismitaotlusega[6]. Teadlastena on tänapäeval hinnatud eelkõige need, kes suudavad oma töölõigu kitsalt piiritleda ja selle raami sees mikroskoobiga uusi teadmisi välja tuua. Peterson opereerib seevastu hoopis metatasandil, luues laiade pintslitõmmetega sildu erinevate distsipliinide vahele.

Petersoni kui teadlase *magnum opus* „Tähenduse teejuhid" (1999), mida ta kirjutas visalt kokku väidetavalt 15 aastat, iseloomustab Petersoni kui universalisti. See irdub olemuslikult harilikest akadeemilistest publikatsioonidest kas või juba selle poolest, et teosest võib leida Petersoni kirja oma isale. Üldjoontes üritab Peterson vastata selle teosega küsimusele, mis oli painanud teda alates kaheksakümnendatel tehtud Euroopa ringreisist. Seal hakkas ta esimest korda läbi tunnetama inimhinges pakitseval kurjusel rajaneva totalitarismi olemust. Lisaks Vanas Maailmas kogetud ähvardavatele minevikuvarjudele said tema teejuhtideks **Nietzsche**, **Dostojevski**, **Solženitsõn** ja kultuuri kujundavatest kollektiivsetest arhetüüpidest kirjutanud **Jung**, **Mircea Eliade** ning **Joseph Campbell**. Need olid autorid, kelle teostest leidis Peterson vastuseid küsimusele, kuidas oleks saanud vältida Auschwitzi koonduslaagri valvuriks olemist Natsi-Saksamaal, st kuidas seista indiviidina vastu totalitaarse ideoloogia survele.

Esikteoses tutvustab Peterson mõisteid, mis hakkavad hiljem tema kui mõtleja leksikonis korduma. YouTube'i loengute saatel Petersoni-bingot mängides võib panustada suhteliselt kindlalt sellistele terminitele nagu *kaos* ja *kord* – esimene neist seostub naiselikkuse, teadmatuse, looduse ja loominguga, teine maskuliinsuse, turvalisuse, harjumuste ning kultuuriga. Petersoni jaoks on inimeste nii individuaalne kui ka kollektiivne ideaal nende kahe piiril žongleerimine, korratusest korra vormimine. Liialt ühele või teisele poole kaldudes ähvardab tsivilisatsiooni õhukest jääkirmet totalitaarsuse sügavik.

„Tähenduste teejuhid" ei saanud ilmudes väärilist vastukaja. Üksikud arvustused olid küll pigem soosivad, kuid kriitikud tõdesid, et teost on raske akadeemilisel väljal konteksti asetada. See on pigem sügava sisekaemuse kui süstemaatilise teadustöö vili. Raamatu põhjal hakkas Peterson andma esialgu Harvardis ja hiljem Torontos sama pealkirja kandvat ainekursust, mis osutus õppurite seas meeletult populaarseks. Tudengid on võrrelnud Petersoni loenguid psühhedeelikumide võtmisega, ainult et ilma psühhedeelikumideta. Viimastel auditoorsetel kohtumistel olid üliõpilastel silmad härdusest veekalkvel. Portaalis RateMyProfessors.com saab lugeda ülivõrdes tagasisidet tema kui õppejõu kohta. Petersoni kirjeldatakse inspireeriva lektorina, kes on suutnud oma kuulajate maailmapilti raputada. See on osaliselt põhjendatav asjaoluga, et Peterson näeb hariduse eesmärgina karakteri kujundamist, mis tähendab, et tema ilukirjanduslikke, aja- ja usundiloolisi viiteid täis loengud aitavad kalibreerida tudengite moraalset kompassi. Petersoni jaoks on isiksusena välja arenenud indiviid kõige parem kaitsevall ideoloogia ja türannia vastu. Selline professor on moodsas ülikoolis pigem haruldus.

PETERSON KUI JUTLUSTAJA

Loodus on õnnistanud Jordan Petersoni väga heade oraatorivõimetega. Seda vaatamata hääletämbrile, millel on märkimisväärseid ühisjooni konn Kermiti tegelaskujuga. Petersoni väljenduslaadi emotsionaalne register on rikkalik: ta võib olla raevukalt ründav, jääda pingelises olukorras stoiliselt rahulikuks, esitada filosoofilisi ideid sellise sugestiivsusega, nagu need oleks sealsamas kohapeal sündinud, või näidata

jätkub >

ennast suure publiku ees vaevu pisaraid tagasi hoides haavatavana. Kuulajate jaoks võib selline intellektuaalne köielkõnd olla maagiliselt lummav. Eriti kui kõrvutada Petersoni keskmise kuivetunud ülikooliõppejõuga, kes ei saa tänapäeval reeglina hakkama ilma abistavate slaidide või märkmepaberita. Näiliselt Peterson improviseerib kahe-kolmetunniseid loenguid, olles seejuures säilitanud aastatega tudengite jaoks värskuse. Samas armastab ta esitada oma põhiväiteid lihtsustades, absolutiseerivalt ja vastuvaidlemist mittevõimaldavas stiilis. See võimendab sõnumite veenvust ning komplekssuses järeleandmisi tehes apelleerib Peterson massidele, korrutades samas ise, et ühiskondlikke probleeme tuleb vaadelda mitme nurga alt. Newmanile antud intervjuus korduvalt mitme muutujaga analüüsi mõistet maininud Peterson pole ise oma sõnavõttudes sellise analüüsimeetodi järgimises paraku kuigi järjekindel.

Peterson armastab esitada oma põhiväiteid lihtsustades, absolutiseerivalt ja vastuvaidlemist mittevõimaldavas stiilis.

Peterson tunneb ennast palju kodusemalt pigem elavas kui kirjalikus sõnas. See seletab ka asjaolu, miks ta esitas oma vastuseisu C-16 seadusemuudatusele kolme video vahendusel, mitte ei kirjutanud arvamuslugu mõnda päeva- või nädalalehte. Kas me kujutaksime ette näiteks **Rein Rauda** või **Marju Lepajõed** midagi sarnast tegemas? Aga just sinna suunda paistab maailm digirevolutsiooni järel suunduvat. Meil juba on suurriigi juht, kelle mõtetest saab kõige paremini aimu Twitteri vahendusel. Miks siis ei võiks olla tänapäeva intellektuaali põhiliseks meediumiks video? Pinnapealsus iseloomustab mõlemat, kui mõelda kas või sellele, et täielikult kaovad ära allikaviited, argumentide nõrkust on võimalik emotsionaalse esitusega korvata ning mõtlemine muutub iseenesest loomult passiivsemaks tegevuseks. Peterson kindlasti selle väitega ei nõustu, sest tema salasoov on asutada veebipõhine ülikool, mille keskmes oleksid Lääne tsivilisatsiooni kanoonilised teosed.

Petersoni supervõime on klišeede sõnastamine viisil, mis tundub tähendusrikas.

Ühe teise allika väitel mõlkus Petersoni peas omal ajal mõte kiriku asutamisest[7]. Virtuaalne kogudus on tal praegu juba olemas ning koosneb 90% ulatuses meestest[8]. Noortest, peamiselt valgetest meestest, kelle allakäigust rääkides pole Peterson suutnud tundepuhanguid tagasi hoida. Erinevalt **Priit Pulleritsust** ei siuna ta pehmosid ja lödipükse, vaid pakub neile isalikku nõu. Petersoni eneseabiteose peatükid on sõnastatud lihtsakoeliste tarkuseteradena: seisa sirgelt, tee oma tuba korda, räägi tõtt või siis… tee tänaval vastutulevale kassile pai. Loomulikult on enamasti tegemist kujunditega, mille tegelikku tähendust avab Peterson talle omaselt muinasjuttude või müütide kaudu. Hämmastav ongi see, kuidas järjest enam sekulariseeruvas maailmas on Petersoni loengud äratanud nooremas generatsioonis huvi kristliku õpetuse vastu, just nagu taasavastaksime endalegi ootamatult, et neid lugusid sümboolselt lugedes võib ammutada sealt elutarkust isiklike probleemidega toimetulekuks. Kas me oleme tõesti vahepeal kirjandust ainult sõnasõnaliselt lugenud?

Petersoni „jutluste" sõnum on lihtne: maailm on traagiline paik, siin juhtub halbu asju ning kannatused on paratamatud. Elutraagikaga toimetulekuks on vaja õiget suhtumist, mis saab alguse vastutuse võtmisest, ehk loobuda tuleb mõtteviisist, kus sina oled väike mutrike kosmilises masinavärgis. See arusaam tõukub kangelase teekonna müüdist – ole ise oma elu peategelane. Kangelane ei vingu teda ümbritseva keskkonna üle, vaid karastub takistusi ületades. Ainüüksi voodi ärategemine vähendab eksistentsi paratamatut traagilisust. See tundub banaalne, aga kõlab Petersoni esituses sügavamõttelise ja igavikulise tõena. Ühinen siinkohal nendega, kes peavad Petersoni supervõimeks klišeede sõnastamist viisil, mis tundub tähendusrikas[9].

Eneseabi dimensioon Petersoni loengutel ja esinemistel muudab tema kuulajaskonna mitmekesisemaks, kui see on tüüpilisel **Trumpi** poolehoidjate kogunemisel. Mitmed välismaa väljaanded on pidanud pettunult toimetusse naasma, kuna süütevalmis tõrvikute asemel saalinurgas on leitud eest eri rassidesse kuuluvad ja üsnagi vastakate motiividega kohale tulnud kuulajad: on neid, kes otsivad nippe isikliku kasvamise teel; on uuest vaimsusest kantud tõeotsijaid; on **Ayn Randi** peast tsiteerivaid libertaare; kuid eriti silmatorkavalt leidub neid, kelle jaoks Peterson on esimene teejuht iseenda sisemaailma avastamisel[10]. Füüsilisele kohtumisele oma iidoliga võib sellel avastusretkel eelneda personaalne nõustamisseanss Skype'i vahendusel. Petersoni praksis kliinilise psühholoogina on maailmaturnee tõttu pausil, küll aga on võimalik teda rahaliselt Patreonis toetanud fännidel küsida Petersonilt YouTube'i *Q&A*-seansside ajal küsimusi, leida sobiv aeg virtuaalkonsultatsiooniks või saada ligipääs Petersoni loodud *self authoring* harjutusprogrammile, mis aitab väidetavalt saada selgust oma minevikus ning seada paremini sihte tulevikuks. Sellise paketi kuumaksumus on 200 dollarit (töötud valged mehed võivad kübarasse heita ka viieka) ning vahepeal teenis Peterson ühisrahastusplatvormi kaudu 80 000 dollarit kuus.

PETERSON KUI IDEOLOOG

Oma vastuseisus C-16-le ei keskendu Peterson sellele kunagi kui isoleeritud üksikjuhtumile, vaid räägib üldisest ajaloo kulgemise loogikast, mis on antud seaduse võimalikuks teinud, ning kurjakuulutavast tulevikust, mida sarnaste tendentside jätkumine endaga lähiajal kaasa toob, luues näiteks absurdseid seoseahelaid soouuringute õppetooli ning viienda kolonni vahel. Sellega on Peterson taasavanud üheksakümnendatel Ameerikast üle käinud poliitilise korrektsuse debati. Ka siis ründasid konservatiivsed kriitikud eesotsas **Allan Bloomi** ja **Dinesh D'Souzaga** ülikoole, mille lugemisnimekirjades oli surnud valgete meeste osakaal hakanud vahepeal jõudsalt vähenema, samas kui auditooriumites vähenes veelgi jõudsamalt elavate valgete meeste kontsentratsioon.

Petersoni nägemuses on mitmed teadusdistsipliinid, nagu sotsioloogia, antropoloogia, naiste ja etniliste vähemuste uuringud, ideoloogiliselt kallutatud ning rajatud olematule teadusajaloolisele vundamendile. Hullem veel, nendes osakondades koolitatakse välja uusi ideoloogiatöötajaid, kes mitte ei uuri ühiskondlikku ebavõrdsust, vaid asuvad, ülikoolidiplom näpus, seda igal tasemel välja juurima. Neist saavad personaliosakondade juhid, poliitikakujundajad, töötajad inimõigusorganisatsioonides, õpetajad ja ametnikud. Tegelikult pole vahet, mis ameti peale nad lõpuks jäävad, sest nende eesmärk on Petersoni tõlgenduses kasutada oma töökohta domineerimisel põhinevate struktuuride lammutamiseks. Näiteks surudes läbi sookvoote või kohustades töötajaid võtma osa negatiivseid eelhoiakuid vähendavatest koolitustest (milles osalemisest keeldumist on Peterson Toronto Ülikooli õppejõuna häälekalt deklameerinud). Peterson on avaldanud soovi luua tehisintellekti baasil töötav veebileht, mis paneks tudengite jaoks kokku loetelu ohtlikku võrdsusideoloogiat edendavatest osakondadest, õppejõududest ja ainekursustest, mida vältida. Tõsi küll, hiljem on ta sellest taganenud, kartes, et see võib ühiskonnas polariseerumist suurendada[11].

Petersoni kriitikanooled kõrghariduse pihta langevad viljakale pinnasele: eelmisel aastal tuli välja uuring, mille kohaselt leiab 58% vabariikliku partei pooldajatest, et ülikoolidel on negatiivne mõju Ameerika arengule[12]. Aastaid arvas nii umbes kolmandik vabariiklaste poolehoidjatest. Järsku hüpet niivõrd lühikese ajaperioodi jooksul saab põhjendada ainult sellega, et suurenenud on parempoolsete meediaväljaannete skandaalimaigulised kajastused kolledžites toimuvast, mis koonduvad selliste märksõnade alla nagu *safe spaces* (eelkõige marginaliseeritud gruppide esindajatele mõeldud turvaline ruum arutelude pidamiseks) ja *trigger warnings* (hoiatus teksti või audiovisuaalse materjali alguses, et see võib põhjustada kannatusi), ning mitmed protestid ülikooli kõnelema tulnud isikute suhtes. Otsingumootorite statistika näitab, et huvi kahe esimese termini vastu tekkis alles 2016. aasta alguses. Ka minu sõnavarasse on need mõisted imbunud üsna hiljuti ühes arusaamaga, et tegu on infantiilsele lumehelbekeste põlvkonnale järeleandmiste tegemisega. Siia juurde käib lugu sellest, kuidas ülikool kriitilist mõtlemist takistab ning raskeid vestlusi represseerib, mis haakub hästi Petersoni kriitikaga C-16 suunal.

Ameerika ülikoolide kriitikaga on mul Petersoniga kõige lihtsam nõustuda. Tudengid ei vaja poputamist emotsionaalselt raskete teemade või tekstidega tegelemiseks. Kui sa õpid arstiks, siis ole valmis lahkamiseks. Kui sa õpid inglise kirjandust, siis ole valmis rassistlikke tekste lugema ja arutlema nende üle seltskonnas, kus võib olla krüptofašiste, anarhiste või sügavalt kristlikke inimesi. Ülikoolis tuleb esitada oma seisukohti akadeemiliselt aktsepteeritud viisil ja see ongi ainus kaitsemehhanism, mida auditooriumis tarvis on. Paraku leidub arvukalt näiteid sellest, kuidas tudengid ründavad ülikoolilinnakusse kõnelema tulnud isikuid, olgu nendeks siis *alt-right*-provokaatorid, nagu **Milo Yiannopoulos**, minevikus küsitavaid teadustöid avaldanud kolumnistid, nagu **Charles Murray**, või feminismi kriitikud, nagu **Christina Hoff Sommers**.

Siit kaugelt paistab sedamoodi, et nende protestide puhul on tegemist omalaadse rituaalse mänguga. On väike hulk esinejaid, sh eespool mainitud kolm nime, kelle ettekanded on jäänud protestide tõttu korduvalt ära või on kohapeal tänu aktivistidele katkestatud. Seega tegutseb üks seltskond usinalt selle nimel, et võimalikult vastuolulisi kõnelejaid leida, teades juba ette, et see vallandab meeleavalduste laine, mis võib kõige kahetsusväärsematel juhtudel päädida vägivalla ja märatsemisega ülikoolilinnakus. Need protestid korjavad omakorda üles ennekõike parempoolsed meediaväljaanded, mille seast võib leida sellised veebisaidid nagu Campus Reform ja The College Fix, mis kajastavad tudengitest kaasautorite abiga eelkõige konservatiivsete õppurite või esinejate suhtes toime pandud diskrimineerivaid intsidente. Sealt jõuavad need omakorda Fox Newsi või The Daily Callerisse, kus taastoodetakse nende kanalite publiku jaoks arusaama akadeemiast, kus võimutsevad vasakradikaalid, kes ei austa sõna- ega mõttevabadust. See omakorda vähendab konservatiivide silmis akadeemia usaldusväärsust, mis muudab need institutsioonid tulevikus poliitiliselt lihtsamini rünnatavaks, nagu me näeme praegu Ungari puhul.[13]

Eelnev ei tähenda muidugi, et kõik on ainult üks suur provokaatorite dirigeeritud meediaspektaakel ja et poliitilistest vaadetest lähtuvat suukorvistamist kõrghariduses üldse ei toimu. Ainuüksi viimase paari aasta jooksul dokumenteeritud juhtumid annavad alust väita, et ketserite ülikoolidest väljaajamine sarnaneb kohati kahtlaselt sellega, kuidas keskajal koheldi kirikutes teisitimõtlejaid. Näiteks endine Evergreeni Kolledži bioloogiaprofessor **Bret Weinstein**, kes keeldus rassismile viidates osalemast ülikooli traditsioonilisel nn eemaloleku päeval (*Day of Absence*), mistõttu tudengid nõudsid tema vallandamist ja hakkasid linnakus tema peale „jahti pidama" ning politsei andis teada, et neil pole võimalik tagada Weinsteini turvalisust.[14] Või Yale'i Ülikooli *halloween*'i-kostüümide skandaal, mille algatas õppejõud, kes taunis ülikooli administratsiooni tudengitele edastatud juhtnööre soovituslike kostüümide kohta, mis ei mõjuks vähemusgruppide esindajatele traumeerivalt.[15] Või Petersoni otseselt puudutav Wilfrid Laurieri Ülikooli noore õpiassistendi **Lindsay Shepherdi** kaasus, kes näitas seminaris C-16 seadusemuudatuse teemal diskussiooni algatamiseks videoklippi Petersoni sõnavõtust, mille eest teaduskonna juhtorganid teda nuhtlesid. Kohtumisel jäädvustatud salajases helisalvestises on kuulda, kuidas Petersoni video näitamist võrreldakse neutraalselt **Hitleri** või Yiannopoulose kõne ettemängimisega.

Need võivad tunduda üksikud kurioossed juhtumid,

mis pole laiendatavad kõikidele Põhja-Ameerika ülikoolidele, aga mingisuguse kujunemisjärgus mustri alged on siin olemas. Ülikoolid on progressiivse maailmavaate esindajate koondumispaik ja seetõttu ka koht, kus prototüübitakse protseduure ja praktikaid, mis peaksid vähendama diskrimineerimist ja tagama võrdsemad võimalused kõigile. Kui aga mitmekesisusest saab ise ortodoksne maailmavaade, mis marginaliseerib teatud uurimisvaldkondi (nagu bioloogia) või kõnelejapositsioone (valge mees), siis tuleb olla ettevaatlik kas või juba seepärast, et vastureaktsioon võib olla kontrollimatu ja mitmesuunaline. Üheks olulisimaks arenguks on n-ö klassikalise teadlase kõrvale tekkinud ikonoklastist teisitimõtleja roll, kes oma hereetikustaatuses mõjub igal teemal veenvamalt kui ükskõik milline stažeeriv professor, kes on jätkuvalt seotud ideoloogiliselt korrumpeerunud institutsiooniga.

PETERSON KUI INTELLEKTUAAL

Kui ülikoolile pole suudetud veel konkureerivat paralleelstruktuuri luua, siis nn intellektuaalne tumeveeb on kõige kättesaadavam tasuta õppekursus progressiivses ülikoolis pettunud autodidaktidele.[16] Tumeveebi hoiavad käigus enamasti kas teadus- või meediataustaga isikud (**Dave Rubin**, **Ben Shapiro**, **Joe Rogan**, **Sam Harris**), kes on oma väljaütlemiste tõttu nn peavoolust kõrvale tõrjutud ja loonud seejärel isikliku taskuhäälingu või YouTube'i kanali, kus peetakse omavahel mitmetunniseid vestlusi teemadel, mis ulatuvad religioonist popkultuurini. Neid jutuajamisi iseloomustab poliitkorrektsusele vilistamine ning levinud arusaamade kriitiline hindamine – eriti küsimustes, mis puudutavad naiste ja meeste bioloogilisi erinevusi, rassidevahelist intelligentsust ja identiteedipoliitika mõju ühiskonnale. Need on teemad, millest liberaalne dogma ei luba ajakirjanduses ega akadeemias enam ausalt rääkida, mistõttu tuleb pooleldi põranda alla pugeda.

Seejuures võimendavad tumeveebi liikmed vaidlustes omavahelisi ideoloogilisi vastuolusid nende jaoks üldjoontes suhteliselt ebaolulistes küsimustes, olgu selleks siis ateism või vaba tahe, rõhutades samas kuulajatele, et võimalus selliste põhimõtteliste erimeelsuste kiuste nendel teemadel omavahel üldse arutada näitab, millist tähendust omavad nende jaoks faktid, põhjendused ja tõde kui selline, st poliitkorrektsuse asemel lähtutakse siin tervemõistuslikkusest. Selliseid erimeelsusi on aga kerge kõrvale lükata, kuna tumeveebi liikmeid ühendab solidaarsus poliitkorrektse vasakääre suhtes, kelle kritiseerimisele kulutatakse nendes saadetes tavaliselt tunde, kuid kelle esindajaid peaaegu kunagi saatekülaliste hulgast ei leia.

Enamasti kõnelevad tumeveebi ideoloogiliste oponentide eest ülejooksikud. Kui laiema avalikkuse silmis on keegi progressiivsete aksioomide vastu eksinud, siis võib kihla vedada, et järgmisel päeval on see isik mõne tumeveebi saate külaliseks. Nii on läinud Weinsteini, Shepherdi ja Petersoniga, sest tumeveebi jaoks on nende kõigi puhul tegemist sõnavabaduse tõrvikukandjatega, kes on näinud läbi hegemoonilisest väärideoloogiast. Tumeveebi kuulajate jaoks on tegemist ühest küljest legitiimsete meediaväljaannetega, mis kajastavad n-ö teise poole vaatenurka, millele antakse peavoolumeedias vähe või ei anta üldse eetriaega. Teisalt kirjeldatakse seda ka kui teist kõrgharidust, mis on vaba liberaalsetest kammitsatest (selles käsitluses sarnaneb Lääne ülikool nõukogude omaga, kus sisulisi aineid täiendas kohustuslik **Marxi** ja **Lenini** lugemine, keda asendavad nüüd **Foucault** ja **Butler**).

Selles intellektuaalses keskkonnas on postmodernismi ründav Peterson tehtud mees, kuigi tema käsitlus postmodernsest neomarksismist seisab juba nimetuse poolest savijalgadel. Peterson väidab nimelt, et prantsuse mõtlejad eesotsas Foucault' ja **Jacques Derridaga** hakkasid kuuekümnendatel, kui kuulduused NSV Liidu vangilaagritest, küüditamistest ja tapatalgutest jõudsid pikalt kommunismiga flirtinud Lääne vasakpoolsete intellektuaalideni, marksistlikku filosoofiat ümber tõlgendama. Üldine rõhumisloogika jäi samaks, kuid vereimejatest kapitaliste asendasid sünnipäraselt domineerivad grupid (mehed, heteroseksuaalid, valgenahalised) ning rõhutud proletariaati vähemusidentiteedi esindajad. Nende kahe grupi omavahelisi suhteid reguleeris üksnes võim.

Peterson ei too postmodernistlikust neomarksismist rääkides kunagi otseseid tekstinäiteid, vaid alustab oma rünnakut viitega filosoofide väidetavale parteipiletile ajal, mil laiem üldsus oli juba ammu usu kommunismi kaotanud. Derrida puhul on selline *ad hominem* rünnak asjatundmatu, sest ta pole kunagi kommunistlikusse parteisse kuulunud, Foucault astus sealt välja 1953. aastal, seega veerand sajandit Petersonist endast varem, mis illustreerib lihtsalt asjaolu, et Marxi ideed olid ka sügaval sulaajal läänemaailmas aktsepteeritud. Kui seos postmodernistlike filosoofide ja marksismi vahel on loodud, kirjeldab Peterson pikalt ning laibanumbreid mõnuga üksteise otsa kuhjates stalinistliku režiimi koledusi, et naasta siis mõne Derrida ja Foucault' mõiste juurde, mille analüütiline tähendusväli jääb talle kättesaamatuks, sest ta pole algtekstidega tuttav.

Näiteks räägib ta Derridale viidates logotsentrismi kriitikast, jõudes välja selleni, et postmodernistid põlgavad dialoogi, mistõttu takistatakse tumeveebi liikmete ettekandeid ülikoolides, kuigi Derrida üritas selgitada selle mõistega hoopis kirjaliku ja suulise teksti suhet kultuuris. Samuti on Peterson süüdistanud postmoderniste tõe väärtuse devalveerimises, st me elavat tänu nendele relativistlikus udus, kus võimalike interpretatsioonide hulk on piiramatu, kuigi Derrida räägib hoopis mürast, mis alati tõde ümbritseb ja moondab ehk selle vahendatuks muudab. Kahtlane on ka kogu küsimusepüstitus võimusuhetel põhinevatest rõhumisstruktuuridest, kuna postmodernistlik dekonstruktsioon tegeles, vastupidi, binaarsetel opositsioonidel põhineva maailmapildi lammutamisega.

Ketserite ülikoolidest väljaajamine sarnaneb kohati kahtlaselt sellega, kuidas keskajal koheldi kirikutes teisitimõtlejaid.

Postmodernismi lühikursust pole mul siinkohal anda mõtet, sest ma lihtsalt demonstreeriksin oma teadmiste piiratust, kuna antud mõtlejatele lähenemine eeldab nende mõttemaailma sisseelamist. Tavaliselt tehakse seda raamatute kaudu, mille abiga on võimalik näha, millisesse raamistikku mingid mõisted või väited nende filosoofias paigutuvad. Postmodernistidest rääkides viitab Peterson üksnes **Stephen Hicksi** populaarteaduslikule teosele „Explaining Postmodernism: Skepticism and Socialism from Rousseau to Foucault", mida ta korduvalt oma loengutel ja avalikel esinemistel kuulajatel lugeda soovitab. See ei anna mingit alust väita, et ta teab, millest räägib. Peterson pelgalt vahendab oma nägemust vahendatud tekstist, mida on kirjeldatud tabavalt kui buldooseriga historiseerimist[17]. See on väga ohtlik tendents, mille vilju sai ka Eesti avalikkus hiljuti maitsta, kui isamaalaulik **Tõnis Mägi** omistas väärtsitaate **Cicerole** ja **Herbert Marcusele**, Foucault' ja Derrida mõttekaaslasele Frankfurdi koolkonnast. Õigemini on Petersoni käitumine veel ohtlikum, sest tegu on kirjade järgi teadlasega, kelle sõnades on ametiga kaasneva autoriteedi tõttu tavakodanikel vähem põhjust kahelda.

Klassikalise teadlase kõrvale on tekkinud ikonoklastist teisitimõtleja roll.

Kui vaadata, kuidas Peterson on üritanud oma blogis mõistekasutusest tulenevat segadust klaarida, siis ilmneb, et Derrida ja Foucault pole teoreetikutena Petersoni otseselt huvitanud, veel vähem keskendub ta konkreetsetele tsitaatidele või mõistekimpudele. Ei, kasutades terminit *postmodernistlik neomarksism*, viitab Peterson laiemale praktikale, mis on sellest

jätkub >

09.–17.10.2018

TALLINN / NARVA / SILLAMÄE / VILJANDI

Kõikidel etendustel on eestikeelne sünkroontõlge

Vl. Majakovski nimeline Teater (Moskva)
MEES, KES PIDAS OMA NAIST KÜBARAKS
Oliver Sacksi teos

09.10 GENEVA KESKUS (NARVA)
11.10 UGALA TEATER (VILJANDI)
13.10 VENE TEATER (TALLINN)

Teater Krasnõi fakel (Novosibirsk)
KOLM ÕDE
Anton Tšehhov

11.10 KULTUURIKATEL (TALLINN)

Jevg. Vahtangovi nimeline Teater (Moskva)
KUNINGAS OIDIPUS /
Sophokles

12.10 ALEXELA KONTSERDIMAJA (TALLINN)

LASTE WEEKEND
Teater-stuudio „Väike draamateater" (Peterburi)
VÕLUR OZ /
Lyman Frank Baumi muinasjutu ainetel

13.10 SILLAMÄE KULTUURIKESKUS
14.10 VENE TEATER (TALLINN)

Rahvaste Teater (Moskva)
TSIRKUS
Libreto autor: Konstantin Fjodorov, Maksim Didenko

15.10 ALEXELA KONTSERDIMAJA (TALLINN)

Teater „Draamakunstikool" (Dmitri Krõmovi teatrilabor) ja produtsent Leonid Roberman (Moskva)
KAASAVARATU
Aleksandr Ostrovski

17.10 SALME KULTUURIKESKUS (TALLINN)

Rahvaste Teater (Moskva)
ŠUKŠINI JUTUSTUSED

09.12 VENE KULTUURIKESKUS
10.12 VENE KULTUURIKESKUS

Eriprogramm, koostöös Tallinna Linnateatri festivaliga „Talveöö unenägu"
www.linnateater.ee/festival-2018

www.goldenmask.ee / www.piletilevi.ee / www.fortius.ee

< *eelneb*

mõttevoolust võrsunud, ehk siis naisuuringute õppetoolidele, muudatustele haridussüsteemis, seadusandluses jne. Prantsuse mõtlejaid on siin vaja lihtsalt teoreetiliseks silmamoonduseks, et jätta kuulajatele mulje, nagu oleks käimas eriti kõrgetasemeline ja peenelt orkestreeritud vandenõu Lääne väärtussüsteemi pihta. Siin kerkib esile kohe mitu probleemi, mh tekib põhimõtteline küsimus, kas võrdsus siis polegi Lääne väärtus?

Petersoni loogikas toimuvad postmodernismist rääkides väga järsud hüpped – pealtnäha triviaalsed seigad hakkavad mängima määravat rolli tsivilisatsioonide tõusus ja languses. C-16-st on ainult sammuke GULAGi vangilaagriteni. Täna loed Foucault'd ja homme sõidutad kulakuid loomavagunitega Siberisse. Nii need asjad maailmas siiski ei käi. Isegi kui postmodernistid on mänginud tänapäeva identiteedipoliitika kujunemisloos oma rolli – sellele väitele on raske vastu vaielda –, tuleks selliste protsesside genealoogiat tutvustada, sest neis lünkades ja vahekohtades, millest Peterson meile kunagi ei räägi, luuakse uued seosed ja arusaamad. Mõjusam on muidugi kõneleda hirmujutte sellest, kuidas postmodernse neomarksismi viirus süütuid noori nakatab ja järgmisena juba lasteaedadesse on imbumas.

Tegu on kirjade järgi teadlasega, kelle sõnades on ametiga kaasneva autoriteedi tõttu tavakodanikel vähem põhjust kahelda.

PETERSON KUI KANGELANE

YouTube'is ja Redditis ringi luusides jääb mulje, et Petersoni *online*-fännibaas huvitub vähem müütidega vürtsitatud isalikest nõuannetest ja hoopis rohkem tema ristiretkest sotsiaalse õigluse sõdalaste ehk sõsside vastu. YouTube on pungil Petersoni sõnaosavust demonstreerivatest klippidest, mille kõnekad pealkirjad kirjeldavad, kuidas Peterson hävitab transsoolise professori, pühib minema oma vasakpoolse vestluspartneri või paneb aru pähe feministist sõssile. Petersoni parimatest paladest on koostatud kompilatsioone, nagu neid tehakse sportlastest. Petersoni fännataksegi sarnaselt mõne professionaalse jalgpalluriga. Pole küll võimalik osta Petersoni numbriga fännisärki, küll aga müüakse tema näolapiga T-särke ja kruuse, millest on hea juua doktor Petersoni „Sort Yourself Outi" siirupit, mis aitab muu hulgas identiteedipoliitika ja *bloody* postmodernismi vastu.

Petersonist tehtud fännivideod näitavad, millisel intellektuaalsel tasemel opereerivad paljud tema toetajad ning milliseks nullsumma mänguks on muutumas avalik debatt ka poliitikast väljaspool, kui eesmärk pole enam erinevaid vaatepunkte kaaludes tõe tunnetamisele lähemale jõuda – nagu oma arutelusid reklaamivad tumeveebi esindajad –, vaid oponentidele ära panna, oma vaatepunkt jõuga läbi suruda ja soovituslikult selle käigus vastaseid naeruvääristada. YouTube'is on valuutaks *like*'id ning domineerivaks emotsiooniks *cringe*. Hüperboolsete pealkirjadega fännivideod on veel üsna süütu viis oma kangelasele toetust näidata. Petersoni pöidlahoidjate seas on rohkelt ka neid, kes on tema kriitikute vaigistamiseks või mõnitamiseks osalenud pooleldi organiseeritud nn doksimise kampaaniates, millest kõige intensiivsema ohvriks langes Cathy Newman, kes sai lisaks tüüpilisele avalikule häbistamisele sotsiaalmeedias konkreetseid tapmisähvardusi, nii et Peterson ise oli sunnitud paluma oma fännidel taganeda.

Tumeveebis osalejate ja nende jälgijate jaoks kinnitab avalik inkvisitsioon seda, et nende ettekuulutused vastavad tõele.

Siit jõuame kõige karmimate etteheideteni, mida Petersonile on tehtud. Ta on olnud paljude noorte jaoks paremäärmusliku virtuaalmaailma sõnavara kasutades nn *red pill*, st piisavalt aktsepteeritud hüppelaud kangema kraami juurde. Ta valideerib oma kuulajate ürgseid tundeid soorollide, rasside bioloogiliste eripärade ning isegi jõu kasutamise suhtes sugudevahelises suhtluses. Isegi kui tema väidetes on olnud tõetera sees, hakkavad need elama internetis oma elu, nagu juhtus pealesurutud monogaamia mõistega, milles Petersoni vastased nägid võimalust tembeldada ta patriarhaadi eestkõnelejaks, kuigi Peterson ise viitas sellega hoopis antropoloogiast tuntud kontseptsioonile. Järsk järeldustele hüppamine, mis kinnitaks meie maailmapildi õigsust, on omane nii Petersoni pooldajatele kui ka vastastele. Kontekst on kiiret leeridesse jagunemist eeldavas arutelus üleliigne taustamüra, eriti kui selle kaudu hakkavad mõtlemisse imbuma vastukäivad nüansid. Sellest tulenevalt on arusaadav, miks Petersoni vahendusel otsitakse õigustust sellele, mida vaistlikult ise juba niigi tunnetatakse (muide, sellega on seletanud oma Petersoni-lembust ühes ettekandes ka Pajula). Ta ei apelleeri esmajärjekorras mitte intellektile, vaid tunnetele. Petersoni isikus saavad need tunded esmakordselt ära kuulatud ning neile pakutakse kuulajate identiteeti mitteohustavaid, kuid samas teaduslikult kõlavaid õigustusi ja selgitusi. Nii on Peterson virtuaalse hingekarjasena aidanud tugevdada oma toetajate misogüünseid seisukohti seoses valge mehe kannatustega postpatriarhaalses maailmas.[18]

Tõrjutud gruppide hingekeeltega mängimises on Peterson osav, tegu on ikkagi totalitaarseid süsteeme põhjalikult uurinud inimesega, kelle kodu seinad on täis sotsrealistlikku kunsti. Nende režiimide autoriteet rajanes hirmutamistaktikatel, mis tähendas tihti juba eksisteeriva ärevustunde ekspluateerimist selleks, et esitleda kõva käega liidrit päästva lahendusena. Petersonist on räägitud kui karismaatilisest autoriteedist[19], kes on **Max Weberi** käsitluses väga kiirete sotsiaalsete muutuste perioodil esilekerkiv üleinimlike ja üleloomulike võimetega indiviid. Vähemalt oma järgijate jaoks, kellele karismaatiline autoriteet lubab paremat tulevikku, kus vaenlastest saadakse võitu ja järgijate positsioon sotsiaalses hierarhias taastub. Selle lubaduse eest pakuvad toetajad talle vastu pühalikku andumust. Ehk siis tegu on teatud tüüpi ühiskondlikes situatsioonides esiletõusvate populistidega. Petersoni fännide puhul on jumaldamise aspekt ja staatuse kaotamise hirm kahtlemata olemas.

Kuigi on võimalik väita, et Peterson tegeleb noorte meeste radikaliseerumise lõksust päästmisega, juhatades neid eneseabi kaudu karakteri kasvatamise juurde, on tema puhul tajutav ka soov olla selle seltskonna jaoks märter. Tumeveebis osalejate ja nende jälgijate jaoks kinnitab avalik inkvisitsioon seda, et nende ettekuulutused vastavad tõele. Peterson on ise pannud suure kella külge asjaolu, et üks tema uurimisgrant lükati tagasi, kuigi tegemist on teadusmaailmas täiesti tavalise nähtusega.[20] Tema fännid paremäärmuslikult Rebel Media platvormilt alustasid seejärel Indiegogo's toetuskampaaniat Petersoni teadustöö jätkamiseks. Oma ettekannetes on ta väljendanud kartust, et järgmisena võetakse ära tema tegutsemislitsents kliinilise psühholoogina. Samamoodi on ta afišeerinud korduvalt ülikooli dekaanilt saadud kirja, kus on öeldud, et asesõnade debatt paljastas Petersoni käitumises diskrimineerivaid kavatsusi.[21] Lisaks on YouTube sulgenud korra lühiajaliselt Petersoni konto. Kõik need seigad tõestavad Petersoni mõttekaaslaste jaoks, et sõnavabadus on tõepoolest löögi all, nagu nende eeskuju on neile kogu aeg kinnitanud.

Seejuures on C-16 Kanadas nüüdseks kehtima hakanud, kuid uudised vale asesõna kasutamise eest kohtusse kaevatute kohta puuduvad. Neid võib kauaks ootama jääda, sest seaduse tegelik eesmärk oli tagada transsoolistele isikutele võrdne kohtlemine elu- või töökoha otsingul ja avalike teenuste pakkumisel, mis tähendab inimlikus mõttes seda, et keegi ei jääks oma soolise identiteedi tõttu ilma peavarjust ega arstiabist. Pelgalt asesõnaga eksimine kedagi trellide taha ei vii, kui sellega ei käi just kaasas mõnitamine, ahistamine või verbaalsed rünnakud, mille puhul lasub aga süüdistajal reeglina väga suur tõestuskoorem.[22] Tõsi, ette peavad vaatama need, kelle jaoks inimeste alandamine soo, rassi või seksuaalsuse alusel on ise teatavaks identiteeti kinnitavaks ja taastootvaks mehhanismiks. Paljud neist otsivad Petersoni kaudu selleks tegevuseks teaduslikku alibit.

Ei ole põhjust salata, et valge heteromees peab tegelema praegu eneseotsinguga. Tema autoriteet – Petersoni väitel küll kompetentsil ja voorustel rajanev – on mitmest suunast löögi all. Ilmselt nõustub ka Peterson sellega, et meie esimene reaktsioon on sellisel hetkel kaitsesse tõmbuda. Klammerduda veel tugevamalt oma ohus oleva identiteedi külge, saada sellega üheks, mitte olla *teistsugune*. Peterson on selle valulise muutumisprotsessi sümptom, kes kasutab kultuurisõdades juba varem sisse tallatud tõlgendusraame, liidab neile kommunismi peltsebuli, moodsa kommunikatsioonitehnoloogia ning oma esinejakarisma, et öelda ärevuses kuulajatele, et nende vastu käib mastaapne rünnak, aga käegalöömise asemel tuleb katsuda ennast kokku võtta (see kaheosaline sõnum võimaldab ka Petersoni fänniklubi laias laastus kaheks jaotada). Antud mõte kõnetab Petersoni peamist sihtgruppi kindlasti rohkem kui vasakust nurgast kostuvad rassismi- ja seksismisüüdistused palvega ennast lõpuks kokku võtta. Väljakutse, milliste positiivsete sõnumite ja narratiividega kõnetada staatusekaotusest heitunuid, seisab vasaksektoril alles ees. Seni tuleb Petersoni tõejärgse ajastu filosoofialaadsest tootest pärit argumente vaigistamistaktikaid kasutamata pareerida, näiteks alustades ühisosa sõnastamisest. Pajula ja **Tarmo Jüristo** sõnaduell Arvamusfestivalil näitas, et pole need maailmavaatelised lahkhelid nii fundamentaalsed ühti, kui seda ideoloogilistes kajakambrites näidata soovitakse, puudu on lihtsalt inimlikust arutelukultuurist ja seda paraku isegi ülikoolisammaste vahel.

[1] *Kõiv, H. 2015. Kiri toimetajalt. – Müürileht, 09.09.*
[2] *Brooks, D. 2018. The Jordan Peterson Moment. – The New York Times, 25.01.*
[3] *Lott, T. 2018. Jordan Peterson: 'The pursuit of happiness is a pointless goal'. – The Guardian, 21.01.*
[4] *Kunnus, M. 2018. Kes kardab Jordan Petersoni? – Sirp, 13.04.*
[5] *Southey, T. 2017. Is Jordan Peterson the stupid man's smart person? – Maclean's, 17.11.*
[6] *Bartlett, T. 2018. What's So Dangerous About Jordan Peterson? – The Chronicle of Higher Education, 17.01.*
[7] *Schiff, B. 2018. I was Jordan Peterson's strongest supporter. Now I think he's dangerous. – The Star, 25.05.*
[8] *Chensvold, C. 2017. YouTube's New Father Figure. – National Review, 17.06.*
[9] *Alexander, S. 2018. Book review: Twelve Rules For Life. – Slate Star Codex, 26.03.*
[10] *Köhler, N. 2018. Jordan Peterson's people are not who you think they are. – Maclean's, 09.05.*
[11] *Roll, N. 2017. Professor Abandons Plan for List of 'Neo-Marxist Course Content'. – Inside Higher Ed, 13.11.*
[12] *Bump, P. 2017. The new culture war targeting American universities appears to be working. – The Washington Post, 10.07.*
[13] *Adam, C. 2018. Gender studies programs to be banned in Hungary. – Hungarian Free Press, 10.08.*
[14] *Jaschik, S. 2017. Who Defines What Is Racist? – Inside Higher Ed, 30.05.*
[15] *Kirchick, J. 2016. New Videos Show How Yale Betrayed Itself By Favouring Cry-Bullies. – Tablet Magazine, 12.09.*
[16] *Weiss, B. 2018. Meet the Renegades of the Intellectual Dark Web. – The New York Times, 08.05.*
[17] *Tisias 2018. Historicizing with a Bulldozer. The misinformation of Jordan Peterson. – Medium, 16.03.*
[18] *Foiles, J. 2018. Jordan Peterson Seems Like a Terrible Therapist. – Slate, 22.05.*
[19] *Livingstone Smith, D.; Kaag, J. 2018. Thus Spoke Jordan Peterson. – Foreign Policy, 04.04.*
[20] *Blatchford, C. 2017. 'An opportunity to make their displeasure known': Pronoun professor denied government grant. – National Post, 03.04.*
[21] *Yun, T. 2016. U of T letter asks Jordan Peterson to respect pronouns, stop making statements. – The Varsity, 24.10.*
[22] *Cumming, L. 2016. Are Jordan Peterson's Claims About Bill C-16 Correct? – Torontoist, 19.12.*

KUI AKADEEMIA JÄÄB ETTE AUTOKRAATIALE

See, kuidas Ungari riigipea Kesk-Euroopa Ülikooli saboteerib, illustreerib, milliseid võtteid on üks autokraatiasse nihkuv valitsus valmis oma võimu kinnistamiseks rakendama.

Piret Karro

Üks viimase aja silmapaistvaimaid juhtumeid seoses akadeemia ja poliitika kokkupõrkega Euroopas on **Viktor Orbáni** juhitud Ungari valitsuse plaan võtta vastu seadus, mis teeks Kesk-Euroopa Ülikooli (CEU) tegutsemise Budapestis sisuliselt võimatuks. 2017. aasta aprillis parlamendis lugemisele võetud eelnõu kehtestaks riigis tegutsevatele välisülikoolidele rea uusi tingimusi, sh kohustuse avada filiaal ka oma n-ö koduriigis, mis on CEU puhul USA. Seaduses toodud punktid on sõnastatud nii, et põhimõtteliselt puudutab see Ungari ülikoolidest vaid CEUd, ning rahvusvahelistes akadeemilistes ringkondades ongi tõlgendatud eelnõud otsese CEU-vastase rünnakuna.

Kui Ungari valitsus määruse jõustab, astub ta kõrghariduse autonoomiat mitte austades demokraatlike riikide seast välja.

Mullu kevadel korraldati nii Ungaris kui ka teistes riikides proteste, kus kümned tuhanded CEU toetajad tulid seaduse kehtetuks tunnistamist ja demokraatiat nõudvate plakatitega tänavatele. Praeguseks on CEU täitnud ühe olulise lisakriteeriumi, mille Lex CEUks ristitud eelnõu ette kirjutas, ning sõlminud kokkulepe Bardi Kolledžiga New Yorgis, kes on nõus majutama CEU akadeemilist tegevust USAs. CEU on oodanud aga viimase aasta vältel Ungari valitsuse allkirja kokkuleppele, mis laseks ülikoolil Budapesti jääda. Varuvariant on, et ülikool kolib Viini, mis teeks kõigi oma elu Budapestiga sidunud õppejõudude, õpilaste ja administratiivtöötajate elu keeruliseks ning tähendaks sümboolset allavandumist akadeemia võitluses autokraatia vastu.

SOROSE PÄRAND

CEU asutas 1991. aastal ungari juurtega filantroop **George Soros**, kes süstis 90ndatel oma kunagise koduregiooni riikidesse suure hulga USAs Wall Streeti analüütikuna teenitud miljoneid.[1] Nagu kõigi Sorose heategevusprojektide taustaks Ida-Euroopas, oli tema soov toetada demokraatiat ja kodanikuühiskonda äsja idablokist vabanenud riikides. Ungarit, kust Soros põgenes 1946. aastal kommunistliku tagakiusamise tõttu, on ta toetanud miljonite dollaritega, sh nt riigi tervishoiusüsteemi nüüdisajastamist. Ka ülikooli asutamine ja uue põlvkonna demokraatiat toetavate haritlaste väljakoolitamine oli osa Sorose soovist teha Ungarist riik, kust ta ei tahaks põgeneda.[2]

Selle eesmärgiga toetas Soros ka Ida-Euroopa tudengite õpinguid Lääne ülikoolides. Üks 1989. aastal Sorose stipendiumi pälvinud tudengitest oli Oxfordi politoloogiaüliõpilane Viktor Orbán. Aasta hiljem naasis Orbán koju ning asutas Fideszi partei, tollase nimega Noorte Demokraatide Liit. Partei esindas liberaalseid väärtuseid kuni pettumuslike valimistulemusteni 1994. aastal, mil Fidesz otsustas teha parempoolse kannapöörde ning hakata seisma hoopis rahvuskonservatiivsete põhimõtete eest.

Samas pole põhjust Sorose rolli CEU nüüdses identiteedis üle tähtsustada. Soros on küll CEU asutajaliige ja rahastaja, ent juhatuse esimehe kohalt astus ta rohkem kui kümne aasta eest tagasi. Ülikool ise aga troonib tänu oma õppejõududele ja 1400-pealisele üliõpilaskonnale maailma saja esimese tippülikooli nimekirjas, sh eriliselt tunnustatud on sotsiaalteaduste, rahvusvaheliste suhete ja filosoofia õppekavad. Seal õpib ligi 120 riigist pärit tudengeid, seega on tegu ühe kõige rahvusvahelisema ülikooliga maailmas.[3]

DEMOKRAATIA MÕRANDAMINE

Kõige hiljutisem CEUga seotud uudis, mis akadeemilistes ringkondades protesti tekitab, on Ungari valitsuse augusti alguses algatatud määrus, mis võtaks soouuringute õppekavadelt ära riikliku akrediteeringu. Otsus puudutab CEUd ja Loránd Eötvösi Ülikooli (ELTE), kellele anti keset suvepuhkust 24 tundi, et väljasaadetud määruse mustandile reageerida. Valitsuse põhjendus oli, et soouuringute õppekava ei ole majanduslikult ratsionaalne. Sellele lisaks on Fideszi toetaja, koalitsioonipartei Kristlike Demokraatide Rahvapartei juht **Lőrinc Nacsa** varem sõnanud, et ELTE soouuringute programm on destruktiivne riigi kesksete väärtuste suhtes ega toeta kuidagi ungari rahvus(lus)t.[4]

Siin paistab silma mitu murekohta. Esiteks muidugi asjaolu, et riik ülevalt alla meetodil ülikooli tegevust piirab. Nacsa väljaöeldu ei viita mitte enam demokraatlikule, vaid rahvuslusest lähtuvale retoorikale, justkui kõik ungarlased jagaksid täpselt samu väärtusi.

Teine probleemne väide on kõrgharidust puudutavates otsustes majanduslikule ratsionaalsusele[5] apelleerimine. Sellele on ka Eesti meedias seoses meie kõrgharidusreformiga tähelepanu juhitud[6] – akadeemia iseseisvus riigi suhtes parandab demokraatia kvaliteeti ning vabalt tegutsevas ülikoolis on võimalik luua ühiskonnale kasulikke teadmisi, mille väärtus ulatub kaugemale lõpetajate hilisemast panusest riigi SKTsse. Soouuringute valdkonnas tehtud uurimistööd käsitlevad soopõhist ebavõrdsust ja vägivalda maailmas. Seejuures on just CEU all toimetav osakond tunnistatud üheks Euroopa tugevaimaks uurimiskeskuseks selles valdkonnas.

Soouuringute keeld puudutab otseselt ELTEt ning neid magistriprogramme CEUs, millel on peale USA veel ka Ungari akrediteering, sisuliselt on riigi rünnaku all aga kogu valdkond. Programmide sulgemisele on rahvusvahelised akadeemilised ringkonnad suurt vastuseisu väljendanud. Praeguseks on paljud ülikoolid, uurimisinstitutsioonid ning rahvusvahelised sotsioloogia ja soouuringute ühendused saatnud Ungari peaministrile, haridusministrile ja Euroopa Parlamendile protestikirju. Tuuakse välja, et sooliste ebavõrdsuste mõistmine aitab meil adresseerida paremini olulisi teemasid tervishoius, kuritegevuses, hariduses ja tööhõives ning seetõttu ei tohiks seda valdkonda alahinnata. Väljendatakse ka muret, et valitsuse tehtud otsusesse ei kaasata ülikoole ega akadeemilist ringkonda ning sellega piiratakse akadeemilist vabadust. Soouuringute institutsioonide rahvusvaheline ühing (RINGS), mis koondab 50 akadeemilist ühingut 27 riigis, ütles oma kirjas Euroopa Parlamendile, et see käik loob ohtliku pretsedendi riiklikule sekkumisele ülikooli toimimisse ning kui Ungari valitsus oma määruse jõustab, astub ta kõrghariduse autonoomiat mitte austades demokraatlike riikide seast välja.[7]

UUS KOOLIAASTA

Olen üks neist, kes alanud kooliaastal CEU soouuringute osakonna uksest esimest korda sisse astus. Programmi kandideerimise vältel kummitanud ülikooli poliitiline ebastabiilsus ning vahetult enne kooliaasta algust osakonda tabanud rünnak teevad olemise ärevaks. Neil, kes pole Euroopa kodanikud, ehk enamgi kui minul – CEU uute tudengite Facebooki grupis küsivad murelikud vietnamlased, ghanalased ja indialased, kas teistelgi on probleeme viisa saamisega, mida mõni üliõpilane on pidanud ootama mitu kuud. Ühele neist öeldi saatkonnast, et viisa andmist tõkestatakse Ungari poliitilise vastuseisu tõttu CEUga.

Kool avab tänavu uksed Budapestis, ent järgmisest õppeaastast siirdub osa õppekavadest juba Viini. Austrias on aga kinnitatud ametisse parempoolne valitsus eesotsas konservatiivide juhist kantsleri ja äärmusparempoolsete juhist asekantsleriga. Kuhu edasi?

CEU üliõpilaste ja õpetajate Ungari valitsuse vastane protest 2017. aasta 4. aprillil. Foto: Attila Kisbenedek / AFP Photo / Scanpix

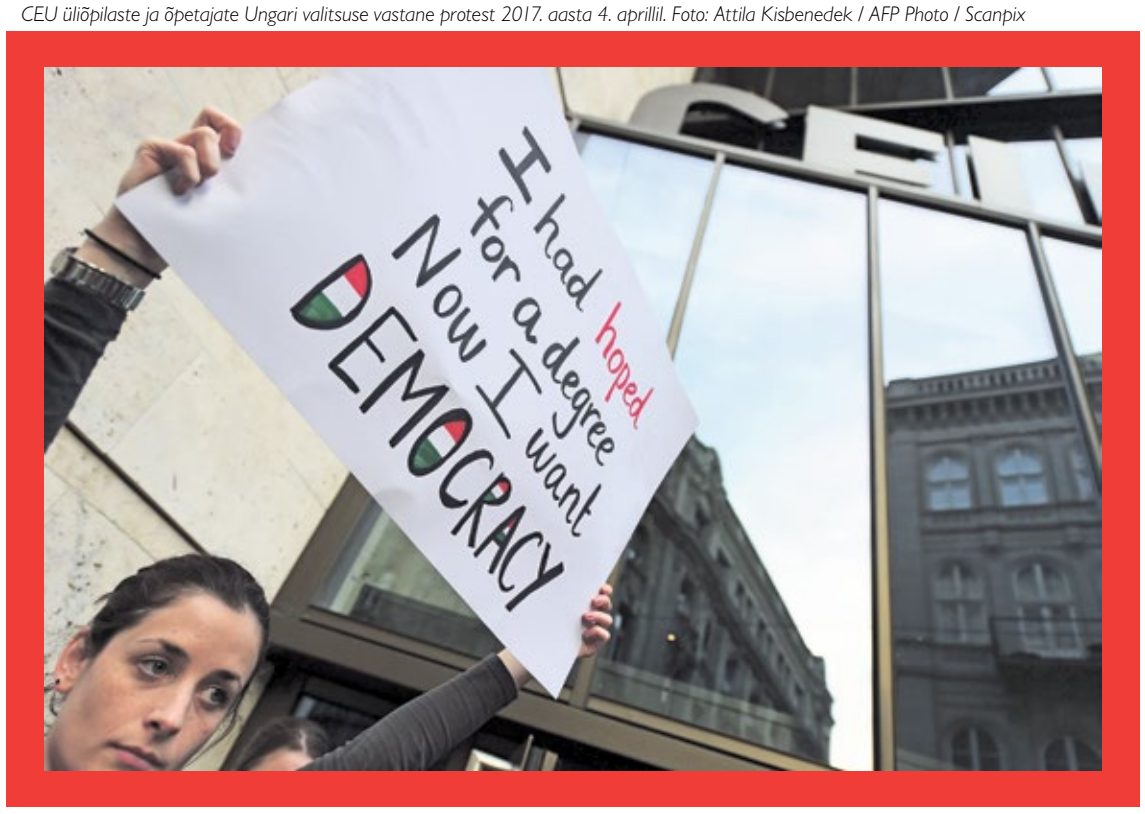

[1] *George Sorose asutatud demokraatiat ja liberaalseid väärtuseid edendava fondi Open Society Foundations abiga avati näiteks Kaasaegse Kunsti Eesti Keskus, mis on olnud 1990ndate algusest üks põhilisi rahvusvahelise kunstielu kujundajaid Eestis.*

[2] *Steinberger, M. 2018. George Soros Bet Big on Liberal Democracy. Now He Fears He Is Losing. – The New York Times, 17.07.*

[3] *Ka Eesti akadeemilises ja intellektuaalses peres on palju CEU vilistlasi: Masso, I. A.; Kivimaa, K.; Kallas, K; Uibu, M.; Lember, U. 2017. Kesk-Euroopa Ülikool Eestist vaadatuna. – Vikerkaare blogi.*

[4] *Adam, C. 2018. Gender studies programs to be banned in Hungary. – Hungarian Free Press, 10.08*

[5] *Lisalugemist „ratsionaalsusele" tuginevate väidete retoorilisest kõhualusest: Kiik, J. Ratsionaalsusest, äripimedusest ja looduskaitsest. – Vikerkaar, nr 7–8, 2018.*

[6] *Velmet, A. 2015. Alternatiiv Gunnar Oki haamrile. – Postimees, 24.10.*

[7] *RINGS Letter to The European Parliament, 17.08.2018.*

ÕPPEJÕUDUDE VÄLIMÄÄRAJA

Kooliaasta alguse puhul meenutame õpetajatüpaaže, kellega oli rõõm gümnaasiumi- ja ülikoolipäevil kokku puutuda. Tegu ei ole pilketeosega, vaid rõõmsa tagasivaatega erinevatele professionaalidele, kellest igaüks õpetas koolitarkust ja „midagi veel". Just see „midagi veel" on siin sõnaks ja pildiks saanud.

Kirjutas ja joonistas **Ave Taavet**

1. SPETSIALIST

Spetsialistid teavad, mida nad räägivad. Nende info on täpne ja usaldusväärne. Loengutes jõuab tudengite ette vaid jäämäe tipp, kuid see, kellel on õnne Spetsialistiga lokaalihämaruses kohtuda, võib avastada tõelise erialaste teadmiste kullakaevanduse. Paraku juhib nende kitsas fookus kõik vestlused tagasi ühte ja samasse vakku.

Spetsialistiga seostub mul Tartu ülikooli päevilt **Mullamees**. Loodusteaduste professor, kelle nime ma enam ei mäleta, kuid kellest ma kuulsin oma tuttavatelt geoloogidelt. Tema õpetas 2000ndate algul veel Tartu ülikoolis mullateadust ehk mullandust. Tema loengud toimusid zooloogiamuuseumi suures umbses ringauditooriumis ja olid kõigile loodusteaduste üliõpilastele kohustuslikud. Ta kandis alati pisut tolmust pruuni pintsakut ja ta rääkis alati mullast. Ehkki Spetsialist on suurepärane teadlane, ei pruugi ta olla kõige virtuoossem õppejõud – tihtipeale uuriti näiteks Mullamehe loengute ajal hoopis Pirogovi platsi muldkatet.

2. HAJAMEELNE PROFESSOR

See on kõige tuntum professoritüpaaž nii elus, filmides kui ka kirjanduses. Enamasti on nad heasüdamlikud ja vastutulelikud ning õpilased armastavad neid. Nende hajameelsust ei kuritarvitata, vaid mõistetakse – see tuleb ju pingsast mõttetööst ja keskendumisest. Heasoovliku huumoriga andestatakse võimalikud ebatäpsused loenguaegades, kommunikatsioonis või materjalides.

Hajameelse Professori kujuga seostub ilmselt paljudel Treffneri gümnaasiumi legendaarne religiooni- ja filosoofiaõpetaja **Toomas Jürgenstein**, kes kinniste silmadega klassi ees jalutas, aeg-ajalt mõnd fakti meenutades lage põrnitses või, iseendalegi üllatuseks, taskust hommikul lasteaeda toimetatud lapse soki avastas. Tartu ülikoolist meenub aga kunstiajaloo õppejõud **Juhan Maiste**, kelle käsitluses Vana-Kreeka hellenistlik semiosfäär Helsingini sirutus ja kellele sai kirjutada esseesid sellistel krüptilistel teemadel nagu „Tühjus ja ruum" või „Sõnadeta tekst".

3. MEISTER

Meister on eelkõige oma eriala praktik, kes alles hiljem, olles juba teatud tunnustuse saavutanud, ülikooli nooremate kolleegidega väärtuslikke teadmisi ja kogemusi jagama kutsutakse. Kuna Meister on eelkõige oma eripärase maailmavaate ja käekirjaga isiksus, on selle tüübi esindajatel, kes juba pikemat aega õpetust on jaganud, kalduvus tekitada koolkondi. Kui loodus- ja reaalteadustes püüeldakse ikkagi mingi objektiivse faktipõhise tõe poole, siis Meistri tunnetuslik individualism sobib eelkõige humanitaaralade ja kaunite kunstide õpetamiseks.

Kõige tüüpilisemad Meistrid, kellega olen kokku puutunud, on animaatorid **Priit ja Olga Pärn**, kes EKAs animaosakonda juhivad. Oma metoodilise ja pikaaegse õpetajatöö jooksul on Pärnad mõjutanud mitmeid eesti animaatorite põlvkondi ja selle eest ka nahutada saanud. Levinud on arvamus, et eesti animatsioon on liialt Pärnade nägu läinud. Tegelikult andsid nad, nagu head Meistrid kunagi, oma õpilastele edasi eelkõige (mõtlemise) tööriistad. See, mida nendega valmistada, on juba igaühe enda teha.

4. KUUM KUTT

Nooremapoolne, intelligentne ja seikluslik meesprofessor, kellesarnaseid võib kohata teadupoolest igal erialal. On autoriteetne nii õrnema soo kui ka poiste seas. Kui viimastega on suhe kamraadlik, siis tüdrukute õppeedukust ja keskendumisvõimet võib tema kohalolu pärssida. Ometi juhivad nad tänu oma karismale nii mõnedki noored pimedast teadmatusest õpetatava aine juurde, millest (esialgsele küsitavale motivatsioonile vaatamata) kasvab hiljem välja siiras ja süvendatud huvi teaduslike küsimuste vastu.

Tartu ülikooli etnoloogia osakonnas oli Kuumaks Kutiks kahtlemata metsjeesus (fraseologismide elektroonilise alussõnastiku seletuses on „metsjeesus seuke, nägu neid nüid küllalt on: pikad juuksed lahtiselt sorakil ja sassis ümmer näu") **Art Leete**. Nii mõnedki humanitaarid ajaloo osakonnas muutsid pärast kohustuslikku alusmooduli kursust „Sissejuhatus etnoloogiasse" oma orientatsiooni ja otsustasid, et tahavad õppida paremini tundma kaugeid kultuure ja ohustatud põlisrahvaid. Nad istusid esireas, kuulasid ammuli sui Arti lugusid seiklustest Handimaal ning ei kirjutanud konspekti mitte märkmeid hantide materiaalse ja vaimse kultuuri eripäradest, vaid fraase „ART <3" või „<3<3<3 ART <3<3<3".

Ave Taavet on õppinud Tartu Tamme Gümnaasiumis, Hugo Treffneri Gümnaasiumis, Tartu Lastekunstikoolis, Tartu Ülikoolis, Voroneži Riiklikus Ülikoolis ja Eesti Kunstiakadeemias. Lisaks olnud ise õpetaja kingades Nukufilmi Lastestuudios, Viimsi Teadmiskeskuses Collegium Eruditionis, Kunstikoolis DAK, Tartu Kõrgemas Kunstikoolis ja Eesti Kunstiakadeemias.

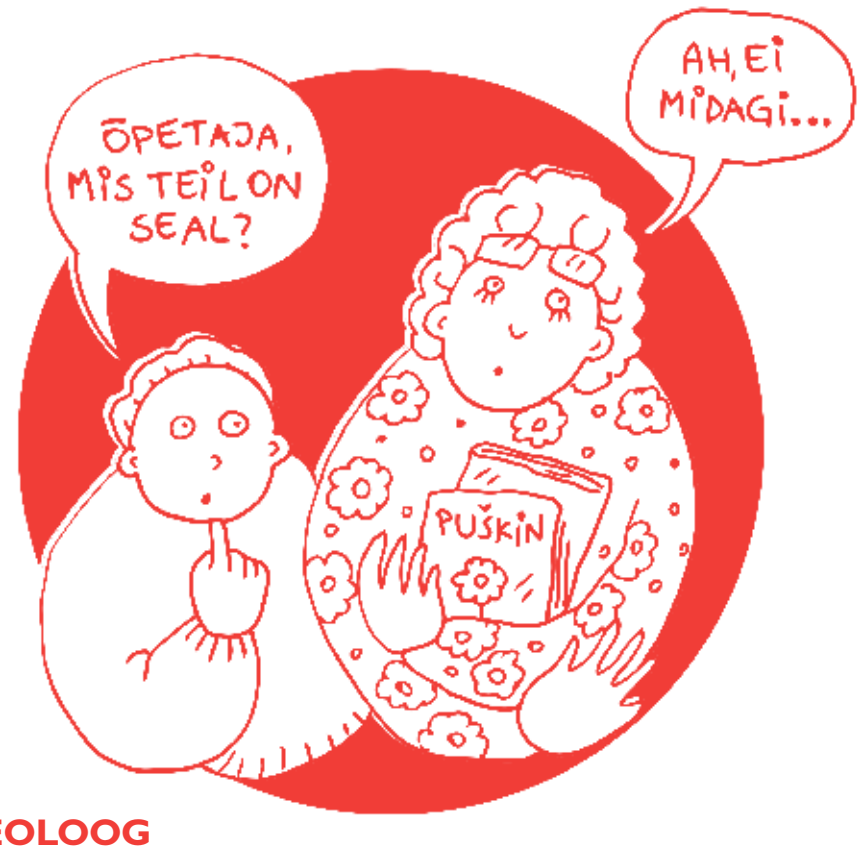

5. NUBLU

See ei ole niivõrd tüpaaž kui periood, mille iga pedagoog peab oma elus läbi tegema. See on esimene vahetu töökogemus, mis järgneb eriala-/õpetajakursuse lõpetamisele. Ja see saab ka proovikiviks, kas suudetakse õpilaste otsivad pilgud endale pöörata või tuleks kaaluda erialavahetust. Õpilased omakorda ei jäta võimalust kasutamata, et noorel õpetajal jalgealune tuliseks teha. Peamiseks erinevuseks auditooriumi ja tema õppejõu vahel on ju vaid nägude paigutus suunal tahvel-pingid.

Konkreetseid näiteid toomata jääb mul siin üle vaid noorõpetajatele edu soovida. Õpilaste trots ja ülemeelikus ei tulene ju isiklikust vimmast või pahatahtlikkusest. See on lihtsalt üle standardiseeritud käitumisnormide pulbitsev noorusjõud koos vajadusega testida selle süsteemi tugevust, millesse nad on surutud.

6. IDEOLOOG

Ideoloog on see, kes süstib inimestesse ohjeldamatult ideid, mis neis juured alla ajavad, idanevad ja loodetavasti kunagi ka viljadeni jõuavad. Kusjuures seda mitte tingimata Ideoloogi enda õpetataval alal. Ideest tähtsamgi on siin usk. See, et Ideoloog ise usub oma süsteemi, jutlustab seda piisava kire ja hasardiga ning mõjub oma esituses usutavalt. Sest pettuse näevad õpilased kohe läbi.

Gümnaasiumist meenub kirjandusõpetaja ja näiteringi juht **Helgi Tering**, kes suutis kriitilise arvu gümnasiste väärt kirjandust lugema panna, sidudes teoseid (neid küll pisut meelevaldselt tõlgendades) raamatuvälise tegelikkuse ja konkreetsete õpilastega. Kõige kindlam viis raamat vajalikule öökapile sokutada oli energiliselt ja salapäraselt teatada, et SEDA küll lugeda ei või! Vähemalt mitte selles eas! Vähemalt ei tohi seda teha SEE õpilane! Sest SEE raamat on kohutav. See on hukatuslik. Ja kes seda loeb, on seestpoolt samavõrd katki kui teose kangelased. Juhtida õige raamat õigel ajal õige inimeseni, see on suur kunst.

7. VANA KOOLI MEES

Vana Kooli Mees võib olla ükskõik kes eespool mainitud tüüpidest. Sest Vana Kooli Mees peitub detailides. Õppevahendites, maneerides ja kontekstis. Ta on džentelmen, kes suhtub õpilastesse tähelepanelikkuse ja respektiga. Ta on juba palju aastaid koolitahvli ees seisnud ja miski inimlik ei ole talle võõras. Tõenäoliselt ei ole ta klassijuhataja rollis, vaid ühe konkreetse aine spetsialist. Sestap hakkavad särasilmad ja anonüümsed õpilassülemid tema teadvuses juba kokku sulama, moodustades ühe tervikliku massi nimega Auditoorium.

Vana Kooli Mehe suurepärane esindaja on näiteks **David Vseviov**, kes EKAs vene kultuurilugu õpetab, lugedes pisikeses kirjas märkmeid kolletunud vihikulehtedelt, mis on tooodetud veel Viktor Kingissepa nimelises Tallinna tselluloosi- ja paberikombinaadis. Ometi muutis tema häälekõla iga kolmapäevase varahommiku pühapäevalõunaks. Samuti oli *old school* kunstiajaloo professor **Kaur Alttoa** Tartu ülikoolis, kes andis kunstiajaloo alusaineid Lossi tänava õppehoone keldris, näidates häguseid pilte Egiptuse püramiididest vanal suriseval slaidimasinal. Aga ka poeet ja Treffneri gümnaasiumi kunstiajaloo õpetaja **Priidu Beier**, kes kandis mõõdetud sammul klassis ringi nõukaaegseid kunstiraamatuid, mille mustvalgetelt või moonutatud värvidega reprodelt vaatasid vastu maailma kunstiajaloo tippteosed. Protsessioon, mida kirjutamisest väsinud õpilased alati ootasid.

8. ELUKUNSTNIK

Elav legend ja elupõletaja, Kõigi Esmakursuslaste Lemmik, kelles Värvikas Isiksus võidab pahatihti Õpetaja. Vintis peaga loengusse ilmumised, pohmas peaga loengutest puudumised, värvikad ütlemised, ebatsensuursed ütlemised, õpilaste halvale teele kallutamine ja õigele teele juhtimine – Elukunstnikest võib kõike oodata. Kuid olgu nende maised pahed kui suured tahes, elu- ja koolitarkus võidab neis siiski. Ja oma selgematel hetkedel jagavad nad seda heldelt õpilastelegi.

Näiteid on erinevaid. Neist üks tuntuim on **Leonhard Lapin**, kelle kompositsiooniloengud EKAs lõhnasid alati pisut kohvi ja konjaki järele. Ometi õpetas ta meid tõmbama üht joont 50 erineval moel ja eristama valge erinevaid varjundeid ehk tundlikkust.

Illustratsioon: Jaan Rõõmus

AKADEEMILISED PISARAD

Kogu suure rõõmu, lusti ja lillepeo kõrval pakub ülikooliaeg ka ohtrasti muret või lihtsalt täiesti jaburaid olukordi. Seda põhjusel, et akadeemia ei olegi tegelikult normaalne koht või seisund, vaid just säärane, kuhu draamad ja anomaaliad on lausa sisse kirjutatud.

Küllap teame, et millegipärast kipub juhtuma kõige veidramaid asju sessi ajal või näiteks minut enne või pärast lõputöö esitamist. Mõistagi on need sündmused, mille üle saab hiljem naerda, millest sõpradele või lapselastele või juhuslikele kuulajatele Zavoodis eksalteeritult rääkida, aga neil hetkedel, kui oled niikuinii pisut ületöötanud ning veidi liiga mõjutatav ja habras on asi naljast kaugel. Nendest valestimineku-test ja veidrustest palusimegi headel inimestel natuke lähemalt kirjutada.

TUBLI TÜDRUK

Väljaspool kunstiõppeasutusi võib minu õpilaskarjääri iseloomustada sõnadega „eeskujulik õpilane". Juba esimesest klassist peale meeldis mulle tuupida ning teha kõike, mida kästi, sest selle eest sai kiita. Olin see, kelle peatüki kokkuvõte oli pikem kui peatükk ise ning kes kirjutas füüsika kontrolltöös välja valemi ja tehte, kuid ei jõudnud vastuseni. Ühesõnaga, võisin produtseerida pillid, aga muusikat ei mänginud keegi. Tühi maja.

Läheb veidi traagiliseks, kuid võtkem asja huumoriga. Ühel 2013. aasta sügisõhtul valmistusin järgmise päeva seminariks, mille „tekstiks" ei olnud miski muu kui Karl Marxi „Kapital". Olin mõnevõrra õrnas seisus – teist korda kõrgkooli roniv vanur ning rumal kunstnik pealekauba –, mistõttu igati valmis end tõestama. Raamat oli juba laenutatud, tugitool ja kohv ootasid, asusingi väga motiveeritult lugema.

Tegevus toimus kuskil tehases ja seal oli… Tegelikult ma isegi ei mäleta, mis seal täpsemalt seisis, kuid mäletan leegitsevat „tubli tüdruku" visadust, millega iga sõna üksipulgi lahti võtsin. Tunnid kulusid ja silme eest voorisid läbi rusutud tööliste massid, ning vaatamata teksti konkreetsele, kuigi mõnevõrra erutatud toonile, olin seminariküsimustele vastuste kirjutamisega jännis ning oleksin parema meelega kopeerinud Marxi büsti papjeemašees, mis näis märksa täpsemalt kogu ettevõtmist kokku võtvat. Lõpuks avastasin hommikuohtu öös, et olin lugenud valesid peatükke, ning läksin südametäiega selle peale magama. Kardan, et nii eredal kujul pole „tubli tüdruk" end sestsaati ilmutanud.

Eva Mustonen, Eesti Kunstiakadeemia, kunstide MA

CHRISTOPHER TOLLI VAIM

Kahe nädala pärast algab minu doktorantuur Tartu Ülikooli usuteaduskonnas religiooniuuringute alal. Oma doktoritöös uurin islamieelset ja varasemat islamiaegset Jeemenit, millega ma juba Hollandis bakalaureuseõpingute ajal tegelesin. Aga see lugu pole minust, vaid hoopis ühest rootsi professorist nimega Carl Christopher Toll.

Professor Toll oli araabia filoloog ning orientalist, kes suri 2015. aastal pärast pikka ja edukat akadeemilist karjääri. Tolli surma järel otsustasid tema järeltulijad pärandada suure osa tema raamatukogust Tartu Ülikooli usuteaduskonnale. See otsus polnuks iseenesest veider, kuid asi on selles, et Tolli ja Tartu Ülikooli vahel ei olnud otseselt mingisuguseid sidemeid – oma elu jooksul ei käinud ta isegi kordagi Eestimaal.

Siiski tilkusid aegamööda rootsikeelsete siltidega raamatuid täis pakid meie teaduskonda. Mina kui araabia filoloog olin üks väheseid, kes nende akadeemilist väärtust kuidagi hinnata oskas, ning seetõttu tegelesin just mina nende katalogiseerimisega. Mida rohkem nende raamatutega tutvusin, seda enam sain ma aimu Christopher Tolli põhilisest huvist, mis oli üllatuslikult samuti islamieelne ning varasem islamiaegne Jeemen. Pärandusest leidsin näiteks selliste pealkirjadega raamatud nagu „A Grammar of Epigraphic South Arabian" ja „Язык Южноаравийский Письменности" (ehk „Lõunaaraabia raidkirjade keel"). Mis pani mind aga veel rohkem imestama, oli avastus, et Toll keskendus elu jooksul eriti ühele 10. sajandil elanud jeemeni kirjanikule ja rändurile, kelle nimi oli al-Hamdani. Ka mina kirjutasin oma bakalaureusetöö 10. sajandil elanud jeemeni kirjanikust-rändurist, kelle nimi oli al-Hamdani. Minu doktoritöögi põhineb suurel määral selle kirjaniku tekstidel, kelle keeleliste ja kultuuriliste tähelepanekuteta oleks mu väitekirja kirjutamine lausa võimatu.

Ma pole kunagi Christopher Tolliga kohtunud. Sain tema olemasolust teada alles pärast tema surma. Aga tema teoste ja uurimuste vahendusel ning minu ja tema jagatud huvide tõttu elab ta hing meie väikses armsas teaduskonnas edasi. Kes oleks arvanud, et 21. sajandil kohtuvad Tartu Ülikoolis 10. sajandi jeemeni rändur, tuntud rootsi arabist ning hollandi doktorant.

Imar Kutšukali, Tartu Ülikool, religiooniuuringute doktorant

DOSTOJEVSKID MAAILMAS

Mu ülikooliaeg sisaldas, ilmselt üsna tüüpilisel kombel, päris parajas koguses sisemist melodraamat ja tragikoomikat. Muu hulgas oli teatud perioodil suur osa draamast – jällegi ilmselt üsna tüüpilisel kombel – seotud ohtra dostojevskilugemisega ja vene kirjanduse (suurepärastes) ainetes kohatud muu mäslemisega. Sarneti ekraniseeritud „Idioodist" tegin isegi seminaritöö. See värk imbus ikka korralikult alateadvusesse ja segunes seal mujalt pärit substraadiga.

Antikvariaat Riia mäel. Riiulis Dostojevski „Sortside" kaks köidet. „Kas muidu… ainult selle teise köite saaks ka osta? Või ikka ainult koos esimesega?"

maailmade hargnemine
> Pärismaailm (kevad 2013)
– Eeei-ei, me müüme ikka komplektis. Kesse muidu seda üksikut esimest osa tahab.
– Ahah. No ma siis võtan mõlemad.

> Unenäomaailm (sügis 2014)
Antikvaar, kes on vahepeal märkamatult muutunud kahtlaselt Peter Pettigrew' sarnaseks, läheneb pikki kollaseid küüsi klõbistades.
– Ah et ainult teist köidet? Noh, tütarlaps, see läheb teile maksma teie hingeraskuse kuhja hõbedat.

maailmade ühinemine
> Linnaraamatukogu mahakantud raamatute riiul (jaanuar 2015)
Sirutan näpu. Tõmban välja „Valged ööd".

Mirjam Parve, Tartu Ülikool, semiootika BA ja kirjaliku tõlke MA

SEE ON JU IGAV

Osalesin magistrantuuris Pariisis ühe kuulsa professori juhatatud semestripikkuses väitekirja kirjutamise praktikumis. Teised osalised olid doktorandid, kel oli valdavalt väitekirjast juba pool või enam kirjutatud ja kellele läksid maailmakuulsa professori arvamused eriti korda. Mina magistrandina lihtsalt nautisin vaatemängu ja tuterdasin kaasa. Ateljee oli iseenesest põnev. Töötoa mõte oli keskenduda mitte meie konkreetse uurimistöö teemale, vaid kirjutamisele kui käsitööle. Kord pidime kõrvalistuja doktoritööst kokkuvõtte esitama, kord uurisime iga osaleja väitekirja parimat lauset, kord tantsisime väitekirja argumendi struktuuri ümber. Umbes kolmandal korral, kui kõik jälle kord oma väitekirja argumenti ja struktuuri mingi uue nurga alt teistele tutvustasid, teatas kuulus professor ühe farmatseutikaajalugu käsitleva uurimistöö kohta: „See on ju igav. Kas te siis teise kuulsa professori kriitikat lugenud polegi?" Vestlusring liikus edasi ja juba arutasime järgmise doktorandi väitekirja kava, kuid rohutööstuse ajalugu uuriva doktorandi silmanurgad olid juba täitunud ja põski mööda hakkasid tasapisi voolama ojad. Ühel hetkel vappus ojade all kogu keha ja doktorant jooksis klassiruumist välja. Enam ta sinna ateljeesse ei naasnud. Karm. Samas viimastel andmetel on seesama doktorant nüüdseks Lille'is professoriks valitud.

Gustav Kalm, Columbia Ülikool, antropoloogia-doktorant

RASKE LAHINGUS, RASKE…

Mitte kõik ei tea (ehkki pärast selle loo ilmumist teavad kyll juba päris kõik), et ylikoolis asusin ma esialgu õppima hoopiski arvutiteadust. Koolis sai ju ikkagi käidud reaalklassis ja reaalainetes olin ka tugev jne. Ylikoolis põrkasin aga nagu vastu kiviseina – miski ei tulnud enam nii kergelt, nagu olin harjunud. Eriti valus oli mu jaoks kaks semestrit kestnud matemaatilise analyysi kursus, mille eksami läbisin mõlemal korral napilt alles teisel katsel. Kõige suurem löök ei olnud aga mitte eksamil põrumine, vaid yks kontrolltöö. Läksin seda tegema võrdlemisi rõõmsas tujus, kuna olin põhjalikult õppinud ja valmistunud. Kontrolltööga nägin mõnevõrra vaeva; mustandilehel ei tulnud kõik päris õigesti välja, sikerdasin ja kakkusin omajagu asju maha, aga puhtand sai päris hea. Andsin töö yle, teise lehe virutasin sydametäiega prügikasti, olin endaga rahul… kuni tulid hinded. Seitse punkti kahekümnest. Jeerum, mõtlesin, kuidas see ometi võimalik on, ma ju valmistusin nii korralikult. Vaatasin paaniliselt parandatud töö mitu korda yle, otsides, kus seal viga võiks olla. Paberileht tundus kuidagi võõras – mingid sikerdused, maha kakutud võrrandid. Uurisin ja puurisin seda paaniliselt, mõeldes, et see peab olema kellegi teise oma – kuni lõpuks koitis. Neetud! Olin oma puhtandi paberikorvi visanud ning andnud selle asemel yle mustandilehe!

Tanel Pern, Tartu Ülikool, semiootika MA

SOKID JA AKADEEMIA

Tunnistan üles. Ma ei ole kunagi olnud suurem asi käsitööarmastaja. Võib-olla on see päritud vanaemalt, kes püüdlikult mulle küll alati villaseid sokke kinkis, aga sugugi neid ise ei kudunud, vaid naabriprouadelt tellis. Muidugi olen minagi algklassides ja põhikoolis tikkinud ning kudunud ja teinud muudki, mida nõuti (välja arvatud see üks seelik, mille õmbles käsitöötunni jaoks minu ema), aga suurema entusiasmita.

Aga miks ma käsitööst patran? Põhjus on selles, et mind on tabanud elus täpselt üks suur kudumishoog. Oli 2012. aasta talv ja ma pidanuks parajasti suure innuga kultuuriteooria magistritööd kirjutama. Mind huvitas eriala, mind huvitas valitud teema. Aga kogu minu ind sai paraku otsa selle koha peal, kus lõppes materjalide läbitöötamine. See oli hetk, kus ma pidanuks hakkama kogu infohulka magistritööks kokku kirjutama. Tegin alustuseks ühe suurima strateegilise vea, mida sellises olukorras teha annab. Selle asemel et vaadata tööd etappidena, nägin seda kui üht suurt massiivset mind lämmatavat tulevast tekstimassiivi. Vorm on silme ees, kuju kui luupainajal, ent sisu ei ridagi.

Sel sekundil saingi aga äärmiselt selgelt aru, kui väga on mind ümbritsevatel inimestel vaja käsitsi kootud sokke. Oli talv, oli külm (minu korteri radikad võimaldasid mulle maksimaalselt 14–15-kraadist toatemperatuuri) ja igaüks, kellel vähegi süda sees, saanuks mind tabanud altruismihoost aru. Ühiskonnal ei ole tarvis minu magistritööd. Ühiskonnal on tarvis sokke.

Tõsi, lõpuks sai esitatud ja kaitstud ka magistritöö. Sisuliselt küll paar hetke pärast viimast hetke, aga siiski. Ja viis inimest said sel aastal endale uued sokid, tahtsid nad seda või mitte.

Keiu Virro, Tallinna Ülikool, kultuuriteooria MA

LUMEHELBE PISARAD

Kuues semester. Pusin vägisi lõpustsenaariumit teha, nii kümme korda. Asi ei edene. Ei aita ka pea kohal pitsitavad rasked plagiaadisüüdistused eelmisest semestrist. See omakorda röövib minult igasuguse loomingulise energia. Üritan vähestegi kokkukraabitud teadmiste põhjal midagi kirja saada. Lõpuks suudan oma peakese taaskäivitada ja kirjutan ühe pelmeenise struktuuriga loo. Sellise lödi ja kehva täidisega (mis lõppeb näiteks sellega, et peategelane avab ukse, kuhu on peale kirjutatud „Unistused"). Saan enda üllatuseks „B". Retsensent, kes ise elab Saksamaal, soovitab mul lugu analüüsides veidi „maailma näha". Olen soovitusest haavunud nagu väike lumehelbeke. Kirun teda ja kolin Saksamaale.

Joosep Ehasalu, Balti Filmi- ja Meediakool, stsenaristika BA

HABEME PÄRAST KARTSERISSE – 19. SAJANDI KEELUD ÜLIÕPILASTELE

Kurioossed seadused 19. sajandi tudengitele reguleerisid nii teatriskäimist kui ka vastassugupoolega suhtlemist ning saatsid hilisõhtul linna peal uitajad karistust kandma.

Kristiina Tiideberg

Kuigi ka tänapäeva üliõpilane peab olema kursis oma kohustuste ja õigustega, oli 19. sajandi tudengi elu ehk veelgi enam erinevatele reeglitele allutatud. 1802. aastal taasavatud Tartu ülikoolis suunas üliõpilaste käitumist keisri kinnitatud sisekorraeeskiri, milles esitatud keelud ja käsud jäid oma põhiolemuselt terveks sajandiks enam-vähem samaks. Tänapäeval võib tunduda kummaline, et siis võis keiser otsustada näiteks selle üle, kas tudeng tohib kanda habet või mitte, ning korda rikkunud üliõpilase sai mitmeks nädalaks kartserisse mõista.

Korporatsiooni Livonia rebasteatri tüki „Põhja vajunud kell" naisosade näitlejad (1898). Foto: Rahvusarhiiv

KUI VUNTSID KASVAVAD LIIGA KIIRESTI

19. sajandi Tartu tudeng oli tingimata meessoost (naised lubati ülikooli alles 20. sajandi alguses) ja enamvähem sama vana kui tänapäeva üliõpilased. Ülikooli astumiseks oli tarvis esitada gümnaasiumi või muu keskõppeasutuse lõpetamise tõend ning sooritada filosoofiateaduskonna dekaani juures sisseastumiseksam. Kuna õppetöö käis põhiliselt saksa keeles, ei saanud hakkama ilma seda oskamata. Seevastu puudus kindel õppeaeg ja ülikoolis võidi veeta aastaid.

Linnapildis sai eristada tudengit hõlpsasti teistest kodanikest vormirõivastuse järgi, mis oli kohustuslik. Tõsi, tegelikkuses ei saanud paljud endale vormiriietuse täiskomplekti lubada ning selle kandmise järele valvati erinevatel aegadel erineva rangusega. Sajandi esimestel kümnenditel olid tudengite rõivaiks tumesinine kuldsete nööpide ja tikanditega kaunistatud vormikuub, tumedad püksid, kolmnurkne kübar ja pika säärega saapad. 1830. aastatel asendati sinine kuub rohelisega. Reeglid ei puudutanud üksnes riietust, vaid ka tudengi välimust. Sarnaselt Vene tsaririigi tsiviilametnikega oli tudengitel keelatud kanda vuntse ja habet, mis oli sõjaväelaste privileeg. Selle kohta on räägitud anekdooti: „Toodud kord vuntsikandjast tudeng rektori ette. „Keeldu teate?" küsinud rektor. „Jah, aga mul on lihtsalt nii kiire karvakasv, et ajan hommikul küll näo siledaks, õhtuks on vurrud jälle tagasi." Rektor kuulanud nooruki õigustuse häirimatult ära ja vastanud: „Jah, siin ei saa ma teid kahjuks aidata. Peate end kaks korda päevas raseerima. Aga nüüd palun – kolmeks päevaks kartserisse!""[1]

ÜLIKOOLILINNAST LOATA LAHKUDA EI SAANUD

19. sajandil asus ülikooli peahoone pööningul viis kartserit, mis olid kõik pidevalt kasutuses. Kartserisse võis sattuda terve rea suuremate ja väiksemate ületastumiste tõttu. Kõige sagedamini olid nendeks öörahu häirimine, kähmlused, voorimehele või kõrtsmikule võlgu jäämine või muu väiksem üleannetus. Kartserikaristuse määramise üle otsustas rektor või ülikooli kohus ning sellele allusid kõik ülikooli tudengid. Kartseri kujul ei olnud siiski tegemist kuigi karmi karistusega ning kunagiste tudengite mälestustes meenutatakse kartserisse sattumise lugusid pigem mõnusa muigega. Mõnikord tunti tudengiaegsete rumaluste tõttu tagantjärele ka kahetsust. Hilisem Tartu ülikooli rektor ning Tartu linnapea **Georg von Oettingen** osales 1841. aastal tudengite ühe ülikooli professori vastu korraldatud mürglis, mis viis lõpuks professori ametist. Oettingen tundis hiljem seda sündmust meenutades suurt häbi ning tunnistas, et ei mõistnud toona, kui tubli ja võimeka õppejõuga tegemist oli.

Ülikooli immatrikuleeritud üliõpilane kuulus ülikooli jurisdiktsiooni alla, mis tähendas muu hulgas, et reeglid ei puudutanud üksnes üliõpilase käitumist ülikoolis ja selle hoonetes, vaid terves linnaruumis. Pärast kella 11 õhtul oli keelatud

Vasakul Baltisaksa üliõpilaskorporatsiooni Estonia liige Ferdinand Hörschelmann tudengi vormirõivais ning paremal rebaseteatri kostüümis. Fotod: Rahvusarhiiv

Kristiina Tiideberg on kunstiajaloolane ja Tartu Ülikooli muuseumi kuraator, kelle uurimisteemad on valdavalt seotud 19. sajandi kunsti ja ülikooli kogudega.

tudengitel linna peal liikuda ning siis toime pandud pahategudesse suhtuti eriti karmilt. Näiteks sai just liiga hilisel kellaajal linna peal viibimise eest 1819. aastal oma ainsa kartserikaristuse esimene eesti soost luuletaja **Kristjan Jaak Peterson**. Samuti oli tudengitel keelatud ilma ülikooli loata ülikoolilinnast semestri ajal lahkuda – tegu, mis võis samuti lõppeda vähemalt kartserikaristusega. Raekoja platsi ääres aadressil Raekoja plats 6 asunud nn vanas ülikoolimajas paiknesid ülikooli politseinike ehk pedellide elu- ja tööruumid, kust tudengite tegevusel hoolsalt silma peal hoiti. Sealses valveruumis istus terve päev mõni pedell, kes suurde arveraamatusse tudengite liikumised Raekoja platsil kirja pani.

Tudengitel oli keelatud ilma ülikooli loata ülikoolilinnast semestri ajal lahkuda – tegu, mis võis samuti lõppeda vähemalt kartserikaristusega.

Üheks tõsiseimaks üleastumiseks, mille eest Tartu tudengitele 19. sajandil kartserikaristust määrati, olid duellid. Kahevõitlus relvadega oli üliõpilaslinnas rangelt keelatud ja võis lisaks tudengitele tekitada probleeme ka ülikoolile. Selle kohta ringles 1830. aastatel Tartus üks anekdoot: „Kord ravinud kirurgiaprofessor **Johann Christian Moier**, kes oli samal ajal valitud rektoriks, ühe duellist osavõtnu haava. Ranguse poolest tuntud ülikooli kuraator (ametnik, kes oli rektori ülemus ja ühtlasi ülikooli ning tsaarivõimu vahemees) **Gustav Craffström** sai sellest teada ja heitis Moierile ette, et rektor ravib isiklikult duellanti ega informeeri korrarikkumisest teda kui kõrgemat võimukandjat. Selle peale oli Moier vastanud: „Üliõpilase N haava ravis doktor Moier, mitte rektor Moier. Kuna doktor Moierit seob Hippokratese vanne, siis ei tea rektor Moier midagi sellest, mida doktor Moier oma erialal teeb.""[2]

TEATER KOLIS KORPI JA KODUDESSE

Piirangud kehtisid ka tudengite vaba aja veetmise võimalustele. Näiteks polnud lubatud hasartmängud ja üldse kõik, mis ei laskvat üliõpilastel oma põhitegevusele ehk õppimisele keskenduda. Üsna tuntud ja tänapäeval kurioosne on ka Tartus kehtinud teatrikeeld. Nimelt keelas keiser 1812. aastal Tartu linna piirides kõik avalikud teatrietendused. Seda põhjendati väitega, et teater kütab üles niigi rahutute üliõpilaste meeled ja kutsub esile korrarikkumisi. Veto püsis kuni 1867. aastani, kuid ometi leiti võimalusi sellest möödahiilimiseks. See ei takistanud koduseid teatrietendusi, mida harrastati ka üliõpilaskorporatsioonides. Igal sügisel tehti traditsioonilist „rebasteatrit" – komme, mis on püsinud praeguseni. Meeleolukates ja tihti päevakajalistes humoristlikes etendustes osalesid näitlejatena eeskätt korporatsiooni noorliikmed ehk rebased, millest tuli ka etenduste nimetus. Vaimuka valiku rebasteatris osalenud naisteriietes Tartu tudengite fotosid leiab näiteks Rahvusarhiivi Flickri kontolt.

Teatrikeeldu põhjendati väitega, et see kütab üles niigi rahutute üliõpilaste meeled ja kutsub esile korrarikkumisi.

Üliõpilasreeglid reguleerisid ka meessoost tudengite suhteid õrnema sooga. Tudengitel oli keelatud ilma eestkostja loata iseseisvalt lepinguid sõlmida ning üliõpilaste antud abielulubadusi loeti juba ette tühisteks. Süütu tütarlapse võrgutamine võis lõppeda koguni ülikoolist väljaheitmisega. Muide, Tartu tudengid olid Tartu linna lõbumajade ühed sagedasimad külastajad[3], kuid pole teada, et selle eest oleks tudengeid kartserisse pandud.

11. SEPTEMBRIL KELL 17.15 KORRALDAB TARTU ÜLIKOOLI KUNSTIMUUSEUM KOOSTÖÖS TARTU ÜLIKOOLI GERMANISTIKA OSAKONNAGA LUGUDE ÕHTU, KUS TULEB JUTTU 19. SAJANDI TUDENGILUGUDEST SEOSES ÜLIKOOLI KARTSERIGA, VT LISAKS *KUNSTIMUUSEUM.UT.EE*.

[1] *Palamets, H. 2008. O alte Burschenherrlichkeit… Üliõpilaste elust ja olmest keiserlikus Tartu Ülikoolis 1802–1917, lk 67.*
[2] *Samas, lk 162.*
[3] *Koort, K. 2018. Linna litsiks: lõbunaised tsaariaegses Tartus. – Tartu Postimees, 05.04.*

ERIALARINGE AKADEEMILISTES KESKUSTES

Neil, kelle õpihimu loengutest ja seminaridest saadud teadmised ei rahulda, on võimalik astuda ülikooli kõrvalt mitmesse ringi, seltsi, klubisse ja organisatsiooni, kus süveneda veelgi üksikasjalikumalt oma erialaga seonduvasse või suunata energiat asjalikesse kanalitesse. Septembri puhul (ja värsketele rebastele spikriks) anname siin neist valikulise lühiülevaate.

TARTU

Ajalooring. Juba 1946. aastast Tartu Ülikooli juures tegutsenud ring toob kokku ajaloohuvilised ning lubab edendada loenguväliseid tegevusi nii sees- kui ka väljaspool ajalugu. *facebook.com/Ajalooring*

Rahvusvaheliste Suhete Ring. Organisatsioon, mis ühendab rahvusvaheliste suhete vastu huvi tundvaid tudengeid ning pakub iga nädal loenguid ja raadiosaateid. Kord semestris toimuvad väljasõidud välispoliitikaga seotud institutsioonidesse nii Eestis kui ka välisriikides ning lisaks käivad külas diplomaadid, poliitikud, riigiametnikud jt. *rsr.ut.ee*

Tipikate Rattamatkaklubi. Foto: Marko Vilberg

Bioteaduste Üliõpilaste Selts. Aasta tudengiorganisatsiooni tiitliga pärjatud ning 2013. aastal loodud BÜS koondab bioteaduste üliõpilasi, et arendada mitmekülgselt tulevasi bioteadlasi ja populariseerida teadust ühiskonnas. Lisaks on võimalik täiendada end valdkondades, mida tavapärane õppekava ei pruugi võimaldada, nagu avalik esinemine ja *networking* ning ka fotograafia ja disain. *bys.ee*

Eesti Arstiteadusüliõpilaste Selts. Selle arstitudengitest koosneva seltsi moto on järgmine: „Meie unistame sellest, et maailma kõige tervemad ja õnnelikumad inimesed elaksid Eestis!" ning nende eesmärk luua tudengitele kõik võimalused enesearenduseks ja -teostuseks. Tegevusi korraldavad üheksa erinevat töögruppi, sealhulgas rahva- ja seksuaaltervise, haridus-, spordi- ja teadusgrupp. *eays.ee*

Looduskaitsering. Tudengite keha ja vaimu harimise keskkonna, ühiskonna ja inimkonna teemadel on võtnud enda peale Looduskaitsering, mis tegutseb juba 1958. aastast ning mille liikmeks saavad astuda kõik Tartu üliõpilased. Septembris on oodata näiteks kanuuja öömatka ning tatrahommikut.
looduskaitsering.blogspot.com

TALLINN

TTÜ Robotiklubi. TTÜ Robotiklubi lubab oma Facebooki lehel, et nemad suudavad metallihunnikust roboti valmistada, ning miks peaks meie nende sõnades kahtlema. Klubi eesmärk on arendada robootikaalaseid teadmisi ning nii tehakse õpilaste, tudengite ja juhendajate seas koolitusi, osaletakse robotivõistlustel ja tegutsetakse erinevate arendusprojektide kallal. Ja huvilisi leidub, sest liikmeid on klubil suisa üle 200. *www.robotiklubi.ee*

TTÜ GreenTech Club. TTÜ juures tegutsev rahvusvaheline organisatsioon, mis ühendab erinevatelt erialadelt, kuid sarnaste huvidega tudengeid, kellele lähevad korda säästlikud eluviisid ning rohetehnoloogia. Just neil teemadel ürituste organiseerimine, liikmeskonna pidev harimine ning energia- ja ressursitõhusate muudatusettepanekute koostamine akadeemilisele publikule seal fookuses ongi. *facebook.com/TUTGreenTechClub*

Tipikate Rattamatkaklubi. Aprillist novembrini korraldab Tipikate Rattamatkaklubi iganädalasi rattasõite, mis saavad alguse TTÜ eest ning teevad Tallinnas ja selle lähiümbruses 40–60-kilomeetrise ringi. Selleks et jalg vändata jaksaks ja natuke sotsialiseeruda saaks, tehakse vahepeal peatuseid mõne vaatamisväärsuse juures või looduskaunis kohas.
rattamatkaklubi.ee

Väitlusklubid. Pea iga ülikooli juures tegutseb loomulikult ka väitlusklubi, mille kohta leiad rohkem infot näiteks siit: *esindus.ee/vaitlusklubi*, *tartuvaitlus.wixsite.com/kodu*, *facebook.com/TTUDebate*.

VAT TEATER
www.vatteater.ee

PILGATUD PIMEDUS
ENESETAPUMISSIOON ÜHES VAATUSES

Autor: Wolfram Lotz. Lavastaja: Christian Römer.
Tõlkija ja dramaturg: Mihkel Seeder. Kunstnik: Iir Hermeliin.
Videokunstnik: Arne Vogelgesang. Valguskunstnik: Sander Põllu.
Koreograaf: Marge Ehrenbusch.
Osades: Jaak Prints, Tanel Saar, Margo Teder ja Ago Soots.

20.09, 22.09, 28.09, 29.09, 1.10, 13.10, 14.10
kell 18.00 Rahvusraamatukogu Teatrisaalis

Piletid müügil Piletimaailma ja Piletilevi müügipunktides ning kaupluses Muusa Rahvusraamatukogus

MINDVALLEY – KAS HARIDUSE UUS LUGU?

Malaisia päritolu Vishen Lakhiani on loonud haridusplatvormi, kus töörügamisele ja rahateenimisele orienteeritud tulevikuperspektiivide asemel pannakse enam rõhku isiklikule arengule ja inimsuhetele.

Intervjuu **Vishen Lakhianiga**. Küsis **Kerttu Sarapuu**, pildistas **Janis Kokk**

Tehnoloogia on murdnud ennast pea igasse eluvaldkonda ja just selle abiga tehakse praegu revolutsiooni haridusmaastikul. Kunagi 700 dollariga asutatud mainekas haridus- ja tehnoloogiaettevõte Mindvalley ei püüa rohkemat ega vähemat kui jõuda oma õpiteenustega miljardi inimeseni üle maailma. See on firma, kus kõik töötajad saavad osaleda organisatsiooni juhtimises ja rääkida kaasa selle arengus, kuna puuduvad tavamõistes juhid. Seda nüüdseks hinnanguliselt 40 miljoni dollarilise väärtusega ettevõtet veab mees, kes haldab oma meeskonda nutitelefonirakendustega. Mindvalley pakub õpet eelkõige enesearengu vallas, alustades hingelisest arengust, stressiga toimetulekust, tervislikust toitumisest ja meele ning keha treenimisest ja lõpetades külluse manifesteerimisega, kuid fookuses on ka erinevad ettevõtlusega seotud teemad.

Elu ei peaks keerlema ainult töö ja karjääri ümber, nagu ühiskond meilt tavaliselt ootab.

NASA teadlaste hiljuti avaldatud uuring[1] osutab, et tavakool ja sealt saadav haridus hävitavad laste loovuse ja summutavad originaalsed ideed. Eesti kooliõpilased on küll edumeelsed akadeemilistes mõõduvõtmistes – PISA testide[2] tulemused näitavad, et ühtviisi hästi tuntakse nii loodusteadusi kui ka matemaatikat –, aga kui jõuame hariduse rakendamiseni elus, on paljud meist õnnetud, stressis ja rahulolematud oma igapäevatööga. Eesti kontekstis on endiselt suur probleem ka õpetajaameti ebapopulaarsus ja õpetajate vähene motiveeritus.

Mis võiks lahendada õpetajapuuduse ja vaimse tervisega seotud väljakutsed, millega nad maadlevad? Mida on meil vaja, et saada terviklikeks inimesteks ja ühiskonna edukateks, sh õnnelikeks, liikmeteks? Ja kas selle eest peaksid kandma hoolt meie koolid ja haridussüsteem?

Kerttu Sarapuu vestles Mindvalley looja ja juhi Vishen Lakhianiga ajal, mil keset kuuma juulikuud oli Tallinna Kultuurikatla vallutanud Mindvalley enesearengu suveülikool Mindvalley University, ning uuris, mida kujutab endast nende pakutav haridusplatvorm ja milline võiks olla haridus tulevikus.

Kerttu Sarapuu on vabakutseline kirjutaja ja jurist, loodus- ja mägimatkaja ning terviklikku, teadliku ja jätkusuutliku elustiili huviline.

Kuidas Mindvalley haridusplatvorm töötab ja kuidas erineb see konventsionaalsest haridusest? Mis on põhilised tööriistad ja ideed, mida te pakute?

Mindvalley on loodud täitma tühimikku, mida tavaharidus- ja ülikoolid kogu maailmas ei ole suutnud teha. Me räägime transformatiivse mõõtmega (*isiklikku muutumist ajendavast* – toim.) haridusest. Tavahariduse fookuses on põhiliselt kaks asja – töö ja raha – ning nende saavutamiseks vajalike oskuste omandamine. Tänapäeva maailmas ei ole see aga enam piisav, vaid ainult väike osa eluks vajalikust. Elu on midagi palju enamat kui tasuva töö leidmine ja rahateenimine. Tähendusrikkad on tervislikult elatud elu, head suhted lähedastega, oma emotsioonide tundmaõppimine, reisimine, ühiskonna teenimine ja kõige selle nautimine, mida elul pakkuda on. Koolid seda meile ei õpeta. Sisuliselt loome me praeguse haridussüsteemiga olemuselt ebatäielikke inimesi. Meil on ühiskonnas suured katsumused seoses suhete, tervise ja depressiooniga. Nüüdisaegne haridus peaks aitama nende väljakutsete ja küsimustega hästi toime tulla.

Kui rääkida meie tegutsemisvormist, siis nii nagu Harvardi ülikoolis, saab ka Mindvalleys osaleda veebikursustel, hakata täiskohaga õppuriks ja teha seda rakenduste kaudu. Meie kursused toimivad nagu veebimängud – see on kolmekümnepäevane õpiteekond tuhande õpilasega, kelle vahel toimub palju vastastikust suhtlust. Näiteks sellistel teemadel nagu enese väärtustamine, biohäkkimine, tervislik toitumine, meditatsioon jpm. Tänapäeva noor ei soovi enam tunnist loengut, talle piisab kahekümnest minutist päevas. Õpilased koonduvad Facebooki gruppidesse, millest kujunevad omamoodi kampused. Ajendatuna soovist kogeda rohkem reaalset silmast silma kontakti kasvas välja rändsuveülikooli projekt Mindvalley University, mis on linnakampus, kuhu tulevad kõikjalt maailmast terveks kuuks kokku ligi 800 õpilast ja õpetajat. Siin aga puudub selline nähtus nagu lõpetamine ja diplomeid samuti ei jagata. Tähtsaim, mis juhatab isikliku õnneni, on ühendus ja suhted teiste inimestega, siia tullakse iga aasta ja nii kuni elu lõpuni. Osa võtavad terved perekonnad, sest meie mudel põhineb põlvkondadeülesel õppimisel ja programm pakub kõigile midagi.

Mindvalley programmis on pandud suur rõhk meele treenimisele. Räägi veidi lähemalt sellest, mida tavakoolid meile ei õpeta, nagu kehaline ja vaimne kirjaoskus. Miks see nii oluline on?

20 aasta eest olid meditatsioon ja *mindfulness* (*meeleteadlik hoiak, millega me igapäevaelu sündmusi ja olukordi kogeme* – toim.) paljude jaoks veel täiesti uued nähtused. Mäletan, et kui 18 aastat tagasi Tallinnasse tulin ja nendest teemadest rääkisin, siis inimesed ei olnud veel teadlikud. Praegune Eesti ühiskond on aga tohutult arenenud ja ma ütleksin, et eestlased on üks teadlikemaid rahvaid maailmas. Kuid meele treenimine ei tähenda ainult meditatsiooni, see on ka teadlikkus sellest, mida sa sööd, mida su keha vajab, millised emotsioonid sul on jne. See teadlikkuse nihe peegeldub hästi kohalikes ettevõtjates, palju on tekkinud ärisid ja teenusepakkujaid, kes lähtuvad inimese terviklikkusest.

Olulised on need oskused aga seetõttu, et elu ei peaks keerlema ainult töö ja karjääri ümber, nagu ühiskond meilt tavaliselt ootab. Mitmed USAs tehtud uuringud on näidanud, et ligi 80% inimestest maailmas ei ole oma igapäevatööga rahul ega õnnelikud. Kui lähtume elus ainult tööst, siis me tegelikult ei ela täiel rinnal. Meil on vaja õppida oskusi, mis aitaksid seda perspektiivi muuta – kui muutud ise, muutub ka sinu töö või lood endale hoopis uue sobiva töökoha.

***Mindfulness*'i praktikad on integreeritud Vaikuseminutitena ka paljudesse Eesti koolidesse…**

Jah, see on suurepärane!

Me võtame oma eelkäijatelt üle mitmeid kontseptsioone seoses elu ja edukusega. Sageli öeldakse, et õpi hoolega, mine ülikooli, leia hea ja tasuv töö ning kõik muu tore järgneb. Kus on selles mudelis viga? Miks hindab ühiskond ainult loogikat ja ratsionaalset kavandamist?

See mudel, millest on otseselt mõjutatud ka meie praegune haridussüsteem, loodi pärast II maailmasõda, kui oli vaja suure hävitustöö järel uus maailm üles ehitada. Praegu on ajaloo kõige turvalisem ajastu ning see vana kord ei toimi enam. Elame külluse ajal ja see võimaldab meil järgida rohkem just seda, mis teeb südame rõõmsaks. Vanade mudelite alusel toimides – rahateenimine vaid ellujäämiseks – inimesed lihtsalt raiskavad end. Ainult paberi ja heade hinnete nimel õppimine selleks, et pidevalt kella viiest üheksani tööl käia, on täiesti ajast maha jäänud lähenemine ning hirmutav väljavaade, kuidas oma elu planeerida. Kõige olulisem, millele tuleb tänapäeva maailmas keskenduda, on isiklik areng ja kasv. Isegi siis, kui oled miljonidollarilise käibega ettevõtte tegevjuht, pole ennekõike tähtis see, kui palju sinu äri kasvab, vaid see, kui palju sa ise inimesena arened.

Sa oled prognoosinud traditsiooniliste ülikoolide lõppu juba lähitulevikus. Kas praegune tööturg on uue vaimsusega töövõtjaks valmis?

Ma ennustan, et ükski nupukas ja intelligentne noor inimene ei vaja lähitulevikus enam ülikoolikraadi ega diplomit, et elus edukalt hakkama saada. Näiteks Google on juba avalikult teatanud, et 15% nende töötajatest ei oma erialast kraadi, sama praktikat ja suundumust järgitakse ka ühes maailma suurimas rahvusvahelises raamatupidamisfirmas Ernst & Young. Tööturg on juba muutumas, palju tähtsamad on isiku oskused ja hoiakud ning seda võib tänapäeval vabalt veebis tasuta õppida. Enam ei ole vaja ülikoolides väärtuslikke aastaid raisata, et kraad kätte saada.

Mindvalley õppemudel on väga tehnoloogiapõhine ja tänu sellele kättesaadav korraga suurele hulgale inimestele. Mis on kõige populaarsem kursus, mida õppida ihaldatakse?

Praegu on kõige populaarsem „Consciousness Engineering" (*teadlikkuse tehnikad ja rakendamine* – toim.), mis on mu enda koostatud ja kus ma intervjueerin erinevaid oma valdkonnas silmapaistvaid ja edukaid mehinaisi. Eesmärk on uurida, mis teadmisi nad kasutavad, millesse usuvad, kuidas igapäevaselt toimivad jne. Neid ühendab tavaliselt see, et nad kõik näevad maailma veidi teisiti, kui me oleme tavainimestena harjunud, neil on täiesti tavapäratud ja erakordsed uskumused ning just see on nende edu alus. Kui tuvastada nende puhul need kvaliteedid ja teadvustada neid, nähes, et need ka töötavad, on meil võimalik ise sama valida. Neilt saab õppida sisuliselt neid kopeerides. Näiteks Mindvalley õpetaja **Ben Greenfield**, kuulus biohäkker, väidab, et kõik inimesed peaksid elama potentsiaalselt

Isegi siis, kui oled miljonidollarilise käibega ettevõtte tegevjuht, pole ennekõike tähtis see, kui palju sinu äri kasvab, vaid see, kui palju sa ise inimesena arened.

vähemalt saja-aastaseks. Ta õpetab, kuidas tagada õige toitumise ja eluviisiga nooruslikkus ja vitaalsus kõrge eani. Samuti on populaarsed erinevad vaimsed teemad ja psühholoogia.

Me teame mitme silmapaistva inimese edulugu, kel on haridustee pooleli jäänud. Samas kui arvestada, et meie isikuomadused on väga erinevad, siis kas on ikka õige noortele kuulutada, et kool ja tunnistus ei ole tähtsad?
See on täiesti okei. Kas on parem, kui me valetame neile ja ütleme, et hinded on elus määravad? Meil on Mindvalleys üks teadlikku lastekasvatust propageeriv ekspert **Shefali Tsabary**, kes on kirjutanud ka selleteemalise raamatu. Ta küsis kord loengus, miks me pahandame lapsega, kui ta saab halva hinde. Me ise teeme oma lastele ajupesu, nõudes ainult häid tulemusi ja surudes neid autoriteetide alla, võttes sellega neilt õppimisrõõmu. Fookus peakski olema just lapse õppimisrõõmul, mitte hinnetel. Las lapsed õpivad seda, mida nad tahavad. Ärme sunni neid õppima neile vastumeelseid asju. Suurepärane ameerika päritolu teaduse populariseerija **Bill Nye** on öelnud, et kui astuda kuueaastaste laste klassiruumi, näeme seal klassitäit potentsiaalseid teadlasi – neil on uudishimu ja suured elulised küsimused, näiteks kuidas tekivad pilved, miks vesi on pehme ja lumi karge, aga mingil hetkel need küsimused saavad otsa. Kuskil seal 6–12 aasta vanuses teeme me oma lastega midagi väga hirmsat – nende küsimused kaovad ja koos sellega ka õppimisrõõm, uudishimu ning võime erinevate nähtuste üle imestada. Mindvalleys on meie moto see, et tulevik kuulub uudishimulikele, siin ei panda hindeid ning keegi ei testi sinu teadmisi.

Teie ambitsioon on võimas – teha hariduses ülemaailmset revolutsiooni. Kuidas viia need teemad oluliste otsustajate ja gruppideni, et klassiruumi rohkem päris elu tagasi tuua?
Meil on juba kontaktid loodud ja käib koostöö Soome haridusinimestega. See kõik kasvab väga kiiresti, meie juurde tullakse ise, tuntakse huvi programmide vastu, testitakse neid, ja nii levitab see ennast n-ö alt ülespoole, sest nendest haridusvaldkonna tegijatest saavad meie ideede suurimad turustajad. Üks väga suure mõjuga valdkond, mis vajab reformimist, on humanistlike väärtuste toomine haridussüsteemi, et õpiksime hoolima keskkonnast ja inimestest meie ümber. Meie kaugem eesmärk on koolitada välja terve uus põlvkond, keda iseloomustab globaalne teadlikkus, mis tähendab, et indiviid on globaalselt eetiline ja huvitub rohkemast kui ainult iseendast ja oma riigist. Iga päev hävitatakse suuri metsaalasid, varsti on meil meres plasti rohkem kui kalu, me näeme jää massilist sulamist ja uusi kuumarekordeid. Karistame oma hooletu tegevusega maailma ja kui nii jätkame, anname lastele edasi elamiskõlbmatu maa. Teadlikkuse muutumine fundamentaalsel tasandil on ainus viis seda tendentsi ümber pöörata. Mindvalley eesmärk on viia need nn pehmed väärtused igasse maailma kooli, et aastaks 2038 oleks meil täiesti uue teadlikkuse tasandiga põlvkond. Ja selles protsessis on tähtis muuta ka

jätkub >

< eelneb

valedel ja manipulatsioonil tuginevat poliitikat, mida esindab sisuliselt trumpism.

Räägi lähemalt, millele Soome koolidega koostöös sündiv haridusplatvorm tugineb ja kas Eestis on samuti huvi üles näidatud.
Testime praegu 600 Soome koolis meie kiirõppe programmi, mis tugineb mälu ja aju võimekuse treenimisele. Ka Eestis on selle programmi vastu huvi olnud. Sügisel on Tallinnas tulemas ESHA (*Euroopa Koolijuhtide Ühendus* – toim.) 2018. aasta konverents, kus plaanime seda tulevikuhariduse programmi lähemalt tutvustada. Idee järgi peaks see järgmise kahe aasta jooksul kõigile Eesti õpilastele ja nende vanematele kättesaadav olema.

Me ise teeme oma lastele ajupesu, nõudes ainult häid tulemusi ja surudes neid autoriteetide alla, võttes sellega neilt õppimisrõõmu.

Sa räägid palju teadlikkusest. Eesti üks tuntuim teadlikkuse õpetaja Ingvar Villido väidab, et emotsioonid on inimkonna suurim sõltuvus ja kõigi tänapäevaste probleemide, sh keskkonnakriiside, juurpõhjus. Kuidas sa sellega suhestud ja mis on sinu praktika?
Ma ei ole temast kuulnud, aga usun, et tal on vägagi õigus, sest meie sõltuvus emotsioonidest paneb meid ostma asju, mida me tegelikult ei vaja, ja sööma seda, mis on meie kehale halb. See viib ülemäärase tarbimiseni ja võtab lõpuks ka tervise, mis omakorda takistab meil tegemast õigeid otsuseid nii maailma kui ka oma keha suhtes. On vaja õppida oma emotsioonidega tööd tegema, neid märkama ja juhtima. Minu jaoks on selles kontekstis tähtis tööriist meditatsioon, mis aitab teadvustada, kuidas me oma emotsioone toidame ja valu alla surume, selleks et end paremini tunda.

Ära mine õppima programmeerimist, kui sinu huvi on tegelikult graafiline disain.

Mindvalley kaasab rahvusvaheliselt tunnustatud koolitajaid üle maailma. Sa ise oled mitmeid kursuseid modelleerinud ja ka õpetad. Mis teeb ühest õpetajast hea õpetaja?
Hea õpetaja ei aita õpilasel õppida, vaid muuta oma vaatenurka, annab edasi tarkusi ja õpetab iseseisvalt mõtlema. Kõik õpetajad peaksid olema eelkõige kootsid (*coaches* – toim.) ja transformatsioonikunstnikud, kes keskenduvad indiviidile ja toetavad mitmel moel tema arengut, et meel püsivalt avarduks. Koolid, raamatud ja *podcast*'id aitavad meil küll õppida, saada teadmisi ja inspiratsiooni, aga nihke toimumiseks õppimiselt tegelikule transformatsioonile on võtmesõna „kootsing".

Inimesed on tegelikult väga ebavõrdselt arenenud. Igaühel meist on erinev kimp intelligentsuseid – mõnes asjas oleme osavad, teistega aga tuleme toime tagasihoidlikult. Millele peaks isiklikus arengus eelkõige keskenduma, et elus head tasakaalu leida?
Tuleb keskenduda oma tugevustele. Ära mine õppima programmeerimist, kui sinu huvi on tegelikult graafiline disain. Vajadus on suur just spetsiifiliste oskuste järele. Väga tähtis on tasakaal isiklikus elus – keegi ei taha olla rikas ettevõtja, kel ei ole samas toimivat peret või kelle tervis on halb, või inimene, kellel on küll head suhted, aga näpud pidevalt põhjas. Mindvalleys on üks suurepärane tööriist nimega „Wheel of Life", see on kaheksat elulist valdkonda hõlmav diagramm, mis aitab hinnata oma tööd, karjääri, suhteid, finantse ja selgitada välja, mis on need valdkonnad ja tasakaalutused, millega on vaja rohkem tööd teha, ning kuhu oma prioriteedid seada.

Mõnda Mindvalley kursust võib skeptik pidada pseudoteaduseks või liigseks esoteerikaks, millel puudub teaduslik taust. Kuidas te mõõdate/hindate pakutavate kursuste tulemuslikkust?
Siin ei ole midagi sellist, mida teadus ei toeta. Võtame näiteks jälle meditatsiooni, mis esindas kunagi midagi alternatiivset, kuid nüüdseks on seda palju uuritud ja selle kasulikkus on tõestust leidnud. Kui me räägime keha tarkusest ja isetervenemise võimest, siis ka selle taga on juba väga palju teadusuuringuid. Me küsime kursuse läbinud õpilastelt tagasisidet ja kasutame mõõdikuna NPSi (Net Promoter Score, *soovitusindeks* – toim.), mille alusel „tapame" iga aasta tervelt 10% madalaima reitinguga õpiprogrammist. Selline pidevas muutumises olek aitab tagada kursuste kõrge kvaliteedi, mis on omakorda meie edu võti.

Eestis on suur probleem motiveeritud õpetajate puudus, õpetajaamet on endiselt ebapopulaarne. Kuidas tavakoolid saaksid lisaks akadeemiliste teadmiste vahendamisele oma õpilasi rohkem toetada?
Mulle meeldiks tegelikult siinsete kohalike koolidega rohkem suhelda. Usun, et ühe aastaga on võimalik transformeerida kõik Eesti koolid ja seda emakeeles. Ennekõike on vaja toetada just õpetajaid ja lapsevanemaid, et neil oleksid vajalikud tööriistad ja suunised, kuidas anda endast parim. Paljud meist saavad lapsevanemateks, ilma et meil oleks sellest mingeidki teadmisi. Oluline on juurutada koolides kootsinguprogramme. Paari aastaga on võimalik muuta Eesti väga madalate kuludega maailma parima haridusega riigiks ning küsimus ei ole siin riigi suuruses, vaid meie visioonis.

Maailmas on mitmeid uuenduslikke haridusalgatusi, nagu Schumacheri kolledž ja Bali Green School, lisaks rakendavad ökokülad uusi transformeerivaid õppeprogramme. Kuidas muuta alternatiiv normiks, uueks standardiks?
See ei ole enam ammu alternatiiv, skeptikuid on järjest vähem. Paljude inimeste jaoks on see juba normaalsus. Teeme mitmete organisatsioonidega koostööd ja ajame kõik omal moel sama asja. Hariduse kõrval on tegelikult suurim probleem, mis tänapäeva maailmas muutust vajab, hirmutamisel ja manipulatsioonil tuginev „vihapoliitika".

Sa oled jaganud avalikult oma isiklikku lugu, kuidas sa läbi raskuste eduka ettevõtmiseni jõudsid. Mis oli sinu jaoks oluline muutuse hetk ja kõige tähtsam küsimus?
Töötasin aastaid Silicon Valleys hästi tasustatud arvutiinsenerina, kuid olin pidevalt stressis. Siis avastasin enda jaoks meditatsiooni, mis aitas mul lühikese aja jooksul ametikohal edeneda. Lõpuks vahetasin selle ameti vähetasuva meditatsiooniõpetaja töö vastu, mis viis mind omakorda Mindvalley loomiseni. Esmalt alustasime veebilehtede tegemisega koolitajatele ja õpetajatele, kuid nüüd ehitame maailma suurimat veebiülikooli. Jaapanlastel on kuulus nelja küsimuse mudel *Ikigai*: mida sa armastad teha; milles sa hea oled; mida maailm sinult vajab; mille eest võid raha saada? See küsimustik aitas mul kunagi elus olulisi muutusi teha. Uuri seda lähemalt ja siis hakkavad asjad liikuma. Paraku pole paljudel aga piisavalt julgust ja nad jäävad oma töö lõksu.

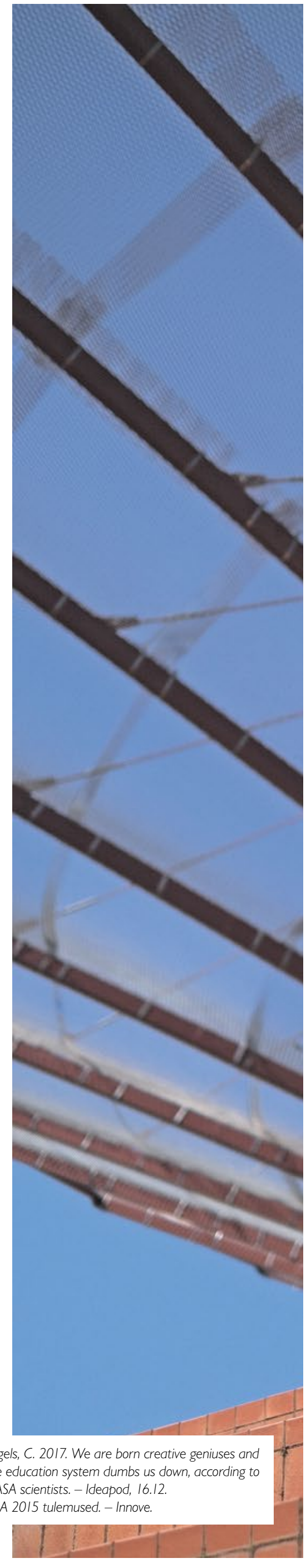

[1] *Engels, C. 2017. We are born creative geniuses and the education system dumbs us down, according to NASA scientists. – Ideapod, 16.12.*
[2] *PISA 2015 tulemused. – Innove.*

Filmifestival 08. – 28. oktoober 2018

KINO MAALE

KINO MAALE

TAPA VALD

LEADER ESTONIA

Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfond: Euroopa investeeringud maapiirkondadesse

LEADER

www.kinomaale.ee,
www.facebook.com/kinomaale

TARTU VALGUS

TAVA2018

Arhitektuurse valguse ja valguskunsti festival Tartus

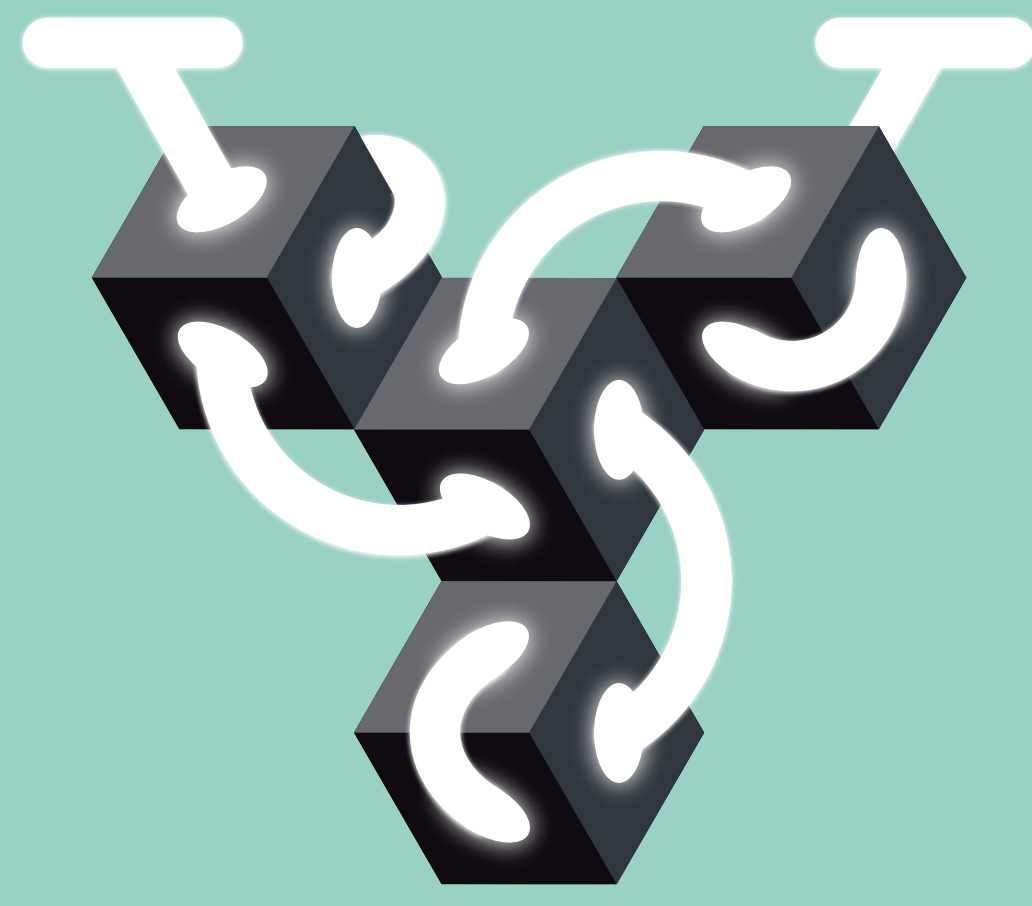

25.-28.10. 2018

Kõrvalprogramm:
20. oktoober – 20. november 2018

www.tartuvalgus.ee

VILJANDI KITARRIFESTIVAL

www.viljandiguitar.ee

XI VILJANDI KITARRIFESTIVAL 2018

Festivali piletid: Piletilevi müügikohtades, Statoilis ja internetist www.piletilevi.ee

9. - 14. oktoober

PILETILEVI® kultuur on lähedal

Parimad kitarristid meilt ja mujalt!

KUIDAS ÕPETADA ÜLLATAMA?

Eestikeelne filmiharidus tähistab tänavu oma 25. juubelit. Veerandsaja aasta jooksul on edasi arenenud nii omakeelne filmitööstus kui ka haridussüsteem. Filmiõppe näitel tuleb tõdeda, et kunstide õpetamisel peab vahel ujuma ka vastuvoolu.

Elen Lotman

1961. aasta 15. mai hommikul on **Robert Rauschenbergil** kiire – ta on hõivatud suure ja olulise näituse ettevalmistamisega Stockholmis. Korraga meenub talle, et ta on unustanud teha lubatud töö grupinäitusele „Les 41 présentent Iris Clert" („41 Iris Clert'i portreed"), mis samal päeval Pariisis Iris Clert'i Galeriis avatakse. Portree Iris Clert'ist. Seda ei ole ta mitte ainult unustanud saata, vaid seda ei ole olemaski. Pole kunagi alustanudki. Ja näitus avatakse täna. Mõni tund hiljem ripub avamisel teiste hulgas siiski Rauschenbergi töö. Rauschenberg saadab oma teose näitusele telegrammiga – selleks on tekst „THIS IS A PORTRAIT OF IRIS CLERT IF I SAY SO" („See on Iris Clert'i portree, kui ma nii ütlen"). Galerii esimene reaktsioon on see, et telegramm lendab telegrammina prügikasti. Hetk hiljem on see aga, veidi kortsus ja kiiruga sirgeks silutud, neodada meistriteosena juba seinal ning sinna ta jääb. Visionäärlik teos, mis ennetas kontseptualismi järgmisi samme kunstimaailmas ja avas uksed täiesti uutele arusaamadele sellest, mis võib olla üks kunstiteos. Või hoopis hajameelse kunstniku ninakas nali.

Kunstialadel on eksperimenteerimine ja ebaõnnestumine palju õpetlikum kui õnnestumine.

Kui see oleks olnud kunstikooli portreeõppe semestri ülesanne, oleks Rauschenbergil ilmselt hinne saamata jäänud. Juba tol ajal poleks ta arvatavasti kursust läbinud. Praegu oleks ta aga üsna tõenäoliselt pidanud mitteeristava hindamise puhul lävendikriteeriumite täitmata jätmise tõttu hindeks „mittearvestatud" saama ning väljundipõhise õppekava aine puhul poleks õpiväljundit omandatuks loetud, kuna ükski õppekava kinnitav või kontrolliv ametnik poleks osanud kirjutada õpiväljundiks „portreežanri aktiivne ümbermõtestamine kontseptualistliku kunstiteosega, millele järgneb kunstiüldsuse paradigmamuutus".

Jah, Rauschenberg oli selleks ajaks juba tunnustatud kunstnik ning läbinud teekonna, mida **Picasso** on kirjeldanud sõnadega „learn the rules like a pro so you can break them like an artist", ja tema võrdlemist tudengitega võib pidada siinkohal ebakohaseks. Aga kui vaadata seda, kuidas on kiirenenud nii tehnoloogilise kui ka kultuurilise arengu protsessid viimastel aastakümnetel, ei tundu võrdlus enam kohatu. Samal ajal kui ülikoolipingis omandatakse eilseid teadmisi, on ühiskond astunud edasi juba ülehomsesse. Seega on kunstialade õpetuses muutunud aina olulisemaks väljakutse suuta anda edasi nii institutsionaliseerunud reegleid kui ka hoida põlemas avangardi-innovatsiooni-revolutsiooni leeki.

Joseph Tainteri 1988. aastal ilmunud „Kompleksseteühiskondade kollaps" kirjeldab huvitavat paradoksi, mis on inimkonda selle arengu algusest saatnud. Nimelt iga kord, kui me suudame mingi probleemi lahendada, ei vähene probleemide hulk, vaid neid tekib hoopis juurde. See seitsmepäise lohe saatus kollitab ka haridussüsteemi. Mida rohkem me suudame lahendada küsimusi seoses sellega, kui hästi planeeritav, kontrollitav ning taasesitatav on õpe, mida õlitatum on kursuseprogrammide kavandamise, apellatsioonide esitamise ja tagasisidesüsteemide masin, seda rohkem seisame silmitsi ohuga, et õppeprotsessist kaob ära see salapärane miski, mis kunagi haridussüsteemide embrüonaalsetel aegadel peripateetikud sammaste vahele kõndima ning stoikud näruste riietega tänavale end näitama viis. Eriti kunstialadel on tähtis meeles pidada, et õppimine on avastamine, mitte olemasolevate teadmiste allikatruu salvestamine. Õppimine peaks olema eelkõige kogemine, ideaalis kooskogemine. Tavaline eriala asjatundja, kes asub tänapäeval kõrgkoolis õpetama, pole kuulnud midagi ei väljundipõhisest õppest, kujundavast hindamisest ega Bloomi taksonoomiast, selleks on vaja olla kõrgharidusega haridusspetsialist, kes suudab õppimisprotsessid õppekava struktuurina arusaadavalt lahti mõtestada. Kuid mida teha erialadel, mille puhul õppimine ei ole loogiline, selge, kronoloogiline teadmiste ülekanne, vaid kombinatsioon reeglite omandamisest ja nende olemuslikust lõhkumisest samal ajal?

Tänapäeva Eestis näitab hariduse areng, et mida avatum, rahvusvahelisem ja ingliskeelsem õpe on, seda edukamaks seda peetakse. Samas on rahvusliku kunsti huvides oluline säilitada isikupära, hoida alles omakeelne mõtlemine. Tallinna Ülikooli filmiõpe on kooslus neist kahest: rahvusvahelistumine on loomingulistel aladel väga tähtis, aga kohati on vaja olla täielikus isolatsioonis, tõmmata ette kardinad, panna tudengid unustama, et ka väljaspool on maailm, suunata nad tegelema täielikult oma ülesannetega, otsima vastust iseendas.

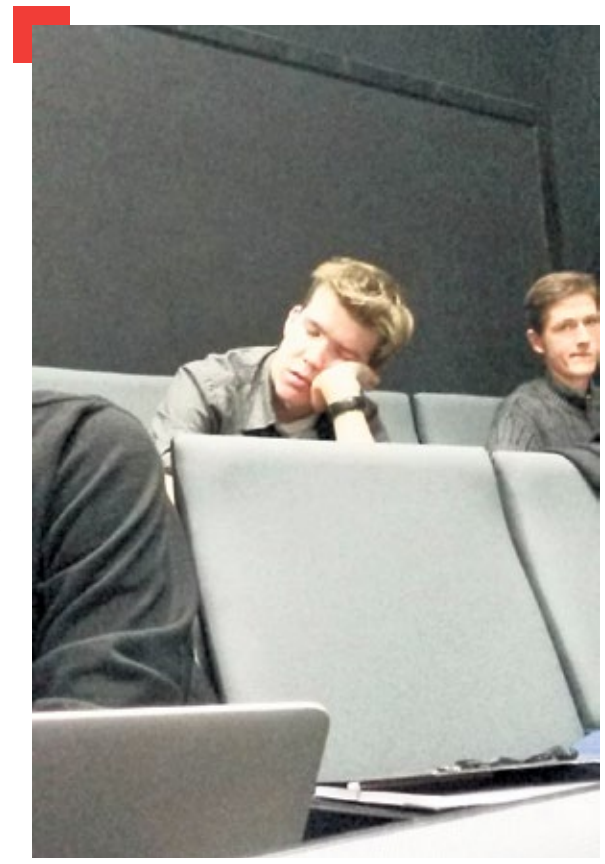

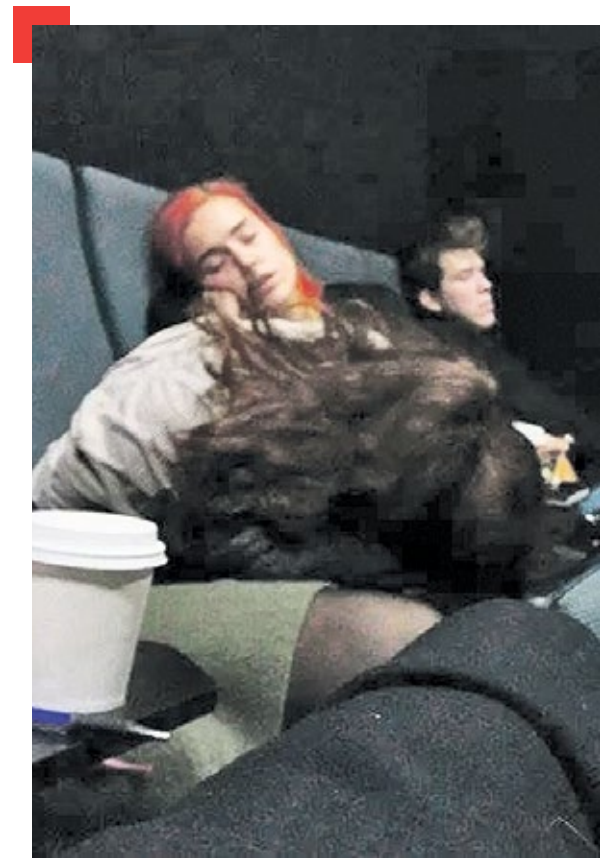

Filmiõppe kogemusõpe on kohati väsitav ja hommikuni kestnud võtetest annavad aimu loengutes tukkuvad üliõpilased. Fotod: Sander Saard

Vajadust suletuse järele põhjustab osaliselt ka see, et tudengitele soovitakse pakkuda võimalust eksida turvalises keskkonnas – kunstialadel on ju eksperimenteerimine ja ebaõnnestumine palju õpetlikum kui õnnestumine.

VEIDIKE VASTUVOOLU

Filmikunsti õppekava puhul oleme ujunud hariduse üldise arengu suhtes vastuvoolu, muuhulgas taastasime nelja-aastase õppe, sest see kannatas väga Bologna süsteemile ülemineku all. Huvitava pildi nüüdisaegse filmiõppe ühest suurest valupunktist maalib Norra filmikooli avaldatud **Dick Rossi** väljaannete kogum „Training the Trainers", mis on mõeldud professionaalsetele filmitegijatele, kes on sattunud filmikooli õpetama (tegemist on kõige sagedamini esineva õpetajate filmikooli sattumise mudeliga, kuna filmitegemise õpetamist maailmas kusagil ei juhendata). Tekstis tuleb läbivalt esile probleem, et ülikoolides üldiselt levinud kindlaid õpetamise ja õppimise planeerimise viise on filmikoolides väga keeruline kasutada, sealhulgas on üpris raske üldse õpiväljundeid kirjeldada. Filmikunstis on õpiväljund tihti hoopis ennustamatu, kuna esiteks sõltub see õppijate enese hetkekogemustest, teiseks on see suuresti seotud ka grupiteadmiste ja grupikogemuse tekkega harjutuste sooritamise käigus ning kolmandaks võib tudeng jõuda väljundini, mis on õppejõu jaoks ootamatu, uenduslik ja isegi šokeeriv. Lisaks on sellistes valdkondades õpiväljundite eelnev sõnastamine ja õpilastele aktiivselt vahendamine mõnikord hoopis nende arengut pärssiva mõjuga. Nagu ütles kunagi Taani filmikooli dokumentalistikaõppejõud **Arne Bro**: „Me ei ütle mitte iialgi oma tudengitele, mida nad peavad teada saama või mis on õige või vale, vaid me võtame õppeprotsessi kui uurimust/juurdlust (*investigation*) iga õpilase unikaalse maailmanägemuse vallas, milles mingi õige või valena tunduv omadus võib olla hoopis selle inimese isikupära." Seetõttu toimib meil tihti hoopis situatsiooni- või protsessipõhine õpe. Täpsemalt, mis juhtub, see juhtub, sealt edasi on mingid reeglid, kuidas reageeritakse. Mõne õppeülesande väljamõtlemisel on võtmetähtsusega näiteks just see, et tudeng ei tea, mida ta ülesandest õppima peaks – vahel on meil lausa ülesandeid, kus tudeng ei tea üldse ette, mis juhtuma hakkab, isegi seda, et midagi juhtuma hakkab. Olen jälginud suure põnevusega **Hannes Praksi** tegutsemist kunstiakadeemias, millest lugedes on tunne, et tegemist on hoopis Pan Praksi Akadeemiaga – selline eksperimenteerimine, situatsioonide tekitamine ja kontrollitud kaos tundub olevat midagi küllaltki mängulist ja samas reaalse eluga seotut, et pakkuda kunstialade tudengeile piisavalt elusat õppekeskkonda.

BLUFFIDA POLE VÕIMALIK

Kuna meie töö põhineb paljuski Kolbi kogemusliku õppe mudelil, kus tudengid ei saa end sõnu seades olukorrast välja bluffida, vaid peavad seda, mida nad õpivad, läbi elama, on pidev tugi ning tagasiside neile väga oluline. Ja muidugi on meil suured praktilised projektid, mille käigus ka komistatakse – arvatavasti on paljud TLÜ töötajad näinud meie tudengeid maja

Elen Lotman on filmioperaator ja filmiõppejõud. Ta on Eesti Filmioperaatorite Liidu ESC liige ning Euroopa Filmioperaatorite Föderatsiooni IMAGO juhatuse liige.

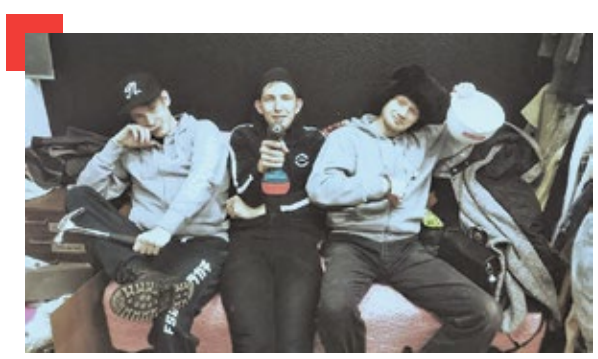

peal nn pahandust tegemas, kuigi nad täitsid tegelikult oma õppeülesandeid.

Filmitudeng ju ongi oma olemuselt üsna anomaalne, teeb mingeid imelikke asju. Filmiõpe on anomaalne ka seetõttu, et oleme kallid, tüütud, keerulised, meil on palju erinõudeid, arvukalt gruppe. Kui tudengite vaatepunktist tundub, et kunagi ei ole erialaainete mahtu piisavalt, siis nn ülalt vaadates on kogu filmiharidus üks suur erand, luksuskaup. Kui BFMi ja Tallinna Ülikooli juhtkond ei toetaks meie eksistentsi, kui poleks filmipaviljoni ning tehnikat, ei oleks eestikeelne filmiharidus võimalik.

Tähtis on ka tihe koostöö teiste koolide meiega seotud erialadega, olgu partneriteks siis EMTA, EKA, TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia, Tartu Kunstikool või mõni muu institutsioon. Meie kursustel peavad kõik tudengid olema võimelised koos töötama, grupi arengufaasid käiakse ruttu läbi. Arvan, et sellist omavahelise intiimsuse astet, nagu filmitudengitel juba esimese semestri jooksul tekib, ei saavuta paljude teiste erialade õppijad ka kooli lõpuks. Kursuse omavaheliste suhete katalüseerimise väljasõit korraldatakse meil kohe, kui tudengid kooli tulevad. Praegune kolmas kursus nühkis kolm päeva järjest millimeeterhaaval Lihula mõisa saali põrandat ja eelmine restaureeris Anija mõisas laemaalinguid. See, kuidas sellist tegevust väljundipõhise õppekava nõuete järgi õppeülesandena kirjeldada, on mulle siiamaani ebaselge, aga kui küsida tudengite käest, siis just nendel hetkedel sündisid grupisisesed sidemed, mis neid kogu tulevase karjääri saatma jäävad.

Arvan, et sellist omavahelise intiimsuse astet, nagu filmitudengitel juba esimese semestri jooksul tekib, ei saavuta paljude teiste erialade õppijad ka kooli lõpuks.

SEISAME HIIGLASTE ÕLGADEL

Kindlasti tuleb siinkohal tunnustada kõiki, kes 25. sünnipäeva pidavale eestikeelsele filmiõppele aluse panid ja seda edasi on arendanud. Filmiosakonda erinevatel aastatel juhtinud **Arvo Iho**, **Rein Maran**, **Jüri Sillart** ja **Tiina Lokk** on kõik õpet mitme astme võrra edasi viinud.

Just inimesed ongi olulised. Kümne aasta pärast ei mäleta tudeng oma kursuseprogrammi või seda, milline oli õppekava õpiväljund, aga talle meenub, millised isiksused olid **Sirje Runge**, **Ringo Ringvee**, **Elvira Mutt**, **Lembit Peterson**, **Jaanus Vaiksoo**, **Jaak Lõhmus** või **Peeter Simm**, millist eeskuju nad andsid, kuidas nende tundides end avada julgeti, milliseid nalju nad tegid või kuidas mõni nende – võib-olla antud tunni teema kontekstis isegi ebaoluline – väike märkus kogu senise teadmistesüsteemi pea peale keeras. Ja seda, milline imeline sädeinimene oli õppespetsialist **Ly Pulk**, eestikeelse filmihariduse süda.

On hea, et oleme 21. sajandis ning olemas on e-kursused ja alternatiivsed viisid internetis haridust omandada, aga on erialad, kus ei ole võimalik ilma isikliku kokkupuuteta edasi liikuda. Filmikunst on üks neist. Meil ei pääse esimesest kursusestki läbi ilma loominguliste, aga ka isiklike katarsisteta. See ei ole ainult õppimine – see ongi elu. Seetõttu on meil ka õppejõudude isiksuslikud omadused tunduvalt olulisemad kui nende võime kursuseprogramme vormistada ja hinnete kriteeriume kirjeldada.

Filmikunsti kõigil kuuel erialal on oma meister (**Peeter Simm** – režii, **Mait Mäekivi** – operaatoritöö, **Anneli Ahven** – produktsioon, **Tiina Andreas** – heli, **Margit Keerdo-Dawson** – stsenaristika, **Madli Lääne-Metsalu** – montaaž). See on see, mis paljudel muudel erialadel puudub – isiklik kontakt teise inimesega, oma akadeemilise lapsevanemaga.

Paljude inimkultuuri võimete tippu jõudnud ja seal kõiki oma valdkonna seniseid arusaamu põrmustanud loomeinimeste meenutusi lugedes tekib küsimus, kas nende saavutused on sündinud tänu koolile või hoopis sellele vaatamata. Rauschenberg ise õppis kunsti lausa neljas õppeasutuses, nende hulgas ka Black Mountain College'is, unikaalses eksperimentaalses ja liberaalses koolis, mille vilistlaste hulgas on palju hilisemaid mõjukaid kunstnikke. Tema õpetajaks sattus **Josef Albers**, tunnustatud kunstnik, Bauhausi looja ning õppejõud, keda peetakse nüüdisaegse kunstiõppe üheks olulisimaks arendajaks. Baasainete õppe oli ta ehitanud üles karmile distsipliinile ja nende puhul oli keelatud täielikult „mõjutamata eksperimenteerimine". Rauschenberg on hiljem öelnud, et paradoksaalselt mõjutas Albers teda aga tegema „täpselt vastupidist".

Meil ei pääse esimesest kursusestki läbi ilma loominguliste, aga ka isiklike katarsisteta. See ei ole ainult õppimine – see ongi elu.

Seda, kas see tulemus oli Albersil taotluslik või oli see hoopis juhuslik kõrvalnäht, on raske öelda. Kindel on aga see, et kui teha õpilastega midagi, mis neid mõjutab, siis see muudab neid. Ning inimkultuur oleks vaesem nii Albersi kui ka Rauschenbergita.

Esimesel aastal praktiliselt elataksegi kas koolis, võttepaviljonis või kostüümi- ja rekvisiidilaos. Fotod: Moonika Põdersalu

TÕENÄOLISELT ÜSNA SUUR VÄIKE NIHE

KALJU KRUUSA „KÜMME KÜKKI: OMA LUULET JA TUTTAVAT"
TOIMETANUD ELLI FELDBERG
KIRIMIRI, 2018 / 127 LK

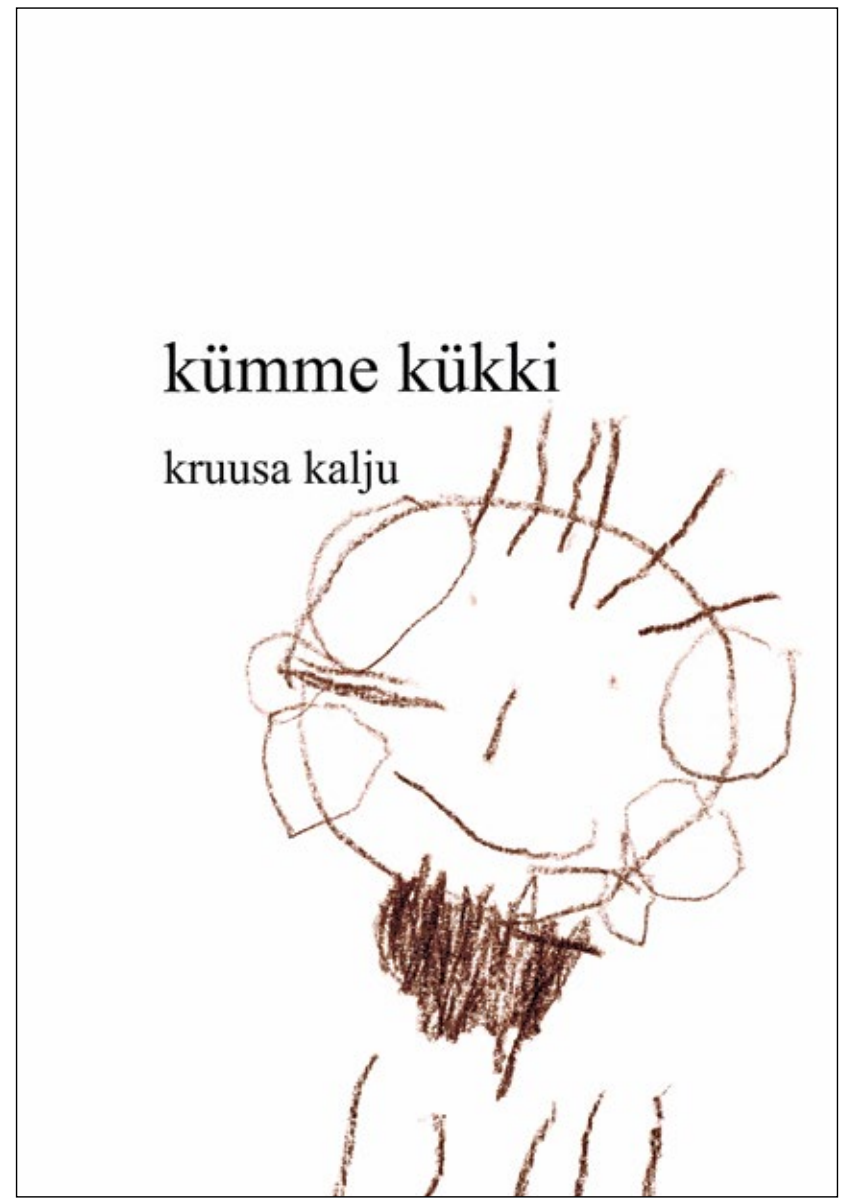

Luges **Kaisa Maria Ling**

Nagu alustas **Mart Velsker** 2000. aastal Kalju Kruusa esikkogu arvustust ülestunnistusega, et on erapoolik, avan oma arvustuse pihtimusega minagi – ma ei olnud varem Kalju Kruusa loominguga tuttav. Pole muidugi hea toon alustada apoloogiaga, kuid mida muud jääb üle teha autori puhul, keda on juba pea kakskümmend aastat arvustanud eesti kirjanduseliit, inimesed, kellest mõned on olnud minu õpetajad, ülejäänud aga eeskujud, ja kes kõik tekitavad minus aukartust. Puudujääkide kompenseerimiseks pidin nüüd aga kogu Kalju Kruusa mahultki muljetavaldava loomingu ja retseptsiooni läbi töötama ning võin rahuldusega tõdeda, et Kalju Kruusa on minu lemmikkirjanik Eestis.

Toimunud on tõesti väike nihe, lausa ühetäheline, „õ"-nihe, kriipsuvõrra *nihe, mis aga Kruusa mõõtkavas on tõenäoliselt päris suur.*

Mida uut aga öelda luuletaja kohta, keda on nii kaua põhjalikult uuritud ja kelle looming mulle samas väga korda läheb? Tundub keeruline. Mart Velsker pani peamised lugemisviisid õnneks paika juba kaheksateist aastat tagasi, ajal, kui mina olin 10-aastane (*sic!*): „[Kalju Kruusa] on korraga äärmiselt lähedal elule ja äärmiselt lähedal kunstile. Väga vabalt võib valida emma-kumma lugemisviisi. Keeruliseks läheb asi siis, kui valida mõlemad teed korraga."[1] Nii et hea oleks keskenduda kas vormile või siis sisule. Ja ometigi on mul pakkuda üks vormiline põhjus ja üks sisuline põhjus, miks ma arvan, et Kalju Kruusa uus luulekogu „Kümme kükki" on tema varasematest üpriski erinev.

KRUUSAMOONUTUSED

Aastate jooksul on räägitud palju Kruusa luule keelest, eriti tema moonutatud ortograafiast, tema kombest kirjutada „y" *pro* „õ", „c" *pro* „ts", „x" *pro* „ks". **Hasso Krull** selgitas seda minu arvates kõige paremini: „Kogu kirjatehniline tulevärk teenib silmanähtavalt vaid ühte eesmärki, luua distantsi lugeja ja teksti, autori kõne ja tema kirjutatu vahele; kommenteerivad lausungid omakorda realiseerivad selle distantsi, annavad sellele mõistelise sisu ja ühtlasi mässivad lugeja uuesti tekstisse sisse, teevad ta kaasosaliseks. Nii Kruusa ühe käega annab ja teisega võtab. Lugeja on pidevalt ebamäärases, otsustamata asendis. Niisugust kirjutamist võib nimetada lugeja suhtes nõudlikuks."[2] Debüütkogu Kalju Kruusa oli tõepoolest päris pöörane, ning minagi naudin sellist nõudlikku teksti väga, kuid juba 2009. aastal ilmus Ekspressis nupuke, kus **Viio Aitsam** ja **Rein Raudvere** märgivad pärast kogu „Pilvedgi mindgi liigutavadgi" ilmumist, et Kalju Kruusa keel hakkab rahunema, mäng ei ole enam nii metsik kui üheksakümnendatel[3]. Olen nõus, et kui arvata välja üksikud trikid (nt „Ёнёсётуттвустус", mis ilmus nüüd „Kümnes kükis" uuesti pärast 2013. aastal Vikerkaares avaldamist), on Kruusa viimasel kümnel aastal piirdunud suuresti oma „õ"-asenduse ja iseloomulike ortograafiamoonutustega (nt liidete rõhutamine: „-likk", „-tikk"). Seda enam üllatun, et minu teada ei ole keegi veel tormanud välja avastusega, et midagi on täiesti teistmoodi. „Õ" astub „Kümnes kükis" püünele hoopis uutes kuubedes. Nimelt muutub alates 25. leheküljest „õ" vaheldumisi hoopis tähtedeks „o", „e", „a", „y", „ö" jt, „õ" tähendust kandvaks märgiks saab aga nende peale lisatud diakriitik *kaar* ˘. Ta ilmub muuseas mitmel erineval kujul isegi ühes ja samas luuletuses: „hiiglasepõlve mured ja rĕĕmud" (lk 38), „samast hĕhust ja armastusest /…/ ўhina põhjani / ähin ja puhin ja ohin" (lk 53), „silmas on päletikk" (lk 61).

„Kümme kükki" ei ole sugugi naljavaene raamat, kuid huumor selles on sootuks isemoodi, rakendatud läbiva teema ree ette ning varjab ehk hoopis kibedat frustratsiooni.

Ma arvan, et see on Kruusa puhul põhimõtteline muutus, sest ta on kontseptuaalne autor, kes on oma loomingu, selle esitamise (kogude piinlikult täpne koostamine ja komponeerimine) ja ka selle võimaliku *tõlgendamise* (seisukohad nt käsikirjade põletamise kohta) väga põhjalikult läbi mõelnud. Teisalt on Kruusa aastaid järjepidevalt kirjutanud ja oleks ehk põhjendamatu oodata, et ta muudab oma poeetika järgmises kogus kardinaalselt teistsuguseks, hakkab näiteks kirjutama enteriluulet või heksameetrit. **Janika Läänemetsal** on õigus, kui ta ütleb, et „Kruusa jätkab tuttavat rada mööda"[4], kuid midagi on siiski kardinaalselt teistmoodi.

Kontseptuaalsust ja grafomaanlust võib pea võrdsel hulgal leida Kalju Kruusa 2017. aastal ilmunud antoloogiast „Ühe inimese elu (pooleli)", mille on kokku pannud ei keegi muu kui Kalju Kruusa ise. Kas tegu on seisukohavõtuga, et tema luuletajatee on nüüd poole peal, on aeg teha midagi teistsugust? Lugedes luulekogu „Kümme kükki" ei saa seda ju öelda, sest luule on ikka äratuntavalt kaljukruusalik. Kogu koosneb seegi kord omaluulest ja tõlgetest vaheldumisi. Taas on kõik tekstid täpselt dateeritud, ometi on tegu esimese koguga pärast debüütraamatut „Meeleolu" (1999), milles on illustratsioonid (tütre **Meeli** joonistused ka raamatu sees – ehk vihjab see omakorda erakordsele isiklikkusele?). Seitseteist aastat pärast esimest arvustust, kommenteerides sedasama antoloogiat, ütleb Mart Velsker: „Veidrus on väikse nihke tulemus, aga kui see on tehtud, siis muutub maailm."[5] Toimunud on tõesti väike nihe, lausa ühetäheline, „õ"-nihe, *kriipsuvõrra* nihe, mis aga Kruusa mõõtkavas on tõenäoliselt päris suur. Mis on selle väikese nihke tähendus? Kas autoriga on juhtunud midagi põrutavat? Kas ta on ehk võtnud vastu mingi põhimõttelise otsuse? Ehk on selle väikese suure nihke tähendus seotud minu teise, sisulise põhjusega, miks ma arvan, et „Kümme kükki" on uudne.

KRUUSAMUSTRID

Pealkiri „Kümme kükki" järgib Kruusa tavalist mustrit, olles kujund, mis on tema loomingust varem läbi käinud. Kogu „ing•veri•tee" (2013) pealkiri leidus juba raamatus „Tühhja" (2010), „kümme kükki" aga kogus „Pilvedgi mindgi liigutavadgi" (2008), kus ta ilmub keelenaljandina ja on siis veel üsna neutraalne – „sugis on juba / taitsa vilunud /paikene vasinud / teeb hilishommikul / oma kumme kukki / ja tunneb et / enam ei jaksa / *let's call it a day*" (lk 31–32) –, lihtsalt resignatsioon. Nüüd on „kümnest kükist" saanud väga laetud kujund nagu luuletuses „eneseõigustus I": „isegi lihtsal luuletajal / on toetuse saamise / õigustuseks / esmalt ette nähtud / teha kümme kükki" (lk 56). Sarnast sentimenti leidub tekstides rohkem kui kunagi varem. Kruusa diagnoosib end ka ise ära: „mul on tüdimus / masendus / ja frustratsioon / need kolm / ja neist käige suurem / on frustratsioon" (lk 57). Ka raamatu kõige pikem luuletõlketsükkel – **Ishikawa Takuboku** „Kurblikud mängukannid" – kirjeldab tuberkuloosi sureva noore mehe viimaseid hetki ja kahetsusi.

Üldse peab ütlema, et valdavalt on tegu väga *kurva* raamatuga, mille peateema on justnimelt *frustratsioon*, lapse, elukaaslase, raha, ajapuuduse pärast, mis paneb mõtlema, kas Kaljuga on ikka kõik hästi (pean siin silmas Kaljut kui implitsiitset autorit, mitte Jaanus Valgu nimelist isikut). See ei tähenda, et frustratsiooni ei oleks tema luules varemgi esinenud. Kuid nagu mitmel pool retseptsioonis on rõhutatud, teeb Kalju Kruusa kõike taotluslikult. Uues kogus on vähe kirjeldust, vähe on Kruusa Kalju kuulsat muhedat huumorit, mida kõik justkui ühest suust kiidavad. „Kümme kükki" ei ole sugugi naljavaene raamat, kuid huumor selles on sootuks isemoodi, rakendatud läbiva teema ree ette ning varjab ehk hoopis kibedat frustratsiooni.

Olen kindel, et Kalju Kruusa jätkab kirjutamist ja kogude avaldamist. Tähendab, ma olen kindel, et tal on juba praegu materjali vähemalt viie uue kogu jaoks. Küsimus on, mida ta tahab järgmisena lugejatele näidata (kellest mõned on, nagu öeldud, juba päris murelikuks muutunud). Kas ta ehitab mõttes juba uut kontseptuaalset antoloogiat või kas „Kümme kükki" oli lihtsalt vahepala, tõestus, et Kalju Kruusa ei ole ainult muhe intelligent, vaid (ka) tavaline inimene tavaliste muredega nagu kõik teisedki. Antoloogia nimi oli küll „Ühe inimese elu", kuid ehk on see elu, mis on esitatud kogus „Kümme kükki", veel erakordselt inimlik.

Kaisa Maria Ling on kirjandusuurija ja muusik ning värske Tallinna Ülikooli doktorant.

[1] *Velsker, M. 2000. Meelega tehtud raamat. – Vikerkaar, nr 5–6.*
[2] *Krull, H. 1999. Kalju Kruusa ainuline aken. – Sirp, nr 43.*
[3] *Aitsam, V.; Raudvere, R. 2009. Kalju Kruusa „Pilvedgi mindgi liigutavadgi". – Eesti Ekspress, 06.03.*
[4] *Läänemets, J. 2018. Argiste asjade armastus. – kultuur.err.ee, 24.07.*
[5] *Velsker, M. 2018. Seda ja teist. – Keel ja Kirjandus, nr 3.*

KUS KOHTUVAD KEHA JA VAIM

Luges **Mikk Pärnits**

Michael Pollani teose „How to Change Your Mind" („Kuidas muuta oma meelt") võttis meedia peavool selle ilmumise järel väga positiivselt vastu. Ehkki see võib teemast kaugel seisvaid inimesi üllatada, on psühhedeelikumidel tohutu transformatiivne mõju – ja sellest Pollani raamat räägibki. Alustades tema enda huvist viimaste teadustulemuste vastu asub Pollan nende ainete fenomeni mõistmise teele. Üsna kiiresti selgub, et kuuekümnendate lõpus põranda alla surutud ainegrupp (peamiselt räägime siinkohal DMTst, LSDst, psilotsübiinist ja ayahuascast) hakkas niidistiku kombel levima *underground*'i surutud teadlaste uurimustes ja kooskõlas õigete poliitiliste välistingimustega paljastuvad nüüd esimesed viljad – nende ühendite kasutamine nii paljude vaimsete häirete ja sõltuvuse ravis kui ka „tervete" inimeste edendamises.

MICHAEL POLLAN „HOW TO CHANGE YOUR MIND: THE NEW SCIENCE OF PSYCHEDELICS"
A PERIGEE BOOK / PENGUIN GROUP, 2018 / 480 LK

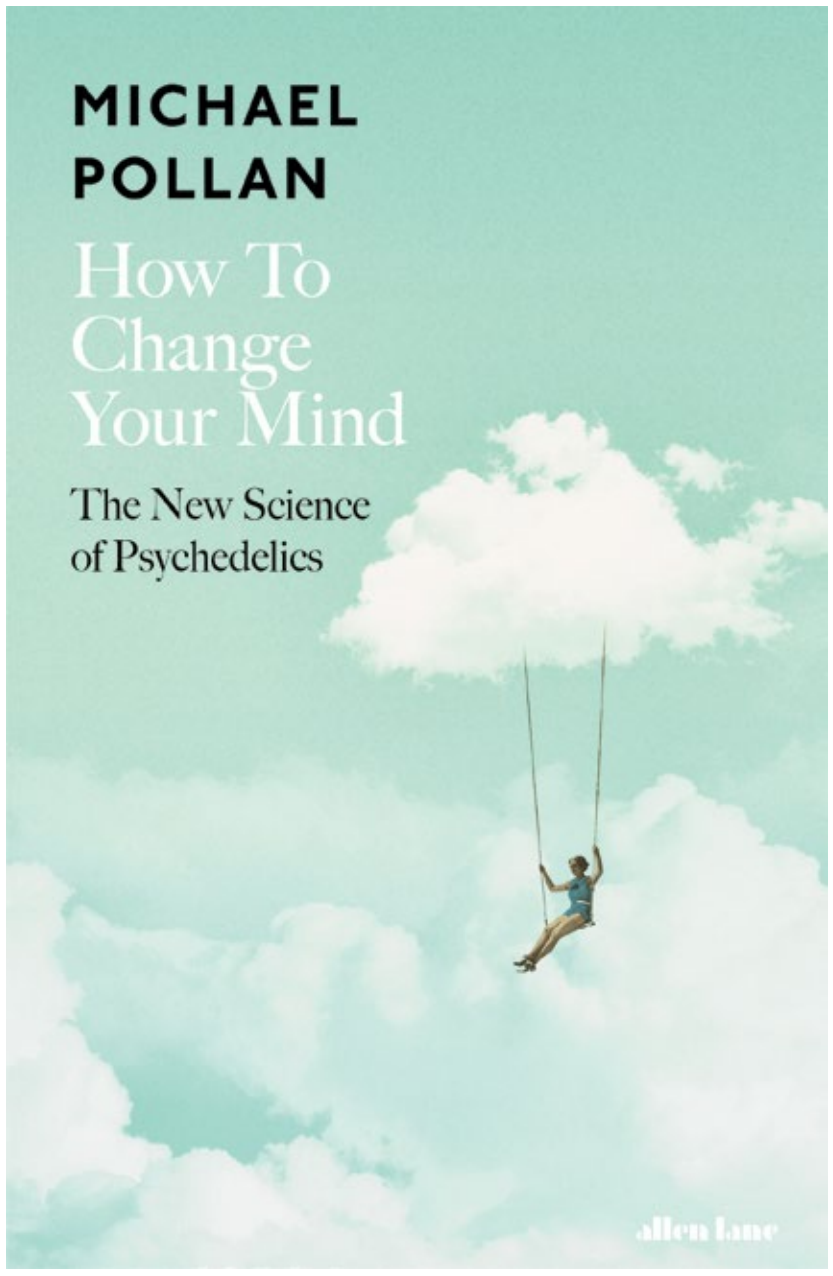

Mikk Pärnits on ehtekunstnik ja kirjanik, kes huvitub reaalsuse ja inimkonna olemusest ning kirjutab parasjagu raamatut nõiduse ja maagia peidetud põhimõtete kohta.

ISIKLIK AJAKIRJANDUS

Pollan sukeldub ajakirjanikuna iga enda uue raamatu teemasse – toidust kirjutades õpib ta oma kätega konkreetseid roogasid valmistama ning ehitamisest rääkides rajab enda tagahoovi hoone. Seda teeb ta ka selles teoses, kus ta erinevaid aineid nende paremaks mõistmiseks ise proovib. Aegamisi selgineb tema arusaam ja kasvab imestus: miks on psühhedeelikumid niivõrd stigmatiseeritud ning demoniseeritud? Viimastel aastatel on hakatud muuseas kordama viie- ja kuuekümnendatel korraldatud teaduslikke katseid ning nende tulemused on tohutult paljulubavad. Pollani raamatu kõige suurem eesmärk on edendada nende ainete reguleeritud moel integreerimist meie ühiskonda. Selleks vaatleb ta keelustamise põhjuseid ja ajalugu ning suundub seejärel teadustöökeelu sulamise ajastusse, kus uuritakse taas ametlikult nende mõju.

Nimelt jõuab Pollan enda empiiriliste kaemuste, teadusuuringute ja asjaosalistega vestlemise tulemusel järeldusele, et just vanemate inimeste vaimsed harjumused, reaalsustaju ja ego on need, mis aegamisi kivistuvad ja nõnda vaimselt surnud ringe tekitavad. Ego roll on reaalsuse tajumisel määrav ning erinevate kogemuste vahendusel jõuab Pollan väga ratsionaalse ja samas hämmastava järelduseni, et Lääne ühiskond on ainuke omalaadne, mis pole suutnud võtta omaks „kosmilisi või müstilisi" kogemusi. Kui raamatu lõpuosas analüüsitakse erinevaid katseid ning psühhedeelikumide toimemehhanisme ajus, üritab Pollan ise mitte nende elupõlise uurija **Terence McKenna** rada minna ehk mitte muutuda terve seeria raamatute, artiklite ja loengusarjadega nende võimsate (ja otseses mõttes pühade) ainete eestseisjaks ja -kõnelejaks.

Psühhedeelia integreerimisel psühhoteraapiasse on teatud mõttes šamanistlik aspekt – sa ei pea mõjusse lihtsalt uskuma, vaid sulle antakse võimalus seda ise kogeda.

Puutumata ei jää niisiis McKenna ega **Timothy Leary** vastuolulised isiksused, keda mainitakse vaid psühhedeelse revolutsiooni kontekstis ning kelle puhul tuuakse välja nende panus seoses nii psühhedeelikumide maine parandamise kui ka piiramisega. Pollan jagab enda reiside isiklikke aspekte ning üritab mõista meie teadvuse spektrit, mis on tema käsitluses laiem sellest, mida ühiskond meile reklaamib. Raamatu lõpuks jääb ta endiselt ateistiks, kuid laiemas kontekstis on see normaalne: kõnealused ained annavad igale inimesele võimaluse tunda seda, mida on kogenud aastatuhandeid spontaanselt või vaevaliste praktikate kaudu pühakud ja müstikud. **Dennis McKenna** mainis **Joe Rogani** *podcast*'is, et psühhedeelikumid on vastumürk usule. See tähendab, et psühhedeelia integreerimisel psühhoteraapiasse on teatud mõttes šamanistlik aspekt – sa ei pea mõjusse lihtsalt uskuma, vaid sulle antakse võimalus seda ise kogeda. Seda turvalises paigas koos asjakohase juhendajaga.

PSÜHHEDEELIKUMID JA MEDITSIIN

Kohtumised psühhedeelikumidega ületavad meie arusaama reaalsusest ja aitavad inimesel näha kõrvalt enda häirivaid käitumis- ja mõttemustreid. Üks müstilise kogemuse tundemärk on suutmatus seda sõnadesse panna ja Pollan arutleb mitmes kohas selle üle, kuidas neid teistsuguseid kaemusi edasi anda, sest nende olemusse kuulub muu hulgas seegi, et need on n-ö teisel pool sõnu. Universumi, armastuse ja jumalatega üheks sulamise aspekt on tihti esinev motiiv, millega seoses uurib autor ka mitmelt teadlaselt, kas neid häirib nende keemiliste komponentide puhul inimeste kogemuste nii-öelda mitteteaduslik pool. Pärast lühikest mõttepausi vastab neist üks: „Ei, kuni see inimese terveks teeb."

Pollanile oli esimene huviäratav signaal viimase staadiumi vähki põdevate patsientidega tehtud uuring, kus neile anti teatud seeneliikides peituvat psilotsübiini. Eesmärk oli leevendada peatselt surevate inimeste stressi ja ärevust. Väga positiivsete tulemustega uuring näitas, et psühhedeelikumide mõju võimaldas pääseda juurde teadvuse laiendatud seisundile, milles astuti välja tõeseks peetud raamistikest, ning inimesed näisid kogevat midagi „endast suuremat". Ja „suurem" polnud enam hirmus. Pollan uurib muidugi, kuidas see saab võimalik olla ja kas see on „päris". Isiklike kokkupuudete järel peab mees tõdema, et kui sa seda kogesid, siis see ongi päris. Muidugi saab ta teada seda, mida on küllap mitmed selle arvustuse lugejad isegi tundnud: üldiselt näime me tajuvat reaalsusest vaid pisikest, kitsast spektrit ning mingid ained tunduvad meie närvisüsteemilt ajutiselt teatud filtreid maha võtvat.

PÕHJUSED JA TAGAJÄRJED

Ühest küljest on tegu meie nüüdisaegset ühiskonda kritiseeriva teosega. Nimelt tegelevad näiteks antidepressandid vaimsete häirete sümptomite, mitte põhjustega. Meie ühiskonna autoriteedid keelasid psühhedeelikumid ära muu hulgas põhjusel, et neid kogenud inimesed muutusid ühiskonnakriitiliseks. Siin paljastub kogu Süsteemi või ühiskonna hell koht: sa võid kritiseerida selle liikmeid, kuid mitte Süsteemi ennast. Kui läänemaailma levinuimateks haigusteks on depressioon ja ärevushäired, adresseerivad psühhedeelikumid neid küll keemilises mõttes, kuid lisavad sinna ka vaimsuse komponendi, mille käsitlemise ja integreerimisega on meil probleeme. Psühhedeelikumid annavad igaühele oma kodus selle, mida Jeesuse vere ja ihu sümbolid tõotavad katedraalis. Säärane mõju elanikkonnale oli Ameerikas eriti ohtlik, sest terve põlvkond hipisid keeldus liitumast Vietnami tsiviilisikuid ründava armeega. Süsteem pidi reageerima, kuigi eks ka see ole meie ühiskonna nõrkuse tunnus, et uute ideede ja muutustega tegeletakse neid kriminaliseerides ja jõuga maha surudes.

Põranda all levisid niidid edasi ja Pollani raamat on praeguses *Zeitgeist*'is kindlasti vaid stardipauk psühhedeelsete ainete avaliku lunastamise teel. Esimene psühhedeelne põlvkond ehk kuuekümnendate lillelapsed on suureks kasvanud ja töötab meedias ning reklaamibüroodes, valitsuses ja laborites. Pollan on väga optimistlik: kui nimetatud komponendid läbivad erinevad katsefaasid ning uuringud, tabab meie ühiskonda muutus, mis „teeb inimvaimu uurimisele sama mida teleskoop tähistaeva avastamisele". Tahaksin tõsta esile ka midagi negatiivset, kuid Pollan on piiritlenud oma teose kindla mõttega rehabiliteerida neid imelisi aineid, mis võivad tervendada väga paljusid inimesi ja olla olemas ka neile, kel pole otseselt midagi „viga".

See on teema, milles kohtuvad keha ja vaim ning kindlasti oleks tal võimalik kirjutada veel mitu järge. Enam ei pea teadlased olema põranda all nagu varakristlased roomlaste tagakiusamise ajal, vaid nad saavad uurida varem tsenseeritud ja tabuks kuulutatud aineid, mis lubavad revolutsioneerida meie arusaama nii inimesest kui ka universumist. Pollani panus on seda kõike normaliseerida ja pakkuda populaarse teosega lootuskiirekest nii tervetele kui ka haigetele. Seda kõike ei pea uskuma, vaid seda saab kogeda. Pollan koges.

UUS EESTI BIIT

JASPERINO

Foto: Eva-Liisa Tiru

Jasperino on nüüdsest ametlikult kõige noorem „Uue eesti biidi" rubriigis esindatud muusik, sest vanust on sel Rakverest pärit noorukil ainult 15 aastat. Sellest hoolimata on tegemist viljaka produtsendiga, kelle loomingut on väljastanud juba mitmed välismaised plaadifirmad.

Küsis **Mariliis Mõttus**

Räägi lühidalt, kes on Jasperino.
Artistinimi Jasperino sündis üsna suvaliselt umbes neliviis aastat tagasi. Kasutasin seda tol ajal SoundCloudi kontot tehes. Olin umbes kümneaastane ja fantaasiat mul väga ei olnud, nii võtsin enda nime Jasper ja muutsin seda veidi. Nüüd see mulle enam eriti ei meeldi, aga olen selle nime all pisut saavutanud ja seetõttu ma seda muuta ei kavatse. Olen produtsent, kes ennast ei piiritle.

Kuidas jõudis üks 10-aastane nooruk elektroonilise muusika ja hiphopi tegemiseni?
Kõik algas tegelikult arvutimängudest. Leidsin YouTube'ist videoid, mille puhul inimesed olid monteerinud kokku lühikesi „Call of Duty" klippe ning selle taustal mahedat *lo-fi*-muusikat kasutanud. Ma polnud sellist asja varem kuulnud ja mõtlesin kohe, et tahaks ise ka kunagi millegi sarnasega tegeleda. Oskasin kasutada videotöötlusprogrammi Sony Vegas ning peagi leidsin viisi, kuidas sellega helimaailmu luua. Siiani olengi enamiku oma lugusid selle programmiga üles ehitanud. Teisi programme, mis on tegelikult just produtseerimiseks mõeldud, pole ma lihtsalt viitsinud õppima hakata, kuna ei tunne selleks vajadust.

Pane kõrv peale:
soundcloud.com/jsprno

Mu sõber ütles su kohta, et tegemist on justkui Luurel Varga obskuurse väikevennaga. Kuidas sa ise oma muusikat kirjeldaksid?
Luurel Varga paari lugu olen ma kuulnud ning ka ise natuke sarnasust tabanud. Kaks-kolm aastat tagasi liigitasin ma oma muusikat julgelt *lo-fi*-hiphopiks, kuid praegu on mul oma loomingut väga raske kirjeldada. Ma ise ütleks, et see on *ambient*'i-laadne.

Sa oled pärit Rakverest, kus on juba teada-tuntud räpiskeene. Kas see on kuidagi mõjutanud sind muusikaga tegelema?
Siinse räpiga olen ma juba ammu tuttav. Minu tegutsemist pole see mõjutanud, olen inspiratsiooni mujalt saanud, kuigi kohaliku plaadifirma Lejal Genes kaudu andsin ma välja ühe oma albumi.

Millise tähtsusega on sinu jaoks muusikas just mingi konkreetne kontseptsioon? Helipilt on sul üsnagi filmilik.
Mul ei ole mingit kontseptsiooni, olen enda loomingus vaba.

Mis oleks su unistuste projekt, millele tahaksid muusikat luua? On sul mõni telesari, mille tunnusmuusika sulle eriti meeldib?
Olen tahtnud ammusest ajast luua tele- või ka raadiosaatele tunnusmuusikat või signatuuri. Kui mõni vähe suurem projekt valmib, tahaks ka vinüüli välja anda. Mulle meeldib näiteks ETV2 saatekava ajal lastav helitaust.

Mis sind inspireerib?
Sageli inspireerib mind teiste inimeste muusika. Muid konkreetseid inspiratsiooniallikaid ma nimetada ei oska, aga ideid leidub rohkem just siis, kui pole mingil põhjusel pikemat aega muusikaga tegelenud.

Kuidas sa selliste välismaiste plaadifirmade nagu Autumn Theory ja Inner Ocean Records vaateulatusse sattusid?
Need leibelid võtsid minuga ise ühendust, seetõttu ei oska ma täpset põhjust nimetada. Arvan, et tänu kunagisele suurele *lo-fi*-hiphopi kogukonnale, mis on nüüdseks üsnagi välja surnud. Kindlasti on aidanud ka mitmesugused tutvused ning muusikaline koostöö välismaiste produtsentidega.

Mida tulevik toob?
Seda ei tea kunagi, kuid koostööd tahaksin teha näiteks selliste artistidega nagu Tiiu Kiik ja Karl Martian. Sel aastal on tulemas uus kassetireliis Alaska plaadifirma Burnt Tapes kaudu. Tahaks kunagi, kui võimalus tekib, midagi Õunaviksi alt välja anda. Veel loodan, et ees seisab palju häid esinemisvõimalusi.

DJ-ANKEET

SUSANNA RAIEND

Foto: Ken Mürk

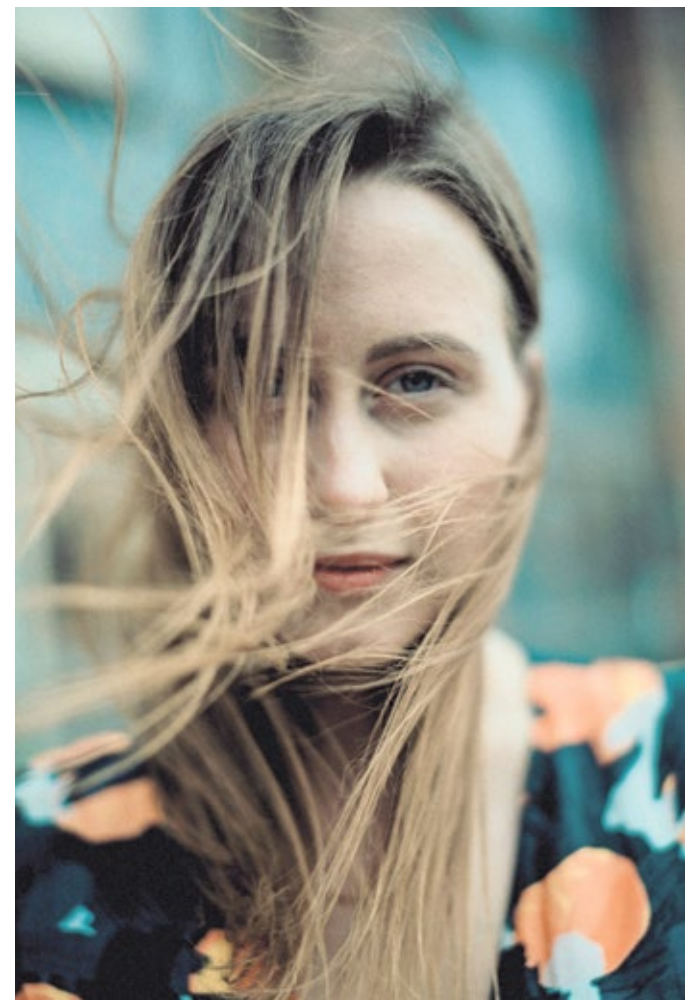

Susanna Raiendi muusikavaliku kohta on erinevad allikad juba mõnda aega ainult kiidusõnu sosistanud. Seda kinnitab ka tema nime nägemine sellesuviste festivalide The Dark Side of The Moon ning Mägede Hääl hingekirjas. Oma muusikamaitset on ta levitanud järjekindlalt eelkõige isikliku peosarja Marrakech õhtutel ja IDA Raadio saates „Shit Day Shampoo", kus lõhnab ta enda sõnul enim eksootilise *nu-disco* ning elektroonilise ja kergekuulamismuusika järele. Kuigi praegu resideerib Susanna Londonis, ei kao ta tänu raadiolainetele oma värskeimate leidudega veel Tallinnast kuskile.

Debüüt: Küsisin 2015. aasta märtsikuus võimalust reede õhtul restoranis Sfäär muusikat valida – olin tahtnud pikalt kätt proovida. Mäletan, et olin jube närvis, sest olin enne seda vaid kaks-kolm korda CDJsid näppinud. Sfääris oli kohapeal vaid 3–4 seltskonda, aga sellest kogemusest piisas, et koputada nädal hiljem lootusrikkalt Mustas Puudlis Señor Qba õlale ja küsida: „Kas siin on võimalik proovida mõnel õhtul muusikat mängida?" Sealt edasi kutsusid Qba ja L.Eazy mind AmatöörDJ-õhtule, siis Puudli sünnipäevale ja nii see pall veerema hakkaski…

Muusikas oluline: Leian, et muusika peab kõnetama ja ühtlasi pakkuma mingisugust variatsiooni naudingust. Hea muusika surub alati suunurgad üles.

Muusikas ebaoluline: Feim, droogid ja muusika valjus. (*Louder ain't better.*)

Mida mängin: Plaadikogu põhjal mängin laias laastus elektrot, kosmilist diskot, *synthwave*'i, *soul jazz*'i, afrobiiti ja mitmeid erinevaid elektroonilise muusika variatsioone A-st Z-ini. Kuna muusikamaailmas leidub nii palju head ja põnevat, leian pidevalt ka teistelt avastamata aladelt uusi stiile, nurki, teemasid jne. Nii tagan, et valik ja mängimine on ka minu enda jaoks huvitav.

Eredaimad mängumälestused: 2017. aasta juunikuu lõpp Paaris Veinis, kui Marrakechi pidu muutus festivali Into the Valley mitteametlikuks eelpeoks. Mängisime kuuekesi: mina, Rico Veskiväli, Taavi-Peeter Liiv, Richard Pohjanheimo, Intenso ning üks tuttav DJ Amsterdamist. Suur osa ITV külalisrahvast oli leidnud tee Paari Veini ning tol õhtul oli vaib lihtsalt väga super!

Lugu, mida mängiksin oma parima sõbra pulmas: Orelipoiss „Minu pruut".

Koht, kus tahaksin kindlasti mängida: Igatsen mängida Tallinna nüüdseks suletud legendaarsetes kohtades, nagu Hoov, Lekker, Protest. Eksisteerivatest on Robert Johnsoni klubi Frankfurdis siiani mulle parimat heli ja tantsupõranda kogemust pakkunud – hea meelega jagaksin seal kunagi mõne lemmik-DJ-ga varaste hommikutundideni pulti.

Alt üles vaatan: Kodumaistele parimatele (loe: lemmikutele) selektoritele ja produtsentidele, kes ühtaegu olid ja on siiani jätkuvalt mu suurimaks inspiratsiooniks ja eeskujuks.

***Guilty pleasure*:** Kylie Minogue „I Believe in You" (…ja mitmed teised 90ndate hitid, mida mu ema varahommikutel raadiost kuulas).

Viis klassikut:
Sade „I Couldn't Love You More"
Womack & Womack „Teardrops"
Blue Boy „Sandman"
Herbert „I Hadn't Known (I Only Heard)"
Daniël Jacques „End Of My World"

Viis hetkekummitajat:
Golden Ivy „G-T Salong"
Lena D'Água „Jardim Zoológico"
Baerlz „Pijaństwo Saksofonu"
Palmbomen II „Pure Tibet" ja „Seventeen"
Ouu „Worn Out Look"

Kuula meie veebiväljaandest ka Susanna Müürilehele tehtud miksteipi või pane kõrv peale aadressil mixcloud.com/susanna-raiend.

Tehnilist: Kombineerin USBd ja vinüüli, aga eelistan aina enam viimast. Kuna olen CD-ajastu kasvandik, siis igatsen mingil kummalisel põhjusel mängida muusikat ka CD-plaatidelt.

Lõppsõna: Vähem drooge ja rohkem head muusikat klubidesse!

The Horrorist. Foto: press

VIHJE

6. oktoobril toimub Tallinnas klubis HALL kaheksandat korda tumemuusika festival Body Machine Body. Lavale astub 7 *live*-artisti, nende hulgas The Horrorist (USA), SKD (LV), Riot Kitten (FI), Bedless Bones (EE) jpt. Vaata lisaks: *facebook.com/bodymachinebody*

Bizarre – Necro
(Seksound, 2018)

Kuulas Mari Pihl

Plaadifirma Seksound andis juunis välja armsa meeldetuletuse, et 90ndate eesti musamaastikul leidub pärleid. Seda eeskätt *shoegaze*'i, *dream pop*'i ja *indie* huvilistele.

Omaaegse Tartu bändi Bizarre kolmas, n-ö postuumne ilmutis „Necro" koondab endas 1997. ja 1998. aasta lugusid, mis kuulaja kohe (albumi esimese looga „Waters") ajastuuima lurtsatavad. Meenuvad tollased eriti värvilised musavideod ja välismaa bändid. Nt Sneaker Pimps oma tuusa *trip hop*'iga, Pizzicato Five'i *vibe*'id, Saint Etienne'i väljapeetus ja, nojah, Slowdive oma undamisega. Puhast kitarri ja *reverb*'i nagu Bizarre'i 95. aasta debüütkassetil „Beautica" „Necro" pealt ei leia. See siin on eksperimentaalsem ja eklektilisem, millenniumi poole küünitavam. Kirevas kümne loo kompotis on praegune lemmik „Any Day", sest oma niivõrd neutraalse paari tuuri mulksumisega on see justkui esiisaks Superorganismi „Night Time'ile". Need sosinad seal! „Barcode Warrior" ehmatab luikedejärveliku algusega, mis läheb üle ulmeliseks breigiks. Kelmikalt tümpsuv „International Love Affair" kõlab, nagu see võiks isegi „Trainspottingu" *soundtrack*'ile kuuluda. Tristan Priimägi on kindlasti mega laulusõnade kirjutaja. Aga veel megam on see, et sõnad kaovad jäljetult helirabade paksu uttu. Plaadi viimasest ja ühtlasi kõige nunnumast loost „Super Latex Baby" jääb kõlama „doesn't pay for drinks". See plaat otseselt külma arvet ei jäta, aga kavaldab natuke üle oma kentsakate katsetustega, mis igati maitsekalt ja väärikalt oma kohtadele seadistuvad.

Mees Inc. – Margus
(2018)

Kuulas Helena Juht

„Margus" on Mees Inc.-i juulis ilmunud debüütalbum. Esmapilgul tundub, et tegu on väga meheliku muusikaga, kus üks metsjeesus kurdab uinuva *indie* taustal oma raske elu üle. Frank-Leander Sapego ja tema sõbrad toodavad siiski midagi muud. Vanemad ja uuemad hitid loovad mehe muusikalise arhetüübi (nimetagem teda Marguseks), kes on pretensioonitu ja kurbnaljakas argipäevafilosoof. Margus eelistab vaadata maailma kõrvalt, sest elu on keeruline. Parem on juua IPAt ja teha poistega bändi. Sisimas ta usub, et Jumal armastab meid. Ka siis, kui me jääme bussist maha.

Mees Inc. on selline sõprade kooslus, kes teeb muusikat, sest lihtsalt meeldib. Just seepärast on loomingul ka siiras kõla. Instrumentaalne pool ja sõnad täiustavad teineteist nagu vana abielupaar. Kui Genialistidel oleks eriti *zen* noorem vend, oleks see Mees Inc. Samas ei lase rõõmsameelselt nihilistlikud laulusõnad, kitarrisoolod ning tempomuutused kujuneda plaadil liiga rahulikuks ja igavaks hipsterite unelauluks.

Albumit ei saa määratleda ühe žanriga. See on gruuvilik *indie pop* süntesaatori ja kajava lauluhäälega, kus üllatusmunaks on väike trumm ja bass. Raske on tuimalt kuulata, sest jalg tahab tantsida ja suu kisub muigama. Näiteks „Pöörleb, ei pöörle" võib kummitada terve nädal jutti. „Margus" (nimilugu) kõlab lausa teraapiliselt pärast nördimust tekitanud tööpäeva. Humoorikat ja sooja, kuid kvaliteetset muusikat on alati vaja.

Eartheater – IRISIRI
(PAN, 2018)

Kuulas Joosep Olop

„IRISIRI" on ameerika artisti Alexandra Drewchini *alias* Eartheateri kolmas album. Eelkäijatega võrreldes liigub see mööda eksperimentaalsemat trajektoori, viies kuulaja kaugemale harjumuspärastest helimaastikest.

Kontseptuaalselt on plaat täis eripäraseid ideid tehnoloogiast ja seksuaalsusest. On selge, et tahetakse väljendada kindlameelselt midagi olulist, raputada kuulajat, kuid selgusetuks jääb, mis see siis täpselt on. Paolo Sorrentino filmis „La grande bellezza" on seik, kus peategelane intervjueerib *performance*-kunstnikku, kes eelnevalt peaga vastu seina jooksis. Küsides selle põhjuste kohta, selgub, et selle taga on mõned napakad ideed, aga peamiselt oma identiteedi eksponeerimine laiemale publikule. Albumit „IRISIRI" kuulates tekkis mul mitmeid sarnaselt humoorikaid hetki ja kahtlusi. Kui võtta eelduseks, et maailma kohta ei ole võimalik saada universaalseid vaatlejast sõltumatuid teadmisi, jääb sellest järgi hulk vaatlejatest sõltuvaid enesekirjeldusi. Kunstimaailma teiseneb see nii, et kavatsus tabada midagi huvitavat inimese kohta asendub isikliku identiteedi konstrueerimise ja eksponeerimisega.

Ühesõnaga, selle plaadi kuulamisel ei saa minna mööda artisti persoonist. See väljendub nii laulmisviisis kui ka sõnades ja kunstis, mis plaati saadavad ning kohati väsitavad ja nõutuks teevad. Kui see kõrvale jätta ning keskenduda muusikale, on tegemist väga hea asjaga. Erinevad elemendid kohtuvad siin ootamatutes suhetes, luues kõlasid ning atmosfääre, millel on ilu ning salapära. Kuuleme nii klassikale omaseid helikatkeid kui ka tantsumuusika tehislikke kõlasid, mis on komponeeritud nii, et see tõesti toimib. Helilise eksperimendina on see selles mõttes kindlasti õnnestunud teos. Rohkem kauamängivat „IRISIRI" sõnadesse tõlkida oleks väärtusetu, seda helilist küllust peab ise kogema.

Macajey – Surfing The Air
(2018)

Kuulas Talvike Mändla

Pehme ja voolav „Surfing The Air" on pealkirjale kohaselt saanud mõjutusi surfirokkaritelt. Kõlab kärmeid kitarritrillereid, millele vastab lihtne puhas vokaal. Loos „Do You Have Fire?" on kuulda aga hoopis Radioheadile omaseid rütmimustreid. Palad on üsna eripalgelised – fookus on erinevatel pillidel, erineb viis, kuidas kasutatakse elektroonikat, või see, mis rolli mängib hääl. Samas ühendab kõiki lugusid tunnetuslik sarnasus, meeleolu või meeleline kontekst.

Võrreldes näiteks Macajey 2016. aastal ilmunud albumiga „Let's Go", on käesolev pehmem ja terviklikum ning ilmselt aitab sellele muljele kaasa multiinstrumentalist Jeremy Macachori enda läbiv sametine vokaal. Eesmärk ei paista aga olevat sõnumi edastamine, pigem loob hääl teiste pillide ja helide seas võrdselt hetke või rännakut kuulaja peas.

Album on küps ja äratuntavalt kvaliteetselt produtseeritud, muusika on mitmetasandiline ega – kuigi korduv – muutu igavaks. Eks ole ju tegemist unenäopopiga, mis kätkeb endasse lõppematud palavad suvepäevad täis rammestust ja eimillegitegemise mõnu. Meeldiv plaat, mille puhul on kuulda ka artisti enda naudingut muusikast, mängimisest, loomisest.

Leon Vynehall – Nothing Is Still
(Ninja Tune, 2018)

Kuulas Evelin Orgmets

„Nothing Is Still" on kui sukeldumine artisti perekonna ajalukku, liikudes sujuvalt ühest žanrist ja meeleolust teise, mängides erinevate kihtidega ning hoides sealjuures kuulajat osavalt terve aja muusika küljes kinni.

LP jaoks sai Vynehall inspiratsiooni oma vanavanemate emigreerumisest USAsse, mistõttu on iga *track* kui isesuguse narratiiviga lugu, põimudes järgmisega kenasti ühte, ent pakkudes kuulajale omalt poolt loomingulist vabadust sündmustikku ette kujutada. Pildid NYCst ja Arizonast, kus vanavanemad peatusid, ongi erinevad. Lisaks eelnevale seguneb albumisse ka Vynehalli enda loominguline ampluaa. Siin on natuke nii *ambient*'likku „Midnight On Rainbow Roadi" (Rush Hour, 2016) kui ka hoogsat „Rojust" (Running Back, 2016) ning väikese viitena tema Royal Oaki alt välja tulnud helitööle on ühe raja pealkirjaks „English Oak", mis on muusikaliselt ilmselt kogu plaadi kõige „temalikum" lugu.

Emotsioonide skaala on lai, kõikudes uude kohta jõudmise ülevoolavast entusiasmist hiiliva melanhoolia ja igatsuseni. Viimast annab eriti hästi edasi eelviimane pala „Ice Cream". Lõpus kõlab üks ääretult kaunis meloodia „It Breaks", mis jätab kuulaja kergesse hämmingusse, kuidas see kõik koos toimima on pandud. Igati mahlakas kompott väga head muusikat, mis tekitab nostalgiat mõne koha järele, kus veel ise käinud ei ole.

Erinevad esitajad – Soviet Hippies
(Cece Music, 2018)

Kuulas Helen Tammemäe

Terje Toomistu dokumentaali „Nõukogude hipid" („Soviet Hippies") vinüülil ilmunud sama pealkirja kandev filmimuusika kogumik on väärt arhiivimaterjal. Kuivõrd nõukaajal puudus n-ö mittevalideeritud artistidel võimalus oma loomingut avaldada ja levitada ning põranda all liikus pigem Lääne autorite muusika, annavad albumil figureerivad – seni siinmail pigem tundmatud – artistid Venemaalt, Lätist ja endisest Tšehhoslovakkiast aimu vastupanuliikumise risoomsest olemusest nn liiduvabariikides laiemal skaalal. Hipide karvased peanupud kerkisid alates 60ndatest kuni 80ndateni ootamatult esile kõikjal üle Nõukogude Liidu ja seda hoolimata manitsevast hoiakust nende suhtes. Ainus koht, kuhu orwellilik represseerimismasin ei ulatunud, oli inimeste tundemaailm. Seal sai allasurutute vabadustung hoolimata masendavast argireaalsusest omasoodu kasvada ja õitseda. Sellest ihast käskudele ja keeldudele ülesehitatud reeglite lõhkumise järele annab aimu ka kogumikult leitav tolleaegsest Läänest sisseimbunud psühhedeelsest rokist, *funk*'ist ning popist mõjutatud helilooming.

Siinsele nooremale põlvkonnalegi pole Suugi „Statistiline", Messi „Valged hommikud" ega Väntoreli „Julgus" kaugeltki tundmatud lood, aga on tänuväärt, et avaldatud sai ka Gunnar Grapsi Ornamendi oluliselt vähem teada „Radio Luxembourg". Minu subjektiivse maitse järgi kujunesid kogumikul lemmikuteks ka Olovyannye Soldatiki (Оловянные солдатики) mõnusalt gruuvi „Ты поила коня" ning Zhar-Ptitsa (Жар-Птица) ülev „Если", mis mõlemad panevad hingekeeled helisema ja, mis seal salata, meelitavad endaga päikeselisele aasale, kus mured ei paina ja elu on ilus.

PIDU, MIDA EI TASU MAHA MAGADA

HALLI KÜLASTAVAD MARCEL DETTMANN JA CARI LEKEBUSCH

Noblessneri sadamalinnakus asuv klubi HALL alustab oma teist ringi ümber päikese ning terve september on täis üritusi, kus astuvad puldi taha nii mitmed kohalikud kui ka välismaised nimed. 7. septembri avapeol teeb peasaalis kogu öö kestva seti siinsele publikule juba tuttav Berliini DJ ja produtsent Thomas Hessler. 21. septembril tähistab oma kuuendat sünnipäeva üritusesari MÜRK, kus peaesinejaks on Cari Lekebusch Rootsist. Lekebuschi muusikaline karjäär on olnud kujunemisjärgus juba väga varajasest noorusest. Seda on saatnud Kraftwerki, Egyptian Loveri jt muusika ning vinüülide kollektsioneerimine, kuid inspiratsiooni on ta saanud ka grafitikunstist ja isegi *kung fu*'st.

Kuu viimane nädalavahetus toob Tallinnasse ühe nüüdisaegset *techno*'t enim mõjutanud ning elektroonilist muusikat ka kunsti- ja filmimaailmaga sidunud produtsendi ja DJ Marcel Dettmanni Berliinist, kes astub HALLis üles 28. septembril. Laupäeval, 29. septembril on puldis eriti karmi *techno*-setti lubav Fernanda Martins Brasiiliast.

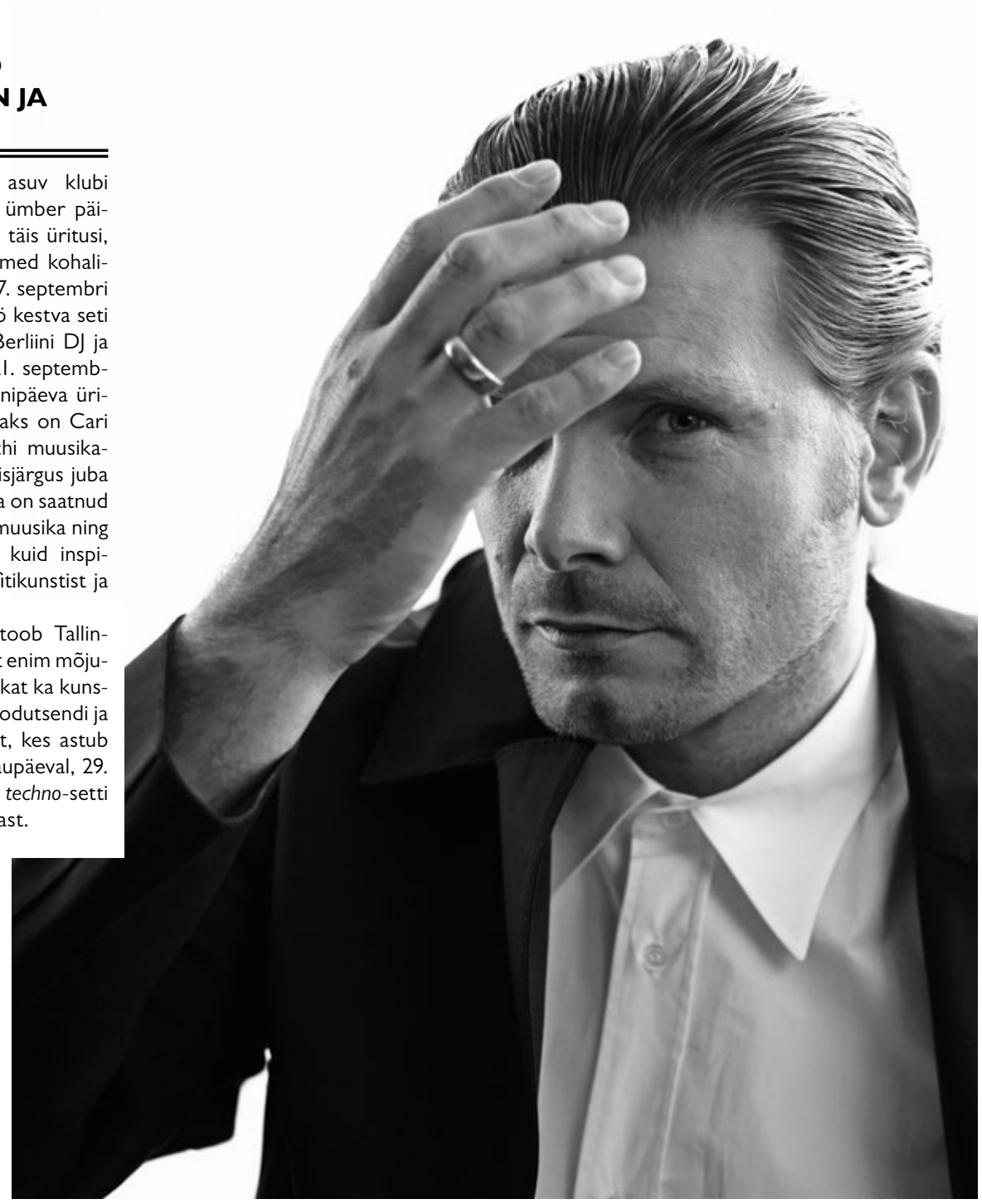

Marcel Dettmann. Foto: Evelyn Bencicova / 6th Finger Studio

ETK LIVE: LED ZEPPELIN 50

7. septembril 1968 toimus hiljem üheks enim müüdud artistiks tõusnud Led Zeppelini esimene originaalkoosseisus kontsert. Nii tähistataksegi 7. septembril 2018 Tallinna Erinevate Tubade Klubis seda, et Led Zeppelin saab poole nooremaks kui Eesti! Kõiksugu rekordeid murdnud bändi moodustavad üheks õhtuks meie oma rokkmuusika hetketegijad Robert Linna, Taavi Peterson, Jonas Kaarnamets, Siim Avango, Kristen Kütner ning Ott Adamson. DJ-puldis on Sander Varusk, kes on raadiosaate „Popikroonikad" juht ja plaadipoe Terminal maitsekujundaja.

ANSAMBEL ELIIT JA BOLLYWOODI PIDU EHK GENIALISTIDE KLUBI 12!

7. septembril tähistab sünnipäeva Tartu subkultuuride kohtumispaik Genialistide Klubi, kus on juba 12 aastat põimunud muusika, teater, kino ja rõõm. Sel puhul tuleb Magasini tänavale üle aastate improkoosseisus kokku ansambel Eliit, liikmeteks seekord Vaiko Eplik, Jarek Kasar, Madis Aesma ja Raul Saaremets. Selleks et sünnipäevapidu veelgi hoogsam saaks, mängivad enne ja pärast bändi vinüülplaatidelt Bolli-, Kolli- ja Lolliwoodi diskohitte Bollywoodi peo DJd Vaiko Eplik, Jarek Kasar ja Raul Saaremets. GenGöök pakub vegantorti, tervitusi jagab Möku ning uudistada saab ka sünnipäeva puhul täielikult ümber kujundatud esimese korruse saali.

HAIGLA PEOL KEERUTAB PLAATE DJ FETT BURGER

Aastake tagasi veeretas Haigla Peol oma setiga õhtu hommikusse vendade Fettide veetava Norra plaadifirma Sex Tags Mania üks osapool DJ Sotofett. Nüüd on kord selle teise venna, tantsumuusikas mitteametlikku doktorikraadi omava DJ Fett Burgeri käes, kes annab Haigla hooajale stardi 14. septembril Sveta Baaris. Fett Burger on muidugi vinüüliusku ning tunnetud oma *house*'i, *techno* ja muude biidirohkete stiilide vahel pendeldava selektsiooni poolest, millel on elektroonilise muusika *underground*'is kvaliteedimärk küljes aastast 2004. Nagu ikka, leiab puldi tagant ka Haigla poisid isiklikult.

ARHIIV JA KIRJANDUSE MAJA AVAVAD HOOAJA ÜHISPEOGA

15. septembril toimub Tartus Arhiivi ja Kirjanduse Maja hooaja avapidu, mis võtab enda alla suisa kolm korrust. Eesmärk on *lounge*'i ja suhtlemisalade tasakaalu viimine tantsuplatsidega, et hoida ära pidudel levinud olukorda, kus pool publikumi on õues jutustamas. Arhiivi saalis haarab juhtohjad peosari KTRL, kes on toonud plaadimasinate taha oma residendid Tanel Müti, Oliver Kuuri ning „Tallinn Expressist" tuntud Eisi. Kirjanduse Maja saalis loob mõnusat äraolemist trio MELLOW MELLOW, mille koosseisu kuuluvad Kersten Kõrge, Berk Vaher ning Ants Siim. Nende repertuaaris kõlab souli, *bossa*'t, diskot, vikerviise ja mahedat gruuvi. Pööningusaalis ootavad külastajaid troopiline alusmets, palmised vaated ja värvikirev atmosfäär ning muusikalisi võnkeid serveerivad seal peosarja Dilation eestvedaja e's Gruusiast, Ado Annuk ning vanameister Söör Paul.

SAADA MEILE MÄRKSÕNAGA „MÜÜRILEHT" ARVUSTAMISEKS HELIPLAATE, RAAMATUID JA MUID VÄLJAANDEID AADRESSILE VOORIMEHE 9, 10146 TALLINN.

UUS EESTI DISAIN

ANNIKA KIIDRON

Küsis **Mariliis Mõttus**

Sel aastal ERKI Moeshow peaauhinnaga pärjatud Annika Kiidroni looming ei ole ainult praktilise, vaid ka ühiskondlikele valupunktidele osutava väärtusega.

Oled öelnud, et sa oled ühtaegu tekstiilikunstnik, kunstnik, graafiline disainer ja rätsep. Millega sa neist tähistustest praegu kõige rohkem sina peal oled?

Need kõik on alad, kus mul on erineva kaliibriga diplomid ja tunnistused. Praegu omandan magistrikraadi Eesti Kunstiakadeemias disaini ja rakenduskunsti suunal. Mainitud tegelased on minus niivõrd põimunud, et endalgi on võimatu mõista, kes neist domineerib, ja olen kindel, et see paistab välja ka minu loomingust. Mõnda projekti alustan kunstnikuna, kui pillun värve üleelusuuruses lõuendile, hiljem saab see üles pildistatud, töödeldud, kangasse kootud ja rõivaks õmmeldud, teinekord on enne mõttes konkreetne lõige, millele lugu ja seeläbi ka dekoori looma hakkan.

Osa Annika Kiidroni lõputööst „Klassikalise rätsepatöö suhestamine ebatraditsioonilise pinnadekooriga meestemantlite näitel". Foto: Andero Kalju

ERKI Moeshow'l sulle võidu toonud kollektsiooni „It's a Trap?" puhul kasutasid sa näiteks 3D-lähenemist. Kui oluline on sinu jaoks rõivadisainis uudsete lahenduste leidmine? Kas oled pidevalt millegi uue otsingul?

Olen äärmiselt uudishimulik. Mind juhib ja kannustab tohutu teadmistejanu ning nii olengi pidevalt millegi uue jahil. Minu moto on teha kõike põhjalikult ja seetõttu võtab mõne projekti uurimistöö palju rohkem ressursse, kui oodata oskan. Viimase aja üks pöörasemaid projekte on inimjuustest vildi ja peakatete valmistamine Chicago kunstiinstituudi õppejõu **Eia Radosavljevici** käe all, aga muidugi ka Hongkongi polütehnikumis toimunud eksperimentaalvormi kursusel sündinud hiina traditsioonilistest lehvikutest couture-kleit.

„It's a Trap?" on Eesti Kunstiakadeemias magistriprojektina valminud jätkusuutlik meesterõivaste kollektsioon, mille eripära seisneb autorikangastes, mis on kootud digitaalsel žakaarteljel ja trükitud stereograafilisel viisil ning mis on seetõttu kahevärviliste 3D-prillidega ruumilisena nähtavad. Tehnika, mida on kasutatud juba 80ndatest ekraanidel ruumilise efekti tekitamiseks, pole sellises vormis rõivakangal varem esindatud olnud. Idee tekkis juba aastaid tagasi, mil hakkasin sel moel T-särke trükkima, et levinud kahevärvilistele 3D-prillidele toimivaid värvipigmente leida. Paar hulljulget projekti on praegu kavandamisjärgus.

Kuidas sa oma käekirja iseloomustaksid?

Minu loomingu kõige iseäralikumaks ja olulisemaks osaks on kindlasti lood toodete sees. Kuna olen juurutanud endasse jätkusuutlikud põhimõtted, on toote vormi ja siluetti luues tähtis, et ma sellega toote kasutusiga ei kärbiks ja liiga suurt jalajälge ei jätaks. Mood ja trendid on muutunud niivõrd kiireks, ma ei taha olla sellel raketil. Pigem on mu looming klassikaline, mehelik ja isikupärane, tekstiilieriala lõpetanuna on põhirõhk loomulikult autorikangastel, eriskummalistel mustritel ja kvaliteetsel käsitööl.

Nii „It's a Trap?" kui ka näiteks kompositsioon „The Cult" on oma olemuselt sotsiaalkriitilised ja tänapäeva ühiskonda peegeldavad. Kas sinu arvates on võimalik rõivadisainiga ühiskonna valupunktidele osutada ja seda muuta?

„The Cult" vaatles millenniaale ehk Y-generatsiooni – esimest põlvkonda, kelle teadvus elab korraga kahes maailmas, millest üks on virtuaalne, täis pornot, Tinderit, anonüümsust ja erinevaid identiteete, ning teine reaalne, kus eeldatakse elamist kehtestatud ühiskonnareeglite järgi. Kuna need kaks jagavad üht keha, võib juhtuda, et maailmad põrkuvad, jättes maha katkised hinged, lõhutud psüühika ja väärastunud lähisuhted.

Kollektsiooni „It's a Trap?" luues sukeldusin aga veelgi sügavamale. Uurisin inimese keha ja hinge, nende puutepunkte, ebavõrdsust ja sõltumist üksteisest – kas need peavadki enam koos eksisteerima? Hiljuti meie seast lahkunud **Stephen Hawking** oli ehe näide keha ja vaimu ebavõrdsusest ning tehnika asendamatust panusest igapäevasesse tegevusse ja pärandisse. Selline liitreaalsus on saanud paljudele tavapäraseks. Üha suurem hulk inimolendeid eksisteerib korraga kahes maailmas – hing kiiresti arenevas virtuaalses ja keha koos oma maiste vajadustega siin meie seas. Arvatakse, et umbes 50 aasta pärast on võimalik panna teadvus veebi või pilve elama. Mis aga saab sellisel juhul meie kehalisest süsteemist? Kas me üldse vajame hingele seda vaid sada aastat vastu pidavat kesta, mis nõuab toimimiseks niivõrd palju hoolt ja ressursse? Kas lihast ja luust keha koos selle kuluvate, kergesti purunevate osade ning veel tundmatute haigustega võib olla meie teadvusele väljapääsmatuks lõksuks?

Sotsiaalkriitilise kunstnikuna on minu loodud mood samasuguste väärtustega nagu mu ülejäänud kunstki. Usun, et kunstniku roll ongi juhtida tähelepanu, tekitada küsimusi, pakkuda mõtlemisainet ja võimalust vastu vaielda või kaasa rääkida. Kunsti ei saa kunagi kellelegi peale sundida, see mõjutab või muudab midagi vaid siis, kui vastuvõtja annab selleks võimaluse.

Sinu tööde pealkirjades ja elementides tungivad esile tumedamad teemad. Kas sul on mingid kindlad huvid, mis seda tingivad?

Tõsi, ma saan tihti inspiratsiooni süngetest teemadest ja seda isegi mitte põhjusel, et need mind kuidagi teistmoodi paeluksid, vaid end analüüsides olen mõistnud, et vastuvõtliku hingena puudutavad need mind sügavamalt või jätavad minusse jälje, mida ma endast teisiti välja ei saa.

Annika Kiidron. Foto: Maarja Linsi

Oled üldiselt keskendunud rohkem meestemoele. Oma diplomitöögi tegid näiteks meesteülikondade klassikaliste lõigete kohtumisest tänapäevaste mustritega. Mis sind meestemoe juures paelub?

Olen keskendunud praegu täielikult meestemoele. Juba enne meesterätsepaks õppima minemist paelus mind traditsiooniline meesterõivas oma keeruka siseeluga. See täppistöö, mille kogemustega rätsep ühe kliendi keha erisusi arvestava ja parandava rõiva sisse paneb, on meeletu. Seda omandada pole lihtne ja see põhineb suuresti kogemusel, silma- ja käemälul, oskusel vaadelda ja nähtut täiustada. Hakkasin õmblema, kui olin umbes kolmene, enamiku elust olen disaininud ja õmmelnud naistele. Aga see ammendas end, vajasin väljakutset.

Kas sind köidab rohkem nüüdisaegne või klassikaline disain? Millised on sinu jaoks kummagi plussid ja miinused?

Ei saagi öelda, et üks või teine. Mind köidab pigem puhta joone ja värvi sümbioos, põhjamaine disain pisikese slaavi vimkaga, et oleks natuke rohkem natuuri. Eks väikeste riikide disainitudengid on paratamatult mõjutatud naabrite esteetikast, nii ka meie.

Milliseid ajastuid sa üldiselt inspiratsiooniks võtad? Või kas lood disainides täiesti oma maailma?

Inspiratsiooni otsides ei pöördu ma kunagi tagasi mingisse kindlasse ajastusse. Minu maailm saab alguse sisetundest. Kogun emotsioone, olen pidevas vaimses liikumises, jälgin ümbritsevat, vaatan palju filme, reisin suure osa ajast, püüan lugeda läbi kõik erialased raamatud ja muidugi tõmbavad igasugused näitused mind magnetina. Usun, et moodi mõjutab kõik see, mis meie ümber toimub – poliitika, kultuur, tehnoloogia, olme. Üritan leida iga päev aega selle kõige tarbimiseks, filtreerimiseks ja analüüsiks. Sealt tuleb ka inspiratsioon.

Resideerid praegu Amsterdamis. Millega sa seal tegeled?

Kuni septembri lõpuni olen Amsterdamis eksperimentaalses masinkudumislaboris (Knitwear Lab – toim.) magistripraktikal ja juba oktoobrist alustan uut semestrit Shenkaris Iisraelis.

Mis su edasised plaanid on?

Tahaksin teha doktorikraadi mõnes väga heas ülikoolis, sest see tundub minu õpingute loomuliku jätkuna. Mõned pakkumised juba Euroopast ja ka väljastpoolt on, aga eks tulevik näitab.

VAATA LISAKS: *ANNIKAKIIDRON.COM*

AJALEHE SIRP PEATOIMETAJA KONKURSS

Sirp
EESTI KULTUURILEHT

SA Kultuurileht kuulutab välja konkursi **KULTUURILEHE SIRP PEATOIMETAJA** ametikoha täitmiseks kuni viieks aastaks alates 2. jaanuarist 2019

Peatoimetaja ülesandeks on ajalehe sisuline ja toimetuse töö korralduslik juhtimine.

Kandideerimise eeldused:
- Eesti kultuuri- ja ajakirjanduselu hea tundmine ning ajakirjandusliku töö kogemus
- soovitavalt riiklikult tunnustatud kõrgharidus

Konkursist osavõtuks palume saata:
- avaldus
- elulookirjeldus
- haridust tõendava dokumendi koopia
- ajalehe tulevikuplaan

(kuni 3600 tähemärki)

hiljemalt 2018. aasta
20. septembriks kell 14
märgusõnaga „Sirp“
SA Kultuurileht aadressil Voorimehe 9, 10146 Tallinn
või digiallkirjastatult e-aadressil
info@kl.ee.

Täiendav info tel 503 5489

SIHTASUTUS KULTUURILEHT

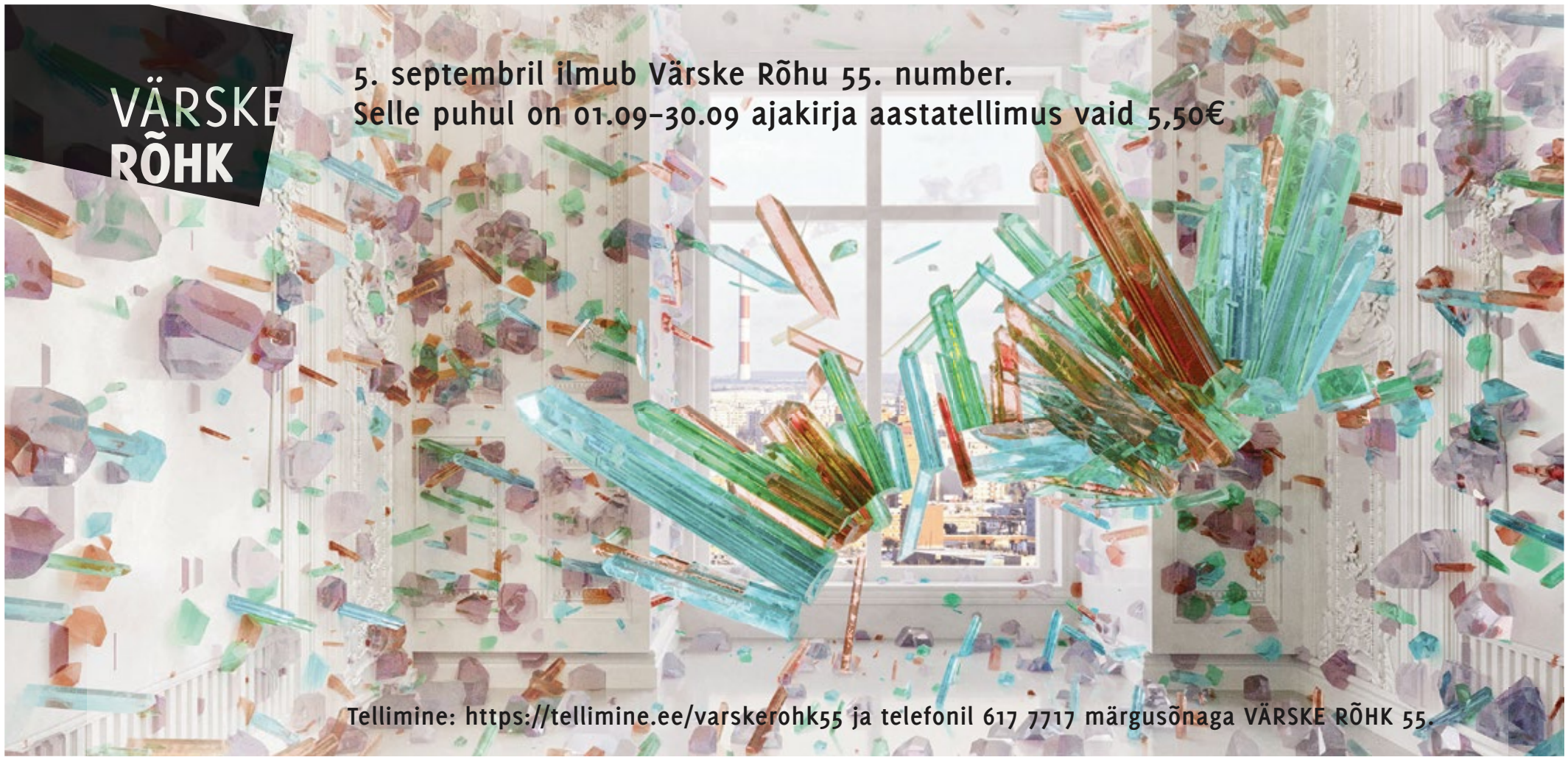

KUIDAS (HUMANITAAR)DOKTORANTUURI LÄBIDES ELLU JÄÄDA

Nii palju on põhjuseid, miks minna doktorantuuri: intellektuaalsed vestlused, põnevad väljakutsed, inspireerivad inimesed... Ja selle kõige eest saab veel stipendiumi! Peaaegu liiga hea, et olla tõsi! Aga on see siis tõsi?

Kirjutas **Brigitta Davidjants**, illustreeris **Lilian Hiob**

On asju, mille eest keegi sind enne doktorantuuri ei hoiata. Mõni neist on paratamatu nagu vääramatu loodusjõud, mõne lolli idee peale tuled samas vastse doktorandina ise ilma igasuguse kõrvalabita. Tutvustan siinkohal mõningaid kaikaid, mis doktorantide kodaraisse nende aastate jooksul lennata võivad.

ÕHKU HAIHTUNUD JUHENDAJA

See juhtub niikuinii. Varem või hiljem. Nimelt see, et ühel hetkel kaob su juhendaja ära. Võib-olla on sul mingi artikli saatmise tähtaeg. Võib-olla on ees atesteerimine ja vajad paberite esitamiseks juhendaja allkirja. Või oled ise otsustanud, et just nüüd on vaja jõle kiiresti oma tegemistele tagasisidet saada. Kadumistrikk võib toimuda nii õpingute alul kui ka lõpus. Mõnikord kaob juhendaja päriselt ära, aga tõenäoliselt oled värskel doktorandipositsioonil lihtsalt ise sedavõrd habras, et see tundub sulle nii. Kus ta, kurat, on?! Just nüüd, kus ma teda kõige rohkem vajan! Suhe doktorandi ja juhendaja vahel meenutab mingit napakat armuolukorda, kus võimudünaamika on lootusetult viltu, sest üks vajab teist tunduvalt rohkem. Ent moraal seisneb selles, et doktorantuur ongi iseseisvumise aeg, kus tõeline võit on see, kui sa ise poolel teel ära ei kao.

ISESEISVUMISRASKUSED

Kadunud juhendaja juhtumiga haakub järgmine punkt, nimelt see, et suure tõenäosusega on doktorantuur isolatsiooni aeg. See pole baka, kus sind ümbritsevad teiste tudengite hordid sajapäistes üldloengutes. Arvatavasti nokid oma asja kallal väga palju üksi, näiteks kodus või raamatukogus. Seega ei pruugi sul olla võimalik enda ideid vajalikul määral teistega põrgatada. Tõsi, kui veab, on sul mõnel semestril ka selline seminar, kus kaasdoktorantidega töid arutada. Ent sageli on teemad nii sisuliselt, metodoloogiliselt kui ka teoreetiliselt sedavõrd erinevad, et piisavat diskussiooni ei teki. Kui töö teema on antud keskkonnas vähegi marginaalsem, on see oht veelgi suurem. Seepärast tasub harjutada end varakult mõttega, et kõik otsused tuleb suuta ise vastu võtta. Mitte ainult seetõttu, et teised ei taha su kätt hoida, vaid nad lihtsalt ei pruugi seda osata.

Mis muud kui rahu, ainult rahu, sest pikas perspektiivis ei saa maailm otsa, kui ei lõpeta nominaalajaga.

KOLMANDA AASTA KRIIS

„Keegi ei hoiatanud mind kolmanda aasta kriisi eest," ütles kooliõde. „See oli nii jube, et äärepealt oleksin kooli katki jätnud." Seda, muide, tegidki mitmed mu kaasdoktorandid. Just kolmandal aastal ja sealt edasi on kõige suurem oht, et asi kisub venima. Milles kriis siis täpselt väljendub? Esimeste aastate entusiasm ja sissesaamiseufooria on hakanud raugema, õpingute selgroog peaks olema murtud. Nüüd tekib tunne, et peaks juba tulemusi ette näitama. Aga s*ttagi. Heal juhul nokid ikka veel oma esimese või teise publikatsiooni või monograafia sissejuhatuse kallal. Halvemal oled jõudnud äsja järeldusele, et monograafia on liiga pikk ja mahukas protsess ning lihtsam on kirjutada publikatsioonid (sest mis see kolm artiklit siis valmis vehkida pole, eks). Või siis, vastupidi, oled oodanud aasta otsa publikatsiooni retsensioone ning jõudnud veendumusele, et monograafia esitamine oleks hoopis mõistlikum. Mis muud kui rahu, ainult rahu, sest pikas perspektiivis ei saa maailm otsa, kui ei lõpeta nominaalajaga.

„SAAN LAPSE JA NOKIN SAMAL AJAL DOKTORITÖÖ VALMIS"

See puudutab pigem naisdoktorante. Tagantjärele tundub uskumatu, aga olen kuulnud sellist mõttekäiku oi kui palju (ning ühtlasi pean häbiga tunnistama, et olen selle ka omal nahal läbi teinud)! See on erakordselt halb ja eluvõõras plaan! Kusjuures ma ei teagi, mis tüüpi eluvõõrust see rohkem näitab, kas teadmatust, mida tähendab doktorantuur, või teadmatust, mida tähendab laps. Enda puhul kahtlustan pigem viimast. Läksin doktorantuuri idealistlikult, arvates, et kui keskenduksin nüüd akadeemiavälisele karjäärile, ei jätkaks ma teadustegevust kunagi. Ja ühtlasi ei viitsiks kunagi lapsi saada. Reaalsus on see, et imiku või väikse lapse kõrvalt ei noki sa midagi, sest isegi kui beebi magab üsna regulaarselt, on võimatu aimata väsimuse astet, mis lapsega ühes rütmis kulgedes tekib. Ehk siis aega võib ju isegi üle jääda, aga ajumahtu ilmselt mitte.

„SEE VANA PUBLIKATSIOON ON NII HALB, TEEN PAREM MÕNE UUE JUURDE"

„Monograafiaga on asi lihtne," ütles üks mu juhendajatest, „seda saad viimase hetkeni igast otsast viimistleda." Ja see ongi üks publikatsioonidest koosneva doktoritöö kaitsmisele panustamise nõrk koht – artikkel, mis on valminud igiammu esimesel kursusel, näib õpingute lõpusirgel allapoole igasugust arvestust. Siis tundubki, et lihtsam oleks kirjutada mõni uus ja asjalikum, relevantsema teemapüstitusega ning ilmselt ka paremas (inglise) keeles ja mida kõike veel. Paraku võibki niimoodi neid artikleid treima jääda, sest avaldamisprotsess on piisavalt pikaajaline, et varasemate artiklite aegumine (isegi vaid subjektiivselt võttes) on paratamatu. Kuna aga publikatsioonide põhjal kaitsmine on võrdlemisi popp, tasub lihtsalt süda kõvaks teha, otsustada mitte põdeda ning asi lukku panna.

KAHASSE KIRJUTAMISE VÕLUD

Kui oled jõudnud järeldusele, et publikatsioone on toredam kirjutada kui monograafiat, siis tee seda võimalusel kellegagi kahasse. Ma ei mõtle siin seda, et kahekesi läheb töö kergesti, vaid pigem seda, et on arendav kellegagi pidevalt dialoogis olla. Suure tõenäosusega on su kaasautor sama motiveeritud, et tekst saaks hea. Kui veab, on tal taust mõnes teises distsipliinis, kust ta toob kaasa oma pädevused, mis ei kattu sinu omadega. Ja lõppeks, erinevad inimesed lihtsalt näevadki peaaegu alati eri nüansse, mistõttu on suur šanss, et kaks autorit täiendavad edukalt üksteist. Muide, kahasse kirjutamine vähendab ka isolatsiooni, kus su peas elavadki ainult sina ja su uurimisprobleem – teadupärast ei ole elu ainuüksi enda peas kuigi tervislik.

MIS EDASI?

Kahtlustan, et õige paljud mu kaasdoktorandid ei teadnud täpselt, kuhu doktorantuur nad kandma peaks. Mind ennastki kannustas õppima asudes idealistlik, isegi naiivne soov tegeleda lihtsalt asjaga, mis on huvitav. Alles kuskil poole peal hakkasin mõtlema sellele, mis saab edasi. Hea küll, kirjutada on tore, aga ainult doktorandistipendiumist ära ei ela. Nägin oma kaasdoktorantide pealt, et doktorantuurist endale karjääri tegemiseks läheb lisaks tarkusele ja andekusele tarvis ka palju häid juhuseid, väga hästi valitud uurimisteemasid ja oskust olla õigel ajas õiges kohas. Paraku ei mõtle paljud tulevased doktorandid ülikooli astudes sellele, kas nende uurimisteema sobib parasjagu poppi nišši. Ning isegi kui leida akadeemias tööd, võib probleemiks osutuda selle eest saadav tasu, vähemasti pereinimesele, see aga muudab sind automaatselt sõltuvaks ülejäänud tugivõrgustikust, näiteks partnerist ja tema sissetulekust. Lohutuseks saab öelda, et kui mitte muud, siis vähemasti kriitilise mõtlemise võiks doktorantuurist kaasa saada. Muud ma lubada ei julge.

MORAAL?

Mulle väga meeldis kirjutada, ka akadeemilisi tekste, aga kui doktorikraadi ära kaitsesin, oli mul tunne, nagu mul oleks tank seljast maha veeretatud. Seepärast tundub nüüd, et kõige tähtsam on läbida doktorantuur võimalikult *lihtsa vaevaga* – unustada kõrged aated ning teha asi ära kiiresti ja väikse närvikuluga.

Brigitta Davidjants veedab enamiku ajast kirjutades, alustades ajakirjanduslikest ja lõpetades teadustekstidega. Ta usub akadeemia ja aktivismi sümbioosi võimalikkusesse ning tegeleb vabal ajal muusikaga, nii praktiliselt kui ka teoreetiliselt.

viru
keskus
Mõtte5
Viru Keskus · Viru väljak 4 · 10111 Tallinn · virukeskus.com